

DĚJINY CHIRURGIE V ČECHÁCH.

K STOLETÉMU JUBILEU

C. K. VŠEOBECNÉ NEMOCNICE A OTEVŘENÍ CHIRURGICKÉHO PAVILLONU.

HISTORICKÁ STUDIE.

SEPSAL

MED. CHIR. DR. VILÉM WEISS,

MISTR PORODNICTVÍ, Ř. V. PROFESSOR CHIRURGIE NA C. K. STAROSLAVNÉM VYSOKÉM
UČENÍ ČESKÉM, PRIMÁRNÍ CHIRURG C. K. VŠEOBECNÉ NEMOCNICE.

S 13 PODOBIZNAMI A PLÁNY CHIRURGICKÉHO PAVILLONU.

V PRAZE 1891.

TIŠKEM DR. ED. GRÉGRA. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Počátkem měsíce prosince 1890 uplynulo první století od té doby, co nynější c. k. všeobecná nemocnice otevřena byla nejen pro nemocné, ale i pro posluchače lékařství, by se vědě a umění lékařskému a chirurgickému prakticky vyučiti mohli. V měsíci prosinci 1890 již skorem úplně ukončena jest stavba nového pavillonu, jehož jedna část pro chirurgické oddělení a c. k. českou chirurgickou kliniku určena jest — a účelu brzy odevzdána bude; stavba, která má býti počátkem dalšího rozšiřování c. k. všeobecné nemocnice dle požadavků a pokroku věd lékařských.

Tyto okolnosti jsou k tomu obzvláště příhodné, abychom ukázali, jak důležitým byl a jest ústav tento také pro vývoj a vyučování chirurgie v Čechách, kterážto věda též u nás po staletí nejen pod nadvládou, ale v pravém podruží vnitřního lékařství se nalézala, nemajíc z toho pražádného užitku. Chirurgie, jsouc odkázána sama na sebe, kráčela dlouhou dobu samostatně a vlastní silou dospěla k výši netušené. Pokládáme však za nutné obrátiti zřetel i do doby starší a naznačiti, jakým způsobem na vysokém učení Pražském již od jeho založení chirurgii se vyučovalo a na kolik c. k. všeobecná nemocnice této vědě a tomuto umění v uplynulých sto letech skutečně prospěla; objeví se tím důležitost a prospěšnost ústavu jmenovaného mnohem zřejměji a v pravém světle a lesku.

Abychom do starší doby pohleděli, i z toho důvodu jeví se býti potřebným, že v nynější na rozmanité ale nevždy dobré novotiny velice

bohaté době zájem pro historii chirurgie, jakož i věd lékařských vůbec, jest velmi nepatrný a není v té míře pěstován, jak toho zasluhuje; chceme-li mnohé poměry řádně a nestranně posouditi.

Poučujet nás i tento list z dějin chirurgie nejen o pokroku, ale i o nedostatkách a poklescích, jaké v naší zemi se vyskytovaly, ukazuje nám, že mnohé, co jinde již dříve známo a s prospěchem všeobecným vykonáváno bylo, nepříznivými okolnostmi nedošlo souhlasu a zavedeno nebylo; z něho dovidáme se, že vůle a energie jednotlivce pojednou zakořenělé chyby a předsudky odstranila a cestu k pravému a dlouho žádoucímu cíli ukázala, kteroužto cestu rozmanité komise marně hledaly a nebezpečně bloudily, majíce mnohdy na zřeteli více zisk a zájem vlastní, nežli prospěch a blaho všeobecné.

Na dobu starší poukazujeme i z toho důvodu, že právě zprávy o vyučování a provozování chirurgie v Čechách po různu jsou roztroušeny, mnohé dosti důležité okolnosti posud ani uveřejněny nebyly a pokud nám známo, posud nebyl ani pokus učiněn, aby vše v jistý celek bylo seřaděno. Pokusili jsme se o to v práci této, a ačkoli v dřívějších dobách k chirurgii také porodnictví a oční lékařství náleželo, obmezili jsme se pouze na chirurgii, ponechávajíce porodnictví a oční lékařství odborníkům věd jmenovaných.

Krátká doba, jaká ku práci byla určena, a zaměstnání naše v nemocnici, nedovolily vše tak probrati, jak by bylo potřebí; jsme si proto dobře vědomi, že práce ta mnohé mezery ukazuje. Svěžejší a mladší síla, mající také lásku k předmětu, ale i více času, nechť ostatek doplní a v patřičný celek zaokrouhlí. Práce tato jest snad méně vděčná, ale přece důležitá.

Rdyž vysoké učení Pražské dne 16. dubna o 21. hodině r. 1347 založeno a dne 11. května 1348 za veřejné prohlášení bylo, povolán jest z Paříže vyučovati lékařství Nicolaus de Gewicka, Moravius (Mikuláš z Jevíčka na Moravě), augustinián, jakožto magister actu regens id est docens aut scholam habens, jemuž za třicet let k výpomoci přidán byl Balthazar de Tusta, zvaný též Domažlický. Dle všeho však jest souditi, že tito učitelové nebyli samotni, neboť i Walther, lékař krále Jana a Karla IV. a rektor týnské školy, měl právo doktory lékařství jmenovati, mimo to uvedeni jsou v rukopise universitní knihovny Pražské ze dne 22. června 1382 jakýs Luderus a Petrus de Cothebus (Petr z Chocebuze) jakožto professoři lékařství a filosofie.

Zdali učitelé jmenovaní z oboru chirurgie přednášky odbývali, není nikde poznamenáno, s největší však pravděpodobností lze za to míti, že toho mnoho nebylo. Měliť lékaři doby tehdejší největší zálibu v tom, že spisy Hippokratovy a Galenovy komentovali, mnohdy však pravdy přesným a pravým pozorováním objevené překrucovali, obyčejně do pouhých filosofických spekulací zabíhající. Vyučování jejich bylo nejvíce theoretické a nikoliv praktické a životní potřebě přizpůsobené. Hlavní závadou vyučovati chirurgii prakticky byl kněžský stav profesorů, kterým na četných konciliích pítvání mrtvol a vykonávání krvavých operací přísně bylo zakázáno, a choroby chirurgické obyčejně zařkáním, modlitbami, žehadly, rozmanitými mastmi a náplastěmi léčeny bývaly, o čemž nám zachované spisy lékařův, té doby v Čechách žijících, dostatečných důkazů podávají.

Z první doby vysokého učení Pražského zasluhuje jmenován býti Křišťan z Prachatic (Christianus de Prachaticz), jenž ode dne 13.

října 1403 až do dne 19. dubna 1404 byl děkanem fakulty artistické a roku 1439 zemřel. Učenci tomuto zasloužilému přičítá K. J. Erben český překlad ranného lékařství Viléma Rogera z Cogenis neb také z Parmy řečeného, který byl roku 1180 kancléřem Montpesolanským a měl obyčej alespoň dvakrát do roka, totiž o svátcích vánočních a velikonočních, vyučovati, maje před sebou knihy, jež sepsal výtečný Abu Bekr Muhammed Ben Zakarija El-Razi (Rhazes, * 860, † 940). Roger však z kněh těchto nečetl, nýbrž některé stránky léčení schvaloval, jiné podle vlastní bohaté zkušenosti své v lepší obrátil aneb neprospěšné pomínil. Že by rukopis a překlad pocházel skutečně od žáka z Čech, který Rogera poslouchal, jak prof. Antonín Jungmann tvrdil, tomu odporuje okolnost, že spis ten pochází z první polovice věku patnáctého, jak z jazyku samého se vši určitostí souditi lze, a že některé spisy Křišťana z Prachatic jmenovitě „Naučení, kterak člověk poznati má na raněném umře-li čili nic“ a český herbař s připojenými českými jmény bylin, s překladem jmenovaným velké příbuzenství mají. Křišťan z Prachatic přeložil též ranné lékařství kněze Viléma Saliceta Placentinského (Wilhelmus de Saliceto magister Placentinus), který narodiv se na začátku XIII. věku, spis o ranném lékařství dokončil ve Veroně r. 1275 a zemřel asi roku 1280. Spis tento jest nejen pro chirurgii ale i pro anatomii důležitý a významný: jedná kniha čtvrtá o způsobě všech úřdův, kostí, žil, cev i žilen těla člověčího, kteréžto mají býti známy na řezání a prořezání údův, aby se zlá příhoda nestala. Nebledíme-li pouze ku stránce chirurgické a anatomické překlady těchto, mají rukopisy tyto i pro lékařskou terminologii českou velikou důležitost, neboť v nich jest řeč jasná a přesná, a jest jen litovati, že se dává častokrát přednost významům, které novomodní slovotepci ve spisy uvádějí a významy dobré a staré se zavrhuji. O Křišťanu z Prachatic a jiných lékařích českých jest zmínka v rukopise z druhé polovice XV. století, jenž se nalézá v universitní knihovně Pražské se známkou XVII. H. 23. (Knihy ranné velkých mistrů, o nichž Dr. Ruda v „Časopise lékařův českých“ r. 1874 obšírně pojednal, k čemuž budiž poukázáno.)

Větší určitosti a známosti o vyučování chirurgie v Praze nabýváme ze statut fakulty lékařské. Dle starších statut ustanoveno na fakultě lékařské pět řádných profesorů:

První professor institutionum přednášel fyziologii.

Druhý professor theoreticus zvaný, přednášel pathologii, aetiologii, semiotiku, o moči a o pulsu.

Třetí anatomicus přednášel anatomii a chirurgii, maje předměty na celých pět let učení lékařského rozvržené; v zimě prvního roku měl vykládati anatomii na mrtvolách popravených aneb v nemocnicích zemřelých aneb i na zvířatech, v létě však vyučovati všeobecné chirurgii

o operacích a nástrojích; v druhém roce v zimě opakovati anatomii, v létě vykládati o léčení nádorů čili otoků; v třetím roce v zimě opakovati anatomii a vyučovati o vyhnutí v kloubech; ve čtvrtém roce po anatomii učiti léčení ran a v pátém roce léčením vředů ukončit.

Čtvrtý professor, botanicus zvaný, přednášel v prvním roce v zimě hygienu, v létě o rostlinách a jejich léčivých účincích, v druhém roce o léčivech zvířecích, v třetím roce o mineralích a jich upotřebení v lékařství, o vodách mineralních, ve čtvrtém roce o jednoduchých léčích a v pátém roce o léčích složitých.

Pátý professor č. primarius neb practicus přednášel v prvním roce o všeobecném způsobu léčení dle Galena, v druhém roce o horečkách, v třetím roce o nemocech zhoubných, epidemických, nakažlivých, ve čtvrtém roce o nemocech organických, v pátém roce o nemocech dětí, panen, žen a to pokud možno u nemocných.

Dle statut roku 1688 obnovených a dne 19. července 1690 senátem akademickým schválených (unie) ustanoveni na fakultě lékařské pouze čtyři professoři: tři řádní a čtvrtý mimořádný, tento však bez platu, pouze s tou nadějí, že když některý ze řádných odešel, on v místě postoupil.

První professor, primarius č. senior, vykládal praxi lékařskou v pěti letech, o horečkách, o nemocech zhoubných, nakažlivých, o nemocech organických, o nemocech dětí, panen a žen.

Druhý professor vykládal všeobecnou pathologii a aforismy Hippokrata v pěti letech.

Třetí professor přednášel v prvním roce fyziologii, v druhém roce pathologii, v třetím roce semiotiku, ve čtvrtém roce hygienu a v pátém roce terapii.

Čtvrtý professor mimořádný ukončil v prvních třech letech chirurgii a anatomii, ve čtvrtém a pátém roce botaniku.

V případě však, že by místo mimořádného professora nikdo nepřijal, měli ostatní professoři anatomii a chirurgii mezi sebou rozdělit a v době pětileté ukončiti.

Přednášeno bylo v pondělí, v úterý, ve středu a v pátek; hodiny přednášek professoři mezi sebou rozdělili, ale nejstarší měl ve volbě času vždy přednost. Ve čtvrtek a v sobotu bylo prázdnó.

Ustanovení, že týž professor přednášel anatomii a chirurgii, bylo v zájmu učňů vědy lékařské a chirurgické rozhodně dobré a výhodné; pohledneme-li však ku stavu věcí určitěji, shledáme, že bylo vyučování věd těchto velmi obmezené a rozhodně nedostatečné, neboť již anatomie vyučována pouze theoreticky a čtena ze spisů Galenových. Bylať na universitě Pražské stále v živé paměti papežská bulla, zakazující pitvání mrtvol člověčích. Stavení fakulty lékařské v Kaprové ulici č. 43., collegium medicum zvané a pro přednášky anatomické určené bylo r. 1464

v takovém bídném stavu a tak porušené a chatrné, že se magistrát viděl nucena naříditi, by dům byl přestavěn, fakulta lékařská pak nemajíc peněz ku stavbě, přenechala dům měšťánu Duchkovi, který jej vystavěl, tím však práva nabyt 28 let ho užívati a pak teprve fakultě lékařské po zaplacení útrat stavebních navrátiti.

Později učiněn pokrok alespoň v tom ohledu, že byla přednášena anatomie dle spisů Vesalových. Svědčí o tom „Ordo lectionum“ zimního pololetí r. 1580, ve kterém uvedeno, pokud se lékařství týče: „M. Wenzeslaus Zelotinus a Formoso monte lib. II. Aristotelis de anima diebus Mercurii et Jovis horis primis matutinis. Idem Aphorismos Hippocratis, diebus Veneris, hora secunda matutina“.

„Adamus Hubertus Mezerizicenus, philosophiae et Medicinae doctor, anatomiam corporis humani, secundum Andream Vesalium, diebus Mercurii horis secundis pomeridianis“.

Rozhodný obrat k lepšímu pro anatomii a chirurgii nastal, když Adam Zalužanský ze Zalužan u přítomnosti krále Rudolfa II. před stavy zemskými žádal za úspěšnější vyučování anatomie a botaniky. Následkem řeči jeho povolán jest jako professor anatomicus slovatný Jan Jesenský z Velkého Jeseného v Uhrách, poslední potomek uherské rodiny, kteráž, když r. 1541 Turci Budína se zmocnili, do Slezska se utekla, kdež Jan r. 1566 ve Vratislavě se narodil. Lékařství studoval ve Vitemberce, později navštívil některé university ve Vlaších, jmenovitě proslulou universitu v Padově, kdež nejen v anatomii, ale i v chirurgii řádně vycvičiti se snažil.

Na vysokém učení Pražském přednášel poprvé dne 8. června 1600 a následující dny dle Gregorianského kalendáře v koleji Rejčkově, pitvaje při tom člověka provazem popraveného veřejně u přítomnosti studujících, doktorů, šlechtý a kněžstva a to v místnosti, jak sám udává, velmi příležitě a příhodně, při čemž mu i samo nebe bylo příznivo, neboť v noci byly deště a chladno, za dne však stále jasno. Pitvání trvalo čtyři dni a provázeno devíti přednáškami. Kostru mrtvolý daroval universitě. Později pitval veřejně ještě mrtvolu ženskou a mrtvolu dítěte.

V partis epicae Duchoslai Tugurini libri IV posthumi, jenž vydal M. Reček Smržický z Radostic 1612, čteme na str. 225.: *In anatomiam Pragensem Jessenii a Jessen equitis Ungari*

Ignotus noto.

Stirpe, domo, patria, forma, virtutibus, arte
Nobilis, insignis, clarus, praestans, gravis, acer
Emicat Europam Jessenius ille per omnem,
Et quid sit toti, Germania disserit, orbi.

Ut primum legit, funditabat obstupescens D. Tugurinus 5 Octobris anno d. 1605.

Přednášky svrchu uvedené Jesenský uveřejnil tiskem ve spise: *Johannis Jessenii u Jessen Anatomiae Pragae anno MDC abs se solemniter administratae historia. Accessit ejusdem de ossibus tractatus. Wittenbergae 1601.*

Byl však Jessenius nejen dobrým anatomem, ale zajisté i výtečným chirurgem a lékařem praktickým, o čemž svědectví dávají spisy:

Johannis Jessenii a Jesen Institutiones Chirurgicae, quibus universa manu medendi ratio ostenditur. Wittenbergae, excudebat Laurentius Seuberlich Anno 1601. Obsahuje listů 106. (Spis r. 1614 vydán německy v Norimberce.) Spis tento dedikován králi Rudolfu II., jehož podobizna jest na zadní straně listu prvního, podobizna Jesseniova na listu osmém. Hlavním základem jest chirurgie zručného chirurga ve Vlaších Bartholomea Montagnona.

První část jedná o zprýšadlech, žehadlech, protažení žíly a tvoření fonticulu. Dále o otevírání hlíz na různých místech těla, co potřeba připravití, jakým způsobem operovati a jak dále léčiti. Po skarifikacích viděl velmi často následovati snět a radí, by končetiny před skarifikací vždy řádně a bedlivě byly umyty. Obzvláště vychvaluje venaesectio a dosti obšírně ji popisuje.

Rozeznává části již od narození aneb později srostlé a uvádí porušení uzdičky jazyka, jak byl v Praze u člověka odrostlého viděl, pozoruje srostlá víčka a zarostlé uši, fimosu a srostlé lůno, vypravuje, že operoval přední kuklu muže, který byv před tím 5 let bez dítek po operaci rodinou byl obdařen. Navštívil r. 1591 ve Vratislavě rodiče marně operoval zarostlou řiť na dítěti lékaře Rumbauma, později měl dva podobné případy, které se po operaci zhojily. Mluví o srostlých prstech uvádí případy, které viděl Schenk.

V oddílu druhém popsána jsou rozmanitá poranění těla z příčin zevních aneb vnitřních a připojeno jich pojmenování a rozdělení.

Část o obvazu jest velmi stručná a přesná, vytknuty vlastnosti dobrého obinadla a jeho upotřebení, rovně i roušek, dlah a trublíku; při obvinování jakékoliv části jest hlavní věcí starati se o její řádnou a přirozenou polohu. V odstavci pátém jedná o stehu krvavém, ale velmi krátce. Při zlomeninách kostí a vyhnutí, které se s nimi často sdružují, líčí krátce, jakých pravidel při obvazu jest šetřiti a jakým způsobem nastává zhojení.

Při vyhnutí kosti z kloubu neradí napravovati při horečce, zánětu, rozčilení nervů, nýbrž vyčkati až pomínou, k ochabnutí svalův radí teplo a vlhko. Při napravování má se hleděti k tomu, aby se kost vracela tou cestou, kterou vyšla. Při zdařilém napravení slyšíme často zvláštní zvuk. Odstavec osmý jedná krátce o průtržích a výhřezích; uskrínutí má býti odstraněno léky.

Oddělení třetí jedná o operacích částí přebytných a nádorů a nahrazení částí ztracených; k odstranění nádoru může radí buď žehadlo aneb nůž. Při zatvrdlých žlázách skrofulosních, nádorech kystosních, nádorech syfilitických možno očekávati resoluci, petrefakci aneb sekci. K operaci zákalu čočky doporučuje reklinaci.

Při léčení empyemu praví, že ve Vratislavě vyhojil rybáře pouze mastí, jinak radí nabodnouti hrudník mezi 3—4 žebrem, ačkoliv žehadla také nezavrhuje.

Nemoci konečnfku jsou zvláště rozpukliny, kondylomy aneb haemorrhoidy, při nichž jest nejlépe pouštěti žilou.

Při překážkách, které zamezují močiti, radí mezi jiným dáti do otvoru trubice močové buďto stinku nebo veš, která by měchýř ku stažení dráždila; je-li vše marné, pak radí vpraviti cévku do měchýře a doporučuje cévky z rohu, jež v teplé vodě změknu, jak to v Benátkách byl viděl, aneb cévky stříbrné. K vyříznutí kamene měchýře močového jest uveden řez perineální, ale také udán způsob Egyptanů nafouknutím a ssáním skrze trubku do cíbele zavedenou. Popis řezu na kámen jest velmi stručný.

V Benátkách viděl Jesenský vyříznutí plodu z rybářky umírající a praví, že při vytahování plodu nejlépe jest kusy pouze prsty vytahovati.

Městky mají býti řezem obnaženy, žíla nad roztaženým místem i pod ním podvázána a pak vyříznuta; podobně má býti operována také výduť.

Má-li býti prs odejmut, sevře jej mezi dva železné pláty a širokým nožem před nimi odřízne; nože mohou býti žehavé, aby krvácení bylo zamezeno, jak to r. 1590 v Padově u Hieronyma ab Aquapendente viděl. Jesenský mluví též krátce o trepanaci zlomených kostí lebečních.

Amputace končetin má se díti tím způsobem, že se může zpět tažená přiváže širokým obinadlem, před níž se měkké části až na kost břitvou rozříznou a těsně při nich kost prepiluje. Mírné krvácení neškodí, při značném však mají býti tepny i žíly podvázány.

Oddělení čtvrté jest kosmetické; jedná o prostředcích ke vzrůstu vlasů, o methodách Brancové a Tagliacozzi ku tvoření nového nosu, o umělých zubech, očích, které zvláště krásné vidal v Benátkách.

Že jsme šfeji o obsahu chirurgie od Jesenského jednali, učinili jsme jednak proto, že nám naznačuje, jakými náhledy se řídil, an skutečně byl také praktickým chirurgem, jednak proto, že od jeho nástupců v anatomii, kteří také chirurgii přednášeti byli povinni, žádného chirurgického díla nemáme.

Krátce možno říci, že jest chirurgie Jesseniova velmi stručná a ačkoliv mnohé odstavce jsou krátké, obsahuje přece nejhlavnější vědomosti

této doby, a co jest nejvýznamnější, že sepsána jest nejvíce na základě přesného a vlnstního pozorování, a že při přednáškách i knihy této používal.

Z ostatních prací budiž uvedena: *J. J. relatio historica de rustico Bohemo cultivatore Pragae 1607. Hamburg 1628.*

Když byl Jesenský v měsíci květnu 1602 hostem v kolleji Karla IV., přivedl k němu Florian Mathes z Brandenburgu, ranhojič a zemský mistr, (uveden již roku 1580 jako bradýř na Starém městě Pražském) sedláka, který v hospodě do jícnu nůž strkal rohovým držadlem v před, až ho nebylo viděti, při čemž nápoje požíval a nůž chytla jej za špičku zase vytáhnul. Provozoval to po dvě léta, až konečně nůž skutečně spolknul. Jessenius ohledav břich, našel hrot nože v levo ke dnu žaludku obrácený, opírající se držadlem proti hřbetu. Když se vyjádřil, že nůž bez porušení žaludku vyjítí nemůže, žádal sedlák, aby nůž vyříznutím odstranil. Jesenský upozornil na nebezpečí, přemluvil sedláka, by věc přírodě ponechal, poukázav ku případu v Paříži, kdež nůž za devět měsíců vyšel. Radil nemocnému, aby byl pokojným, aby ranhojič užíval obyčejných prostředků. Za sedm neděl a dva dni ranhojič Florian otok se utvořivší našel a nůž devět palců dlouhý a na povrchu jako ohněm změněný vytáhl. Nůž dán do sbírek císařských.

V Schenks Paraterseon Frankfurt 1600. *Pulmo vulneratus et abscedens sanatus. Uterus excisus.*

Semiotica, seu cognoscendi morbos methodus, ad analyseos Capi-raccianae normam, ab Aemilio Campolongo, Professore Patavino expressa: nunc primum vero per Johannem Jessenium a Jessen, recte discentium et medentium usu, publicata, Wittebergae 1601.

Joh. Jessenii a Jessen de sanguine vena secta dimissio et judicium. Pragae in Cynocausmatis perficiet Anno 1608.

Jest to velmi obšírné pojednání o obliženém v té době pouštění krve žilou. Spisek končí slovy: *Valete brevi Urinarum speculum non dissimilis argumenti opusculum habituri.* *)

Podle uvedených prací nelze nikterak pochybovati, že byl Jessenius nejen dobrým anatomem, ale i chirurgem a zajisté také dobrým učitelem a že úřad jemu svěřený ve prospěch žákův svých a nemocných zastával, čehož dále důkazem, že jmenován jest tělesným lékařem krále Rudolfa II. a Matyáše a že nejvyšší hodnosti akademické, t. j. úřad rektora a kancléře university zastával, a tato jemu ku počtě zvláštní pamětní peníz raziti dala.

Avšak nemělo zůstatí učenci tomuto nebe tak jasné, jak jemu při

*) Poukázali jsme jen k spisům pro chirurgii důležitým, což též při ostatních životopisech učiníme.

prvních přednáškách v Praze svítilo, neboť jemu po osudné bitvě Bělohorské dne 21. července 1621 při víření bubnův nejprve vyřezán jazyk z úst, potom hlava sfata, tělo čtvrceno pod šibenicí a na kolích po ulicích rozstrkáno. Tak skončil výtečný učitel a lékař, vysokého učení českého ozdoba. Podobá se, že po smrti jeho nějaký čas přece větší zřetel byl obrácen k pitvání těl a k praktickému vyučování anatomie, bez které i vyučování a provozování chirurgie jest nemožným; nasvědčuje tomu nařízení c. k. místodržitelství ze dne 9. ledna a 24. února 1631, kterýmiž purkmistru Nového města Pražského nařízeno, by z odsouzených k smrti buď mužského aneb ženu katem zardousiti a pak doktorům a chirurgům ad studium anatomicum odevzdati dal.

Po osudné porážce na Bílé hoře a krvavé exekuci pod altánem radnice Staroměstské, nastaly i pro fakultu doby smutné, neboť po delší přestávce a skorem až do roku 1638 trvajících velmi neurovnaných poměrech, zvolen teprve v roce 1649 mimořádným professorem pro anatomii a chirurgii Sebastian Kristian de Zeidlern, žák proslulého anatoma Veslinga v Padově. Přednášel anatomii v klášteře milosrdných bratří; že by byl i k chirurgii operativní přihlížel, o tom lze rozhodně pochybovati, neboť v díle: „*Somatologia antropologica*“, kterou roku 1686 tlačití dal a kde v předmluvě podotýká, že se snažil anatomii, která na vysokém učení Pražském osmdesáte let dřímala, probuditi k dobrému studujících a že jest jeho úmyslem to tím směrem provésti, který rozumu, zkušenosti a učení Hippokratově a Galenově nejméně odporuje, není o chirurgii žádná zmínka, ano i anatomii samé nedostalo se velké chvály. Patříť dílo toto, jak Portal praví, mezi nejspatnější, která v době té byla vyšla, obsahujíc náhledy úplně zastaralé a pražádné pozorování původní. Mezi četnými nesprávnostmi jest i zvláště nápadné, že nemluví o kloubu ručním, nýbrž míní, že jest spojení kostí předloktí s kostmi zápěstí synchondrosa, z čehož souditi můžeme, že mnoho mrtvol nepitval aneb že pitval velmi nedbale a vědomostí chirurgických také mnoho neměl. Ve spise *Institutiones medicinae, Gerzabeck 1687. Viennae 1692.* jest přitvržencem peripatetikův. Mnohé náhledy jsou dosti směšné, tak ku příkladu neradí nemocnému, by na znak ležel, poněvadž prý se krev v žíle duté zanítí.

✓ Roku 1668 následoval po něm Jakub Jan Dobrženský de Nigro Ponte, od něhož jsou známá dvě pojednání, totiž *de Calce podagrico* a *Partus ab uteri abscessu impeditus*. Od roku 1660 až do roku 1692 vydával kalendáře v řeči české, na nichž se podepisoval Černomostský a v řeči německé jménem Schwarzbrucker, v nichž se také některé stati z oboru lékařství nalézají. Zvláštní zálibou byla jemu ✓

alchymie a roku 1670 zapověděla mu fakulta lékařská doprovázeti studující lékařství k nemocným do špitálů, a lékárníci jej žalovali, že sám léky zhotovuje, nemocným podává, pročez i se měl z toho zodpověděti, jakého prášku paní Zulkanské podal; odpověděl, že Sal Prunellae. Konány také s práškem nemocné daným pokusy na psu, s jakým však výsledkem, v protokolech fakulty udáno není.

Zemřel 3. března 1697 zanechav poslední vůli latinsky sepsanou, z které se dovídáme, že v dobrých poměrech asi nežil, neboť některé ze svých dětí úplně vyděčuje.

Když Dobrženský roku 1682 v úřadě postoupil, počal přednášeti anatomii a chirurgii Jan František Löw z Erlsfeldu. Narozen dne 26. března r. 1648 v Plané u Plzně, dosáhnul 30. dubna r. 1672 hodnosti doktora lékařství, nastoupil r. 1674, jsa průvodcem šlechtice Václava Žakavce ze Žakavy, cestu do Německa a Vlach, kdež zvláště studia v lékařství dále konal, v Římě veřejně pro collegio medico disputoval a tam hodnosti doktora práv dosáhnul.

Z cest těchto vrátil se v únoru 1676 a jal se provozovati praxi lékařskou v Praze, kterou však roku 1680 opět opouští utíkaje s knížetem Janem Adolfem ze Schwarzenbergu před blížícím se morem do jižních Čech a později do Lince, uposlechnuv takto rady tehdy proslulého lékaře Ellain-a:

Haec tria tabificam pellunt adverbia Pestem:

Mox, longe, tarde, cede, recede, redi.

Útěk ten nepokládán v té době lékaři za hanbu neb provinění, poněvadž mor, k němuž se bubony a karbunkule družily, řádně byl k nemocem zevním a jeho léčení chirurgům a lazebníkům ponecháno. V Linci však Löw těžce onemocněl, neboť, jak ve svém denníku, který se v c. k. universitní knihovně v Praze (Sig. XVI. C. 10.) nalezá, praví, onemocněl dne 30. září „cholerou“, třetí den na to dostal úplavici červenou, která skorem čtyři neděle trvala a více než tisíc stolic způsobila; k tomu přidružila se později hlíza v konečniku a úplné stavení moče a dne 14. listopadu nastalo pozdravení. V Linci seznal jej císař Leopold, jemuž se Löw tak zalíbil, že jej dvorním lékařem a dne 11. dubna 1682 mimořádným professorem jmenoval.

Vrátiv se do Prahy, provozoval praxi na Malé straně a to nejvíce v domech šlechtických, ve kterých již jako studující, jsa několika šlechticů praeceptorem, byl se seznámil.

Jsa professorem anatomie a chirurgie pitval pouze jednu mrtvolu popraveného a již roku 1684, když nejstarší z professorů Franchimont dne 16. února mrtvici zemřel, zaujímá Löw dne 26. července místo třetího řádného professora totiž institutionum, a roku 1697 jest seniorem professorů fakulty lékařské, začez ke cti Boží ročně, pokud živ

bude, sto zlatých chudým nemocným platiti přislíbil, což také po 28 let plnil. Měl z čeho, neboť nejen praxí ale i půjčováním peněz šlechtě nabyl velkého jmění a zakoupil sobě v Praze několik domů a statky Lojovice a Modletice. Dne 26. listopadu 1703 povýšen do stavu rytířského a do zemských desk vtělen.

Spisy svými zasloužil sobě Löw i za hranicemi jméno lékaře výtečného a slovutného, pročez jeho podobiznu podáváme. Pohledněme však, co pro anatomii a chirurgii učinil. Rukopis nadepsaný *Anatomia et chirurgia*, který v knihovně v Karolině uložen byl, později se ztratil; možno, že pocházel z prvních let professury.

Nejdůležitější spis Löwův jest: *Universa medicina practica*, jehož kniha dvanáctá a poslední jedná „de morbis externis“, část tato jest však celého díla nejslabší, pojednávajíc o nemocech kožních a chirurgických. Můžeme-li již v předešlých knihách, kdež na několika místech o operacích ku p. o transfusi krve, o hrdlořezu, o řezu na kámen měchýře močového mluví, lehce poznati, že Löw operace tyto sotva kdy viděl a tím méně vykonal, utvrzuje nás kniha dvanáctá v náhledu tom úplně, že spisovatel v chirurgii rozhodně zálibu neměl, neboť jest všady zřejmo, jak se nože bojí a více v prostředky jiné věří. Knihy této základem rozhodně není patřičná znalost chirurgie a ačkoli vše dle jiných spisů seřaděno, mnoho důležitých v té době již dostatečně známých vy-možeností úplně jest opomenuto.

Dokladem toho, že Löw v chirurgii theoretické i praktické méně byl vycvičen, jest také případ, o němž se zmiňuje chirurgus města pražského Mayer ve spise: *In der Chirurgie neu angelegtes Lustgaertlein*, o kterém ještě později se zmíníme. Roku 1704 totiž probodnul hejtman v Žebráce jakémus furýrovi hrud a dle popisu není pochybnosti, že nastal podkožní emphysem. Pět dní po úrazu dal Mayer přivéztí nemocného do Prahy a píše doslovně: Habe diesen Casum einem der gelehrtesten Herrn Doktoren vorgestellt. Meine Einbildung war, dass die Luftader verwundet, wodurch sich der Leib aufgedostet, aber dieser höchst gepriesene Herr Doktor Löw (Tit.) hülff mir aus meinem Gedancken und sagt: Es könnte ein Mensch schwarz von Haaren dureh Alteration in vier und zwanzig Stunden Schneeweis werden, ebenso also wäre diese Auffdonstung von nichts anders als von der Alteration entstanden, weil er sich seiner vorgesetzten Obrigkeit nicht wehre dörffe. O pravdivosti slov těchto nelze nikterak pochybovati, poněvadž Löw knihu přečetl a k tisku censure doporučil.

To však nebudiž nikterak na újmu proslulosti Löwově, který zůstane vysokého učení Pražského v době jejího úpadku ozdobou nevšední a to v oboru vnitřního lékařství, ve kterém nejdéle účinkoval. Že k chir-

urgii nepřilnul, není divu; bylť v této době lékaři vůbec nepřítel chirurgie.

Lów z Erlsfeldu zvolen byl čtyřikrát za rektora university a dvaceti-krát za děkana fakulty lékařské a udělil 262 lékařům hodnost doktorskou; z četných dissertací, které z tohoto času v pražských knihovnách vřaděny jsou, nejedná ani jediná o nemocech chirurgických, leda chceme-li počítati mezi ně: *Disquisitio calculi renum et vesicae per theses medicas, quas etc. exposuit Ant. Fr. Pock. Pragae 1719.*

Lów z Erlsfeldu zemřel dne 17. února 1725 složiv krátkou dobu před tím professuru, a pochován jest v kostele Marie Vítězné na Malé straně.

Nástupcem Lówovým v mimořádné professuře stal se 26. července roku 1684 Jan Antonín Cassini de Bugella a r. 1691 Matouš Jan Frischmann z Ehrenkronu, od něhož jest známá *Lithotomia medica seu tractatus lithonripticus, de calculo renum et vesicae. Pragae 1683*; jest to práce dissertační pojednávající dosti dobře o příznacích, jaké kameny ledvin a měchýře močového působí, zvláště obšírnou jest část therapeutická a uvedeny nejrozmanitější léky a způsoby, jak podávány býti mají a které buďto od lékařův doporučeny aneb zkušeností dobrými býti se osvědčily. Podivno jest, že o výkonech operativních není ani zmínky, snad proto, že s operacemi těmito se lékaři vůbec nezabývali. Zemřel v únoru 1692.

Dne 15. dubna roku 1692 instalován jako mimořádný professor chirurgie a anatomie Kašpar Ignatz Voigt a roku 1697 Frant. Gabriel Krusius z Krausenburgu. Tento pocházejí z rodiny lékařské, přinesl alespoň v tom ohledu více lásky k předmětům jmenovaným, neboť po celých 16 let, co byl mimořádným professorem, odbýval pokud možno praktické demonstrace na mrtvolách, zaplativ sám výlohy s tím spojené. Ve spise: *De hominis ortu, vita, morte, morbo, medicina. 1791.* 4. neposkytuje však pro chirurgii ničehož.

Jeho následovník dne 27. května roku 1713 Leonard Ferdinand Meissner z Löwenbergu sepsal: *De auditu ejusque vitiiis. Pragae 1690.* Spisek ten jest pro lékařství ušní dosti pozoruhodný.

Účinkoval pouze čtyři léta, a jeho nástupce Jan Jiří Rings rodilý z Jaroměře pouze jeden rok 1717.

Více lásky k chirurgii povzbudil r. 1721 ustanovený professor anatomie a chirurgie Jan Ignác Mayer z Mayerbachu, určený původně k ranhojičství, kteréž jeho otec v Praze vykonával. Konaje cesty po Italii, Španělsku a Francii velmi pilně navštěvoval nemocnice a vrátiv se do Prahy získal sobě brzy velmi chvalnou pověst nejen jako anatom ale také jako chirurgus a není pochybnosti, že i na mrtvolách chirurgické operace demonstroval, poněvadž i v době pozdější, když byl v hod-

nosti postoupil, tak činil a to v řeči německé. Jakého však obsahu výklady tyto byly, není nám známo. Že však měl rozsáhlou praxi lékařskou a zvláště o ni se staral, byl v úřadě učitelském velmi nedbalým.

Nejdůležitějším dílem jeho jest: *Collegia anatomica practica ad praesentiam cadaveris virilis anatomice secti, anno 1724. Pragae 1725*. Jest to devět přednášek, obsahujících popis všech částí těla člověčího na 165 str.; a k tomu připojena *Prolegomena anatomica* str. 38. Neposkytuje však nic nového a jest to skorem nápodobením knihy Jesenského. O poměru anatomie k chirurgii není ve spisu ani zmínky.

Jakub Geelhausen nastoupil professuru chirurgie a anatomie r. 1738. O jeho důkladnějším vzdělání vědeckém svědčí práce disertační z roku 1719: *Dissertatio I. continens physiologiam seu statum hominis naturalem*. — *Dissert. II. continens pathologiam seu statum hominis praeternaturalem id est, corporis humani morbos, causas, signa etc.* — *Dissert. III. continens therapiam seu methodos curandi*. O nemocech chirurgických se však zmiňuje velmi krátce a suše.

Mimo tuto práci uveřejnil v „Commercio litt. Norimb. 1732“ *De morte ex incisa paronychia suppurata*.

Geelhausen vyučoval chirurgii pouze jeden rok, tak též jeho nástupce Josef Ignaz Biener, který v „Comerc. lit. Norimb. 1732“ uveřejnil: *De foetu retento et tabefacto partim per umbilici abscessum et partim per vaginam excreto*. Zemřel r. 1740 horečkou petechiální, a po něm vyučoval anatomii a chirurgii od roku 1741 až do roku 1745 Antonín Václav Rings.

Zde budiž uveden též professor lučby Jan Antonín Josef Scrinci, narozený v Praze dne 16. října 1697. Máme od něho z oboru chirurgie dvě práce, totiž: *De inflammationibus, gangruena et sphacelo. Pragae 1741*. a *De ossium inflammatione. Pragae 1743*, kteroužto práci společně s Dr. Václ. Buttou vydal.

Po smrti Scrinciho dne 28. dubna 1773 rozdělen plat 1100 zl. na dvě části: 800 zl. obdržel professor chirurgie Arnold, o němž se později zmíníme, a 300 zl. lector artis obstetriciae Dr. Ruth.

Máme před sebou četnou řadu učencův, kteří anatomii, chirurgii a botanice vyučovali měli, velká část to však činila jen krátkou dobu, buď že byla smrtí odňata, aneb že dle tehdejšího způsobu, když některý v řadě řádných professorů zemřel, professor anatomicus mezi řádné vstoupil a jiným předmětům zákonem ustanoveným vyučovati povinen byl. Zařízení toto bylo však dekretem v roce 1747 zrušeno, čímž professor anatomie a theoretické chirurgie v úřadě setrval a spolu také botaniky sprostěn byl. Tímto nařízením byla však ve větších výhodě rozhodně anatomie než chirurgie, jež zůstávala stále předmětem podřízeným.

FRANCISCUS DUTOY,
*AA.LL. Phil. et Med. Doct. Prof. anatomia et reg. nor. urb.
Prag. phys. jur.*

V této řadě prvním professorem byl František Josef Du Toy, v chirurgii zajisté také méně obeznalým, neboť když roku 1745 první anatomickou přednášku u mrtvoly oběšeného odbýval a demonstrace ve 13 dnech ukončil, ukazoval chirurgické operace již dříve jmenovaný Mayer z Mayerbachu.

Du Toy sepsal: *Dissertatio de tunica pituitaria exponens ejus anatomiam, physiologiam et pathologiam. Pragae 1754. 4.*

Trvalé ustanovení profesora pro anatomii a chirurgii mělo pro obě vědy ten prospěch, že alespoň anatomie s větší láskou a péčí byla pěstována; vyučováno na praeparatech, a anatomické museum, v kterém tou dobou již jen dva kostlivci a fantom svalů se nalézaly, počalo se opět zařizovati a potřebným materiálem obohacovati. Ve směru tomto pracoval obzvláště professor Du Toy, avšak řevnivost a následkem této snad i nepravdivá zpráva, jaká o něm na vyšší místo od kollegy podána byla, k čemuž ještě později poukážeme, byly příčinou, že nařikaje na porušené zdraví a slabou paměť za to žádal, aby úřadu jemu svěřeného byl sprostěn.

Du Toy přednášel také porodnictví, dne 28. října 1758 žádal, by práce této sprostěn byl a by mu za tři léta udělena byla nějaká odměna, která mu však byla odepřena.

Dne 6. prosince 1765, jsa již jako professor ve výslužbě, jmenován jest fysikem na Novém městě Pražském.

Du Toy odevzdal roku 1762 místo anatoma svému žákovi, pilnému a duševně nadanému Josefu Tadeáši Klinkoschovi. Tento narodil se v Praze dne 24. října 1734, byl anatom obzvláště zručný a pro předmět tento narozený dobrý praktický lékař a pěstovatel fysiky. O vyučování chirurgie náleží jemu ta zásluha, že stále pobádal studující k tomu, by se nikdy neuspokojili jen s pouhým koukáním na praeparaty, nýbrž by sami na mrtvolách pracovali a s částkami a s obrysy těla člověčího se seznámili. Tím způsobem zaveden v anatomii směr rozhodně praktický a pro naučení se i velké části chirurgie nezbytný.

Roku 1763 vymohl, by dodávány byly k anatomickým cvičením mrtvoly z nemocnice milosrdných bratří a z nemocnice vlašské na Malé straně. Cvičení taková byla u porovnání s dobou předcházející již mnohem četnější, neboť v přípisu, ve kterém se Klinkosch úřadu ospravedlňuje, proč od křtěné židovky mrtvolu manžela zakoupil, která ji proto prodala, poněvadž muž náhle a bez svátostí umírajících zemřel, a žena šest zlatých neměla, které farář od sv. Havla za pohřeb žádal, poukazuje k tomu, že ročně nejméně osmnácte mrtvol k vyučování potřebuje.

Nebylo to arci příliš mnoho, avšak u porovnání s dobou dřívější byl to pokrok veliký a pro chirurgii důležitý.

Klinkosch byl i literárně dosti činným a mezi jinými spisy vydal: *Dissertationes medicae selectiores pragenses collegit Jos. Thadd. Klinkosch. Pragae 1775.*

Pozoruhodná a velmi pilná práce jest dis. XI. *Divisio herniarum, novaeque herniae ventralis species. J. Th. Klinkosch.*

Popsány jsou velmi zevrubně útroby břicha, které v pobřišnici a mimo pobřišnici uloženy jsou, a poukázáno obzvláště k pohyblivosti jistých ústrojků. Průtrží nazývá Klinkosch pošnutí měkkých částí života z místa jim přirozeného do vaku chorobně utvořeného.

Jména průtržím dává dle místa, ve kterém povstaly, neb dle části, která se ve vaku průtržním nalézá; uvádí dále velmi určitě a stručně jednotlivých průtrží nejhlavnější příznaky a rozdíly.

Ve zvláštních poznámkách, které svědčí o veliké pilnosti a seřetělosti, uvádí rozličné druhy průtrží, jaké od chirurgův pozorovány byly, a veškerou do oboru toho sahající literaturu.

Nový druh průtrže, jím pozorované, našel v mrtvolo ženy sedmdesátileté; byla to průtrž břišní na první čáře šlachy svalu rovného a obsahovala část jater. V jiné mrtvole pozoroval počínající průtrž foraminis ovalis.

Dle nařízení ze dne 28. října 1772 byly konány chirurgické praktické operace na mrtvolách v posledním týdnu každého měsíce, zvláště když chladna panovaly.

Klinkosch zemřel dne 16. dubna 1778, maje 44 let, právě v oné době, která přinesla pro zdárné vyučování chirurgie utěšená ustanovení, jakých tato neprávem odstrčená věda a umění na vysokém učení již dávno zasluhovaly.

Dříve však, než ku sdělení těchto ustanovení přejdeme, pokládáme za nutné poukázati k některým poměrům, jaké na vysokém učení Pražském panovaly, a kterýmiž vyučování, jmenovitě na fakultě lékařské, po drahá léta trpělo.

Když dne 14. listopadu 1622 odevzdána byla kollej Karlova jezuitům, a dne 4. března 1654 vykonán byl slavnostní akt unie, to jest sloučení učení Karlova a Ferdinandova, započaly porady o tom, jak by se vysoké učení mělo zařídití a přetvořiti. V poradách těchto se však velmi pomalu pokračovalo a snad zúmyslně zdlouhavě jednalo. Byl-li již vliv jezuitů vysokému učení a jeho všestrannému vývoji vůbec škodlivý, trpěla tím obzvláště fakulta lékařská, kteráž byla učení tomuto velmi nepohodlnou a v mnohém ohledu skorem obtíží — ba i k tomu došlo, že na fakultě této vlastně ani vyučováno nebylo.

Především ustanoveno příliš mnoho prázdnin, velké prázdniny trvaly ode dne 7. srpna až do dne 3. listopadu, vánoční svátky trvaly sedmáct

dní, masopust jedenáct dní, velkonoce čtrnácte dní, letnice šestnáct dní, mimo to nevyučováno v tak zvaných dnech psích, v neděli, ve středu, v sobotu a kdykoliv nějaká promoce odbývána byla. Ačkoliv bylo již tímto zařízením prázdnin dosti a dosti, přednášeli professori fakulty lékařské velmi nedbale, v čemž se zvláště professor anatomico-chirurgicus vyznamenával, který nemaje platu, přednášel jen tehdy, když se mu zlíbilo, mnohdy sotva šestkrát do roka, a jeho příkladu následovali i ostatní professori, tak že všichni čtyři professori dohromady sotva 50 přednášek v roce odbyli. Neměli také velké služné (měli první ročně 1100, ostatní 600—400—300 zl.).

Soukromé přednášky na fakultě lékařské nebyly odbývány a když i některému učenci toho se zachtělo, nebylo mu to dovoleno. Professori bažili více po praxi lékařské a by ještě více vydělali, brávali při zkouškách a udělování hodností úplatky, tak že nejen za dobré slovo a přátelství, ale obzvláště za peníze promovovali lidi neschopné, nedostatečně vyučené a nevyvíčené. V jaké míře po penězích lačněli, dokazuje nejlépe okolnost, že když professoru nejmladšímu plat poprvé poukázán byl, tento první rok ho neobdržel, nýbrž páni starší se o něj rozdělili. Poměry professorů nebyly v době této hrubě skvělé, neboť r. 1685 musil prof. Dobřenský zastaviti své knihy židovi, med. dr. Zeidler měl až do roku 1688 z kasy fak. lékařské vypůjčených 200 zl. a místo úroků daroval fakultě své spisy tištěné, anatomii a institutiones, ba i prof. Löw z Erlsfeldu vypůjčil si z kasy fakulty 500 zl. a teprve roku 1706 je zaplatil. Tyto nejhlavnější vady a ještě mnoho jiných odkryl na universitě ustanovený superintendent a appelační rada Petr Theodor Birelli (1712), když byl císař Josef I. dne 10. prosince 1710 nařídil úřadům udati, jak by vysoké učení k rozkvětu uvedeno býti mohlo.

Na základě podání Birelliova uvažováno, jakým způsobem by možno bylo odstraniti nesrovnalosti a učení škodlivé poměry. Zvolena k tomu cíli zvláštní komise, která však pranic nepracovala, pročez zvolena roku 1728 komise jiná, a ta nebyla o nic lepší než komise první, tak že při smrti Karla VI. dne 20. října 1740 byl stav na fakultě lékařské takový, jako před 28 lety, když povstálým morem a zvláště smrtí Birelliho první práce vážnouti počaly. Arciť pracovali patres jesuitae také čile, postavili se rozhodně proti námitkám Birelliho, dokazující, že jest filosofie spekulativní vědám lékařským rozhodně užitečná a velmi prospěšná, ano přímo sobě i stěžující, že mnozí z professorů fakulty lékařské učení Descartesova příliš sobě již všímati počínají.

Zvláštní a pozoruhodný obrat pro učení lékařské nastal za panování císařovny Marie Terezie, která nastoupivši na trůn v době dosti nepřítivné, měla velmi obezřetného a vydatného rádce pro lékařství v osobě Van Swieteny.

Roku 1743 vyzvána byla komise opět, by návrhy, jak na fakultě lékařské vyučování býti má, podala, vyzvání toto bylo však marné, pročez dekretem ze dne 20. června 1746 nařízeno sestaviti novou universitní komisi a spolu ustanoveno, by se o úpadku vyjádřily nejen sbory professorské, ale i fakulta, to jest professori a praktičtí lékaři, dohromady fakultu lékařskou tvořící. Professori uváděli jako nejhlavnější příčiny úpadku fakulty, že mládež více po cizotě baží a proto na jiné university odchází, že jest velmi mnoho pokoutních a nezkušených lékařů, ranlékařů a lékárníků, kteří se léčením zabývají, pročez prý mnozí se obávají študovati lékařství. Platy professorů jsou prý velmi malé a pomůcky k vyučování nedostatečné, i žádali, by ustanoven byl zvláštní professor pro anatomii a chirurgii, zvláštní pro botaniku a to s platem, a by též ostatním professorům platy byly zvýšeny. Mimo to udávali za nutné, by ustanovena byla dotace na zařízení a vydržování anatomického kabinetu a zahrady botanické. Pro vyučování u postele žádali zvláštní nemocnici. Požadavky professorů byly zajisté místné a k zvelebení vyučování rozhodně potřebné.

Ale jinak vyjádřili se doktoři fakulty lékařské a zajisté pánům professorům neprospěli. Udávali, že se professori mezi sebou velmi hašteří, že s jménem universitním společně s professory fakulty právnické špatně hospodaří, že jest velmi lehce možno je penězi získati, povinnosti své že velmi líknavě a nedbale vykonávají, tak že tři řádní a jeden mimořádný dohromady sotva 100 hodin ročně přednášeli, a to prý jest hlavní příčinou, že počet posluchačů velmi malý jest a stále jich ubývá, ačkoliv professori tvrdí, že návštěva učení lékařského stoupá. Dne 19. října 1747 nařízeno přísně, by professori fakulty lékařské přednášky veřejné řádně odbývali a mimo to uloženo každému professoru, by za obyčejný plat soukromě přednášel, by o přednáškách těchto byl uveřejněn zvláštní program a kdo ohlásí privátní kolej, jest povinen přednáseti, by i pouze tři posluchači zapsáni byli. By v anatomii a v chirurgii řádněji a důkladněji vyučováno bylo, měl býti ustanoven ještě druhý mimořádný professor, čímž arcí také pro lučbu a botaniku výhoda povstati měla.

Anatomii měly býti přikázány všechny mrtvoly popravených bezplatně a taktéž i některé mrtvoly z ústavů chudých.

Městští chirurgové, trvale ve službě ustanovení, zastávali po řadě služby jako prosektori.

Praktické cvičení v lékařství a pokud možno v chirurgii mělo se diti tím způsobem, že dva nejstarší z professorů, kteří do nemocnic docházeli, absolvované a schopné žáky s sebou brali a je prakticky vyučovali.

Prázdniny vánoční, velkonoční a letní zkráceny a prázdniny podzimní ustanoveny od polovice září do konce října.

Současně však císařovna vyhrožovala, nebude-li rozkaz tento přísně zachován, že udělí právo praktickým lékařům privátní kollegia odbývatí a že jim v ohledu každém před professory dá přednost.

Arcibiskup ustanoven za dozorce s titulem „protector studiorum“ a jemu přidělen superintendent s platem zvýšeným, by úřad řádně a svědomitě zastával.

Avšak professoři fakulty lékařské nedbajíce dohledu arcibiskupa a superintendenta všichni v původní netečnosti a nedbalosti setrvali, pročež jim císařovna reskriptem ze dne 26. října 1751 svoji nevoli a nespokojenost projevila, jsouc pevně odhodlána pro zvelebení učení lékařského učiniti vše, bez ohledu na stávající ústavu vysokého učení vůbec a fakulty lékařské zvláště.

Především vyhlednut na každé fakultě muž, který svými vědomostmi nad ostatní vynikal a dosti odvahy měl, by professory k tomu pobádal, by práce úřadem jim vytknuté řádně vykonávali. Na fakultě lékařské byl k tomu ustanoven professor pathologie Vilém Mac Neven O'Kelly ab Aghrim, rozený Irčan, kterýž se těšil zvláštní přízni Van Swieteny.

Ve zvláštním odůvodněném promemoriu vytknul veškeré vady fakulty lékařské, které se mnoho od oněch, které Birelli byl udal, nelišily, a dosáhl toho skutečně, že některá místa lepšími silami byla osazena, jmenovitě anatomie a chirurgie. Lícil profesora anatomie a theoretické chirurgie Du Toye velmi nepříznivě vytknuv zvláště, že se mrtvol štítí a že by učinil nejlépe, kdyby úřad složil a odporučuje slovy: „Adest juvenis natione Bohemus, nomine Klinkosch, qui in anatomiam ab initio ad finem usque studiorum, magna voluptate raptus eadem prae aliis partibus perpetuo coluit atque etiam nunc colit, dexter certe futurus anatomicus cum bona spe designari potest.“

Ustanovení direktorů působilo v životě universitním dosti veliký obrat, poněvadž professoři mnohých práv tím úplně pozbyli. Direktor ustanovoval čas zkoušek k dosažení hodnosti a zkouškám těmto osobně předsedal. Přehlížel i censuroval předložené these, ano i práce profesorů. Hodnost direktora byla vyšší děkana, který byl povinen jemu účty předkládati.

Direktoru svěřen i dohled na ranlékaře, lékárníky a habičky.

Universitní komora zrušena dne 12. června 1754 a vyučování na universitě Pražské zřízeno dle plánu, jaký pro všechny university v mocnářství rakouském ustanoven byl.

V této době, totiž 24. července 1753 vydán medicínální řád pro království české, ustanovena zdravotní komise, sestávající z c. k. radův, jednoho aneb dle potřeby několika zkušených a dobrých lékařů; předsedou této komise zvolen František Xav. hrabě z Věžníku.

Fakulta lékařská a akademický magistrát, odbývajíce týdně dvě sezení mohla v obyčejných věcech sama rozhodovati, v případech důležitých a zvláštních — in rebus majoris momenti — byl děkan povinen předsedovi to oznámiti, načež dle jeho rozhodnutí buďto u něho aneb ve fakultě byla mimořádná schůze svolána, při kteréž však assesorum lékařské fakulty důvěrnost, přátelství a sjednocenost jak při sezení tak i mimo sezení zvláště přikázána, zášť a nepřítelství však přísně zakázána byla; kdo se proti tomu provinil, měl býti děkanem v dobrotě napomenut, neuposlechl-li, pak měl býti předsedovi udán a taký turbulentus voto et stallo sprostěn, a kdyby i toto nepomohlo, jako contumax et incorrigibilis se schválením c. k. representance a komory dle okolností i od praxe suspendován.

Jaký dosah medicínální řád měl i na vývoj chirurgie, uvidíme později.

Na fakultě lékařské započaly se vyvíjeti poměry příznivější a utěšenější; již dne 21. dubna 1770 obdrželi professoři zvláštní pochvalu za svou pilnost a horlivost. Uvedli jsme nejhlavnější momenty rozervaných poměrův, jaké na fakultě lékařské po dlouhou dobu panovaly a které nám zřejmý důkaz podávají, že vyučování lékařství a jmenovitě chirurgie bylo velmi bídne a nedostatečné a to tím více, jelikož chirurgií jména byla za předmět podřízený a ani vlastního učitele neměla. Příčiny tyto s dostatek vysvětlují, proč se chirurgie v Čechách ještě koncem osmnáctého století na dosti nízkém stupni nalézala, kdežto v jiných zemích, jmenovitě ve Francii, Vlaších a v Anglii již zdárně přese všecky překážky ku předu kráčela.

I jesti nyní na nás, zodpověděti stručně otázku, u koho nemocní stížení chorobami chirurgickými pomoc hledali a v jakých rukou chirurgie praktická živořila, nejsou vlastně vědecky pěstována, nýbrž jsouc odkázána na pouhou empirii.

Lidé, kteří léčením chorob chirurgických se zabývali, byli:

1. Dryáčníci a mastičkáři, mezi nimiž nejvíce zběhlí farmaceuti a kněží, židé, cikáni a podobná z ciziny, zvláště z Němce do Čech přišlá sběh, protože již A. D. z Veleslavína nazval Čechy právem své doby špitálem říše Německé, v němž hojil se kdokoliv v Němcích své cti neb jmění pozbyl a k čemuž později Mikuláš Dačický z Heslova připojil, že leckdos z cizozemcův poběhlých sobě provede co chce v Čechách a ještě mu domácí napomáhají. Nyní to není o mnoho lepší. Byli obyčejně nápadně a mnohdy dosti nádherně vystrojeni. Obklopeni jsouc četným služebnictvem, táhli od města k městu buďto pěšky, aneb ve zvláštních povozech, jmenovitě o poutích aneb jarmarcích, kdež vystavěli sobě zvláštní boudu „theatrum“ zvanou. Na boudě byla vyvěšena rozličná oznámení a vysvědčení, uvnitř boudy udělována rada a prodávány rozmanité

léky, balzámy, masti na bolesti, rány, spáleniny a p. a to za peníze dosti velké. V Praze bylo stanoviště lidí těchto na Staroměstském náměstí a dovoleno jim prodávati dvakráte v roce, totiž na den sv. Václava a o vánocích. V XVII. století platili obci za místo jeden tolar. Ještě roku 1709 vystupoval častokrát v Praze Jakub Pusch s nádherným povozem, v průvodu hofmistra, pážete, lokaje a před boudou dosti nemravné výstupy provozoval, a roku 1735 jistý Balthazar Kohn jezdil se zvláštním vozem a mouřenínem a lid různým způsobem do svého theatrum k léčení vábil, a mnohdy prý na sta lidí kolem boudy míval, pročež jej i ředitel divadla Kurz žaloval, že jej ve výdělku zkracuje.

Hlavní zásadou dryáčníkův bylo hledajícího pomoc obalamutiti, vše, co již nemocný proti svému neduhu potřeboval, zavrhnouti, na výkony lékařův, ranhojičův, ano i na fakultu lékařskou hubovati a jim nadávati, pročež dosti často pro neslušné výrazy žalování byli, a dáváno později dovolení osobám mravným a s vysvědčením hodnověrným. I zlodějství bývalo dryáčníkův vlastností: daliť se mezi sebou na oko do hádky a když se lid kolem nich nahromadil, pomocníci jejich, jak koho mohli, okrádali.

Byl-li dryáčník hodně drzým, tím více mohl doufati, že mu lid uvěří a jemu peníze dávati bude, což se státi muselo dříve, nežli s léčením bylo započato. Mnohdy předstíral dryáčník, že zvláštní masti teprve musí vařiti a že k tomu více času potřebí, a dodal masť krátce před odjezdem, neboť byl sobě úplně vědom, že masť pomoci nemůže, neobsahujíc v sobě nic léčivého.

Dobry obraz o zmíněných lidech minulé doby, který se s dryáčníky nynější doby shoduje, podává J. A. Komenský v Labyrintu světa, kdež píše:

„Některý zajisté cizý nádobky dopadna, aby svých několik naplnil, rozřídil jak mohl, leda pomyjí přiléváním; jiný zase přidáváním lečjakés matlaniny, třeba prachu a smetí, zahustil, jen aby se tak nové zadělávání zdálo. Mezi tím nápisy nádhernější než onino přivěsovali a nestydě jako jiní dryáčníci každý své velebil. Kdež mi i divno i hněvno bylo řídký, kdo podstatu zkoumal, než všechno napořád aneb aspoň bez rozdílu brali; a pakli kteří vybírali, jen zevnější podoby a nápisu hleděli. A tu jsem porozuměl, čím to jest, že jich tak málo k vnitřní čerstvosti myslí přichází; nýbrž čím kdo těch léků více do sebe hltal, tím se více dával, bledl, vadl a chřádl. Spatřil jsem pak převeliký díl milých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užívání přijíti nedostalo, než jen molům a červům, pavoukům a mouchám, prachu a plesnivosti, naposledy smutným skřínkám a zadním koutům za podíl byly.

Čehož bojíce se někteří, jak brzy svůj dryák dostrojili (ba někteří dřív než strojiti dobře začali), hned po sousedech předmluv, veršů, anagramat prosíce běhali, hned ochrance kteří by novým strojům jména

a měsce půjčili, shledávali; hned jmena a nápisy jak nejozdobněji líčili, hned rozličných figur a rytin květováním jak nejkadeřavěji krásili, sami to také lidem vsťříc nosili, podávali a jako řka bezděk cpali. Ale viděl jsem že naposledy ani to již nepomahalo, proto že to přes příliš přemóženo bylo. I litoval jsem nejedněch, že mohouc čistý míti pokoj beze vsí potřeby a užitku, nýbrž v šanc ražením jmena svého a se škodou bližních v to dryáčnictví se dávají. Očež když jsem návštěv dával, nenávist jsem získal, jako bych obecnému dobru překážel. Mlčím již, jak někteří z věci naprosto jedovatých ty své lektváře strojili, tak že tak mnoho se trávenin jako lékařství prodávalo, a nelibě jsem ten neřád nesl, ale nebyl kdo toho napravití.“

Zvláštní zálibou mnohých dryáčníkův bylo trhání zubů, co odznak nosil taký na šňůrách navlečené zuby kolem krku a prodával nejrozmanitější léky na zuby, mezi nimiž byla také masť zhotovená z prken rakví a železná párátka na zuby ze hřebíků rakví, po jichž upotřebení kotlavé zuby bez bolesti se vydrobily; jiní natahovali zkrivenou páteř na řebříkách a snažili se železnými pláty v rovnosti ji udržeti.

Nezřídká mastičkář žádal u fakulty lékařské za oprávnění léky prodávati. I stalo se jedenkrát, že slíbeno oprávnění, když dříve v Karolině u přítomnosti děkana fakulty lékařské léky jím připravené sám požíje, načež měl býti zavřen a ráno zase puštěn, ale chytrák zkoušky nepodstoupil. Velmi často se dryáčníkům léky a masti zabavovaly a fakulta lékařská ustanovila, aby každý mastičkář položil kauci 150 zl. — Mnozí podnikli i zkoušku z ranhojičství. Když sobě fakulta lékařská častokráte na počínání lidí těchto stěžovala, bylo proti nim přísně zákonem zakročeno; tak se v nařízení císaře Ferdinanda III. ze dne 15. října 1638 mastičkářům a pokoutním lékařům léčení přísně zapovídá a v něm žádá, by od fakulty lékařské zkoušeni byli, který tak neučinil, byl ze země vypovězen. Zákon ten obnoven dne 7. května 1671. Zvláštní pozornost byla věnována oněm, kteří ze Slavonie a z Uher přicházeli a ti buď do Čech ani puštěni nebyli, anebo byli postrkem domů posláni, a když se dokázalo, že jedovaté a zdraví nebezpečné léky prodávali, byli dle nařízení českého guber. ze dne 26. října 1781 a 17. června 1795 i hrdebnímu soudu odevzdáni.

Avšak ani tyto přísné zákony toho času i pozdějšího lidi zmíněného druhu nevyhubily, a doposud jich máme v Čechách dosti.

Druhá řada lidí, kteří léčením chorob chirurgických se zabývali, nejsouce k tomu oprávněni, byli kati čili mistři popravčí. Dokladem toho protokol fakulty lékařské z roku 1696, dle kterého učiněno podání k magistrátu Starého města Pražského, a ve kterém Jiří Puff, kat pražský, v seznamu mastičkářů a pokoutních lékařův uveden, tak

též žalován byl popravčí mistr z Bělé, že na celém panství krev žilou lidem pouští a rány hojí.

Netřeba však tomu se příliš diviti, že kat léčením se zabýval, uvážíme-li, že byla katům poskytnuta dosti hojná příležitost pozorovati ano i léčiti rozmanitá poranění, která surovostí vlastní a svých holomků působili při mučení a trýznění obviněných aneb souzených. Pohledneme-li na rozmanité přístroje, jaké tortura vymyslela, aneb na obrazce v hrdelním právu z doby císařovny Marie Terezie, nabudeme rychlého přesvědčení, že svírání palcův palečnicemi, kladení železných špaňhelských botek na holeně, vázání a šněrování předloktí z předu silnou konopnou šňůrou mívalo za následek značné zhmoždění měkkých částí, rozsáhlé podlitiny krevní, rozmačkání kůže, svalův a kostí. Ještě hůře dařilo se zajisté ubohé oběti na skřipci neb na řebříku napnutím aneb natažením těla na rukou a nohou svázaných, které úplně vyhnuli kostí z kloubů, zlomeniny, průtrže, trhliny svalů a p. působilo. Avšak nedosti na tom, v Čechách zostřeno trýznění to ještě pálením osmi svíčkami, ve svazek svázanými, na části těla ~~dosti~~ *ovšem* útlé a citlivé, v podpaží a po stranách hrudníku.

Viděl-li již kat, jakým způsobem úrazy tyto povstávají a s jakými příznaky se jeví, poskytnuta mu i příležitost seznati, jakým způsobem léčeny býti mají, a to dle zásad vědeckých. Právě se v odstavci o mučení jednajícím v paragrafu 13. „aby vždy životní lýkatel a ranhojič a kdyby to býti nemohlo alespoň způsobný ranhojič k pozorování a ku pomoci mučeného potažen byl“.

Velkou zásluhu získal sobě Leber, původně bradýř a ranhojič, později professor chirurgie ve Vídni r. 1761, který byv 19 let při mučení přítomen, stále a stále a všemožnými prostředky k tomu pracoval, by tortura zrušena byla, což se také 6. února 1776 stalo, ačkoliv se soudy tomu všemožně bránily a prospěšnost tortury dokazovaly.

Katovi svěřeno i zejména, aby poranění, která byl způsobil, vyléčil buď pod dohledem lékaře aneb bez něho. I není se čemu diviti, když lid u katů pomoc proti všelikým poraněním ano i proti vnitřním nemocem vyhledával a od nich za drahé peníze všelijaké masti ze sádla psího, ze sádla člověčího, ano i krev člověčí kupoval, při čemž i ten zvláštní rozdíl byl, že krev panny byla nejdražší a krev žida nejlacnější.

Ačkoliv lid s jistou ošklivostí a opovržením na kata pohlížel, viděl v něm z jiné strany zase osobu zvláštní a přilnul k němu důvěrou maje za to, že se při mučení souzených, zvláště čarodějnic mnohemu tajemství k léčení a odstranění neduhů přiučil.

Jaké důvěry sobě kat i ve vrstvách vyšších a vzdělaných získati dovedl, toho nejlepší doklad, když král Bedřich I. pruský kata Colbenze z města Berlína dvorním a tělesným lékařem jmenoval, snad za

služby, že hlavy mečem dobře srážeti uměl, čin to, kterým stav lékařský zajisté velice ponížen a potupen byl.

Kromě katů jmenovitě na venkově zabývali se léčením chorob chirurgických zvláště pohodlní, ovčáci, pastýři, kteří nabyvše jisté zkušenosti při léčení zvířat domácích i od lidí za radu žádání byli a léčiti se odvažovali.

I osobám tímto bylo zdravotním zákonem ze dne 24. července 1753 přísně zakázáno jakékoliv nemoci léčiti, avšak marně, neboť i v nynější době jest ještě dosti lidí ku léčení neoprávněných a také ještě dosti lidí hloupých, kteří u nich pomoci hledají.

Než vraťme se k těm, kterým zákonem, stanovami dovoleno bylo praxi chirurgickou provozovati a kteří před tím od fakulty lékařské byli zkoušeni a měli podati důkaz, jakým způsobem a v jaké míře vědomostí těchto nabyli.

První oddíl tvořili ti, kteří se zabývali operacemi zvláštními, jmenovitě operací zákalu čočky, řezem na kámen a operací kýly volné (ophthalmici, lithotomi et herniarum sectores). Operatři tito neměli obyčejně místo stálé, nýbrž jako dryáčníci a mastičkáři táhli od místa k místu, nabízejíce chorým své služby, vystavujíce rozmanité obrazy, operace, vyňaté kameny z měchyře močového, vyříznuté vaky kýlové, četná vysvědčení od operovaných, obyčejně však nepravá. Mnohý z operatérů těchto mohl dosáhnouti časem jakés takés zručnosti, avšak o nějaké řádné vědomosti anatomické aneb chirurgické nebylo rozhodně řeči, a hlavní věcí byl jen výdělek.

Řezači kýly započali se učiti obyčejně na koních a prasatech a jsouce poněkud vycvičení, léčili i kýly volné člověka vykleštěním. Operace byla velmi jednoduchá, ale dosti hrubá a surová. Malý nožik, dlouhé nehty na prstech, silná nit konopná neb lněná, obyčejné máslo aneb nějaký zvláštní olej bylo vše k operaci potřebné. Nemocný přivázán na stůl se zvýšeným břichem a střeva vtlačena z kýly do dutiny břišní a pomocníkem tam udržována, operatér prořízl kůži, odloučil vak kýlový a jak možno dosti vysoko i s provázcem chámovým pevně jej podvázal a potom varle buď odřízl aneb násilně odtrhnul, říkáje při tom často nesmyslné a nesrozumitelné průpovědi. Rána vycpána cupaninou a přiložena nějaká tajná masť neb olej. O další osud ubohého operovaného se řezač nestaral; některý nemocný snad se zhojil, většina však zakrvácením, snětím, ztrnutím, talovitostí krve a p. zahynula.

Okulisti, řezači kýly a kamene byli ovšem povinni u fakulty lékařské po zkoušce také přísahati, že nebudou nikdy bez přítomnosti inkorporovaného medika (avšak s poznámkou, když takového mítí může)

zákal čočky píchati, kýlu neb kámen zvláště při příliš mladých aneb starých řezati, před vykonaným aneb ukončeným léčením slíbenou odměnu ani v polovici tím méně v celosti žádati a přijímati. Dále přísahal, že jen takovou operaci bude vykonávati, ze které jej fakulta zkoušela a approbovala, a že se do léčení jiných nemocí míchati a léky projímací podávati nebude, nýbrž nemocné vždy approbovaným medikům odkáže. Za přísahu tuto zaplatil fakultě dvanácte zlatých.

Poněvadž se však ukázalo, že operatéri na přísahu tuto zapomněli a do léčení nemocí vnitřních více a více se pletli, peníze nemocným vydírali a nerozumné a nerozvážené nemocné zkazili, ano častokráte i o život připravili: bylo děkanům a fakultě lékařské přikázáno, by přísahu jako revers od přísahajícího sobě podepsati dala, aby v případě, kdyby při neoprávněném léčení byl dopaden a usvědčen, řádně potrestán býti mohl.

Podobá se, že v Čechách i v Praze bývali operatéri časem hledáni. Nasvědčuje tomu list, jež dne 30. ledna 1700 dopsal professor P. Löw z Erlsfeldu akademickému senátu, žádaje, by Michael Rueder, okulista, řezač kýl a kamene, dovolení ku praxi dostal, poněvadž jest o zručné operatéry nouze. Také v pozdější době jest toho důkazem rozhodnutí magistrátu Pražského ze dne 3. listopadu 1712, kterým J. Jiřímu Obstfelderovi proměněn jest trest smrti ve tříletý žalář, poněvadž mnoho nemocných stížených zákalem čočky a kýlou šťastně operoval; později však bylo magistrátu nařízeno, by odsouzenému i trest tento zkrátil, kdyby snad nějaký prostředek proti moru, který roku 1713 v Praze zuřil, udal, aby však byl odeslán do Čáslavi a by mu přísně bylo zapovězeno po městech se potulovati.

V matrikách fakulty lékařské uvedeno, že r. 1664 zkoušen Matyáš Vogelius, r. 1669 zkoušen jeden operatér ze Žatce, jeden z Chomutova, jeden z Mostu, r. 1674 dva z Prahy, r. 1678 jeden z Uher, roku 1707 jeden, r. 1716 jeden, r. 1717 examinován a approbován Frant. Svoboda okulista, který v městě Poličce se usadil, roku 1720 Michael Andreas Hoffmann z Kraslice, s poznámkou „Bruch-, Stein- auch Gewächsschneider und gleich über die Hasenschart, Fisteln, Maal, Krebschaden examinirt und approbirt worden. Sonsten aber unter Verlust seiner Privilegii sich in kein ander weder innerlich, weder äusserlich Kuren einzulassen verboten worden.“ — Z toho vidno, že mu přikázán byl dosti veliký odbor chirurgie operativní.

Roku 1755 zkoušeno operatérů 7 a roku 1760 op. 9.

Ze jmen, s jakými se při operatérích setkáváme, možno souditi, že nebyli v Čechách rozemí, nýbrž že jako mastičkáři a dryáčníci z Němec přicházeli a u fakulty lékařské předepsanou zkoušku a přísahu složili, větší počet však bez předepsané zkoušky operace vykonával.

Druhá řada lidí, která výkony ranhojičskými se zabývala a dle starých i obnovených statut fakulty lékařské taktéž pod její pravomocností stála a u ní zkoušky skládati povinna byla, jsou lazebníci (*balneatores*) a bradýři (*barbitonsores, rasores*); jiný název, s jakým se setkáváme, jest barvíř, balvíř (u Kopa z Raumentalu), bradoholič (Židek), pouštědlník (1532), hojič, mastičkář, lékař kunštu holičského (1666), řemesla bradýřského, něm. Bartscheerer, Rasierer, Barbier.

Původ obou zaměstnání spadá do XII. a XIII. století, zvláště do doby výprav křížáckých a jest těsně sloučen s životem klášterníkův a kněží lékařstvím se zabývajících. Pokud známo, byly první veřejné lázně (*stubae balneatoriae seu vaporariae*) v klášteřích, majíce za účel, by se málomocnost, kterou křížáci v klášteřích ubytovaní s sebou přinášeli, rychle nerozšiřovala; teprve později zakládány byly lázně ze zbožných odkazů blíže kostelíků a kapliček. Chudý lid dostával mimo koupele také chléb, nápoj, sůl, a to vše ku spáse duše zakladatelovy a aby v očistci ochlazen a trápení jeho umírněno bylo. Kromě těchto ze zbožných úmyslů založených lázní byly skorem v každém větším městě v Čechách lázně, majetek soukromníků, obcí aneb vrchností, kteří lázně lazebníkům pronajímali, obyčejně s tím vyhrazením, by chudí a někteří příslušníci v jistou dobu koupele zdarma dostali, a by lazebník na nich některé chirurgické výkony jako pouštění žilou, sázení baněk, holení vousů a stříhání vlasů taktéž bezplatně vykonal.

V Praze byly již v dávné době známy lázeň půjčná svatováclavská, lázeň nad mostem kamenným, později královská zvaná, dle Schotkyho č. 329 v Poštovské ulici začátkem XVI. století, lázeň na Poříčí a j. v. Poněvadž židům bylo zakázáno lázně křesťanské navštěvovati, měli lázně zvláštní, i činí se zmínka o lázních na krechtách v židovském městě r. 1411; později vystavěl známý Mordachai Meissel († 1601) lázeň při špitále židovském.

Tomek udává v „Základech starého místopisu Pražského“ ve XIV. století na Starém městě 17, na Novém městě 4, v Menším městě 3 lázně. Od roku 1347—1419 napočítl 47 lazebníkův.

V každé větší lázni byl mistr lázenský, hospodář, tovaryš, uředník, sluha, topič a pomocník, a vše bylo pod dohledem lékaře. Lázni upotřebováno dosti hojně zvláště před svadbou, hostinou, před cestou a p. ano i ti, jenž k mučení byli určeni, museli se vykoupati a na celém těle oholiti. Častokráte odbývány byly v lázních všeliké schůze, hry a prováděny byly v nich různé neřesti a neplechy, ano i mnohý politický čin se v lázni ukončil, častokráte i vraždou.

Jaké náhledy o upotřebení a účinku lázní v XVI. století panovaly vypsáno jest v Regimentu zdraví Jana Koppa z Raumentalu 1536. list 32.

Lazebníku bylo dovoleno na znamení živnosti vyvěsiti bílý šátek a teprve později jednu aneb dvě misky, lazebník oprávněn byl v lázni holiť, baňky sázeti, žilou krev pouštět, v lázních vředy obvazovati, v pozdější době byli také ranění k prvnímu obvazu do lázni donášeni. Mimo dům lázeňský bylo však lazebníkovi zapovězeno práce jmenované konati.

Bradýři čili holiči zvlášť byli váženi, když holení, proti kterému se kněžstvo velice vzpíralo, jim na některých konciliích XII. a XIII. století přísně bylo přikázáno, a když lékaři kněží bradýřům výkony chirurgické přenechávali a to ne pouze operace lázeňských, nýbrž i obvazování ran čerstvých, léčení vyhnutí a zlomenin, otevírání hlíz a to vše ne pouze v domě vlastním, ale i mimo dům. Každý bradýř měl právo vyvěsiti několik misek mosazných.

Na počátku byli lazebníci i bradýři stavem velmi opovrženým a za nepočetný pokládány, pročež častokrát v křesťanských listech uvedeno, že rozený není synem bradýře, lazebníka, ovčáka, rasa a p.; i ve společnosti byli stavem málo váženým, čehož dokladem, že při slavnostním vjezdu Karla IV. do měst Pražských jim jako jiným cechům přikázáno seřaditi se pod korouhvi bílou, na níž byl zelený výnek a otevřená břitva, v průvodu však vykázano jim místo předposlední a za nimi šli židé.

Příznivější obrat v životě společenském nastal pro ně za krále Václava. Vypravuje Hájek v kronice své, že „když král r. 1393 držán ve vězení v Praze, žádal Pražany, by jej do lázně dovolili, i šel do lázně nejbližší nad mostem pražským a ačkoli přísně strážován, unikl v loďce na druhý břeh Vltavy pomocí lazebnice Zuzany, později jeho souložnice. Roku 1406 kázal král lázeň zbořiti a novou nádherně vystavěti, daroval ji Zuzaně a k tomu ještě dvacet kop platu ročního. Potom kázal napsati list všem lazebníkům a jich řemeslu, kterýmžto listem všem jiným řemeslníkům rovné je učinil a jich řemeslo za poctivé a čisté prohlásil, kteréž oni obyčej mají, všech stavů lidem činiti, zapovídaje všem židům a jiným nekřesťanským a zlé pověsti lidem, aby ani do mytelnny ani do jich příbytku nevcházeli, a aby žádný zúmýslně aneb všetečně nesměl jich naříkati ani co proti jich poctivým službám mluviti; pakli by tak učinil, takový aby hned bez milosti v hněv a nemilostivost krále Českého upadl tak, aby své hrdlo ztratil a hlava aby jemu státa byla a statek jeho všecken movitý i nemovitý aby připadl na lazebníky, kteří byli toho času starší a správci v jich řemesle, a oni aby to obrátili k užitku toho řemesla. Při tom král z též milosti dal jim, aby užívali za znamení všickni společně ve zlatém štítu modré uzlem svázané točnice u prostřed an stojí zelený papoušek. Na potvrzení toho král sám svou vlastní rukou k listu tomu svůj majestát v bílém vosku zavěsil a svým sekretem, na kterémž byl obraz lazebnice v podkytli jinak v pod-

tuchu, an drží na levé ruce zavěšenou džbernici a v pravé ruce zelený vínek z zadu na červeném vosku, připečetil.“

Mnoho-li na tom pravdy, jest při nespolehlivých zprávách Hájkových těžko udati, poněvadž to jinými prameny zjistiti nelze; jiní myslí, že král Václav vysvobozen byl lazebníci z vězení ve Vittberku v Rakousích.

V jakém společenském postavení stav bradýřův koncem XV. stol. v Čechách se nalézal a jakými stanovami se později řídil, o tom nabýváme určitých zpráv ze zachovaných privileji, které jim pozdějšími vladaři uděleny byly, a z nichž nejstarší jest z doby krále Vladislava II. Poněvadž však nám doposud nebylo možno listinu tuto v původním českém znění, v jakém zajisté sepsána byla, vypátrati, sdělujeme překlad německý z doby pozdější, který jest uschován v archivu gremia ranhojičův měst Pražských. Překlad zní takto:

Translation Königs Wladyslay Böhmischen privilegij
so dem Baaderhandwerkh Anno 1474 zu Prag gegeben
worden.

Wir Wladislaw von Gottes Gnaden König zu Böhmeimb, Marggraf in Mähren, Hertzog zu Lutzenburg und Schlesien, Marggraf zur Lausnitz etc. thuen kund hiemit diesem Briefe allen und jeden, dass vor uns erschienen sein etzliche unsere Getreue mit denen Eltisten des Bader-Handwercks unszeren lieben Getreuen aus den Städten unszeres Böhmischen Landes, vnd haben uns berichtet, wasz gestaldter jetzt gedachten Handwercks Handtwerckere in anderen Handtwerken und Leuthen öffttere anstöss haben thaten und dass dieselben, weder Sie Bader noch ihre Kinder zu anderen Handtwerckchen undt Gewörben, wie auch zu deren Rechten zulassen wollten mit Vorwendung etzlicher Ursachen wegen Verkleiner- vnd Veringerung ihres Handtwercks.

Wonn wir dann im Nahmen ietzerwelter Eltisten und desz gantzen Bader-Handtwercks — unszeres Böhmer-Landes gebetten worden sein, wir geruheten Sie hierinnen zu versehen, damit Sie keine solche Anstösse vndt Veringerungen von anderen Leuthen undt Handwerckchen haben möchten, vndt wir diessfalls ihre Bitt für rechtmäszig erkennen, obwollen wier ausz unserer königl. Vollkommenheit vnd Hoheit einen Jeden unszeren Unterthanen bey seinem versen standt vndt gerechten Gewerb erhalten sollen, so tragen wir doch eine absonderliche sorg derienigen, welche da verkleinert vnd veringert werden in ihrem Handwerck, worinen doch nichts unehrlich und unredliches zu geschehen pflegt sondern welches sowohl denen Königen und Fürsten alsz allen Leuthen beederley Standes Geist undt weltlichen zu nutzen ist wie das Baderhandtwerckh. Haben es also für billich erachtet nach laut obenangezogener Biett und

wegen Ihrer getreuen Dienste, welche Sie unsz albereit erwiesen biesz dato erweisen und ins künftige damit Sie es desto besser erzeigen könnten undt mochten Ihnen dieses zu ehren zu thuen, undt Sie hierinnen zu versehen, damit Sie hiefürs keine dergleichen vnütze onstösze undt Iniurien mehr leyden dörrften. Als haben wir wohlbedächtlich, undt mit Rath unszerer getreuen, ausz königlicher Macht ietzt gemeltem Baderhandwerkh vndt allen leuthen beederley Geschlechts man vndt Weibspersonen in unszerem Böhmer Landt wohnenden ietzigen undt künftigen diesze Gnad gethan thuen vndt geben Ihnen auch solche hiemit dieszem Brieffe, dasz Sie im Falle Ihnen bey Ihrem Handtwergk zu verbleiben nit gefallen wolte, ondere Handtwercke oder Gewörbe zu treiben und zu arbeiten wie auch zu denen gebührenden Recht oder Gerichten zugelassen zu werden, nit weniger Sie selbstens Mans- oder Weibspersonen der Brauch vndt Ordnung nach Ihnen Männer oder Weiber aus anderen Handtwercchen oder Gewörben zu nehmen befugt sein sollen, welches auch von ihren Kindern beiderley Geschlechtes zu verstehen, undt herentgegen dass die ondere Handtwercckhere undt Gewörbsleuthe, Ihnen Badern und Ihren Kindern zu der Ehe ihre Kinder geben, und also diesz mehr erwehte Handtwerkh Ihnen zu keiner Verkleiner- oder Veringerung ihres gutten nahmens gerathen, sondern Sie vielmehr wie ondere Handtwerkher und gutte Leutte bey ihrem Handtwerckh erhalten werden möchten. Gebieten hierauff unserem Unter-Cammerer auch allen anderen Ambtsleuthen undt Unszeren Unterthanen Geist undt weltlichen, jetzigen undt künftigen, dasz Sie offtgedachtes Baderhandtwerckh, und alle Perszonen dieses Handwercks beederley Geschlechts Man- undt Weibspersonen, jetzigen und nachkommende, bey allen diessen Unszeren Gnaden wie oben steht erhalten, diesselben hierinnen nit verhindern noch eine Verhinderung zurthuen verstatten sollen, vnd diesz bey Vermeidung unszer und unszerer Nachkomenden Königen zu Böheimb schweren Ungenadt undt Zorns. Deszen zur uhrkundt mehrer Bekräftigung undt ewiger gedechtnusz hoben wir unszer königliches Secret Insiegel dieszem Brieffe anhängen lassen.

Geben zu Prag den Montag vor Sct. Laurentij nach Christi unseres lieben Herrn Geburth im 1474ten unszeres Königreichs im dritten Jahre.

Privileji těmito postaveno opovržené řemeslo bradýřské na roven s řemesly ostatními; ale jakými stanovami se bradýři mezi sebou řídili a pořádek měli, to nám nejlépe povídají privileje udělené jim císařem a králem Ferdinandem I. r. 1562 a císařem a králem Matyášem r. 1615. Podáváme je pro zajímavost a důležitost v původním českém sepsání.

Privileje bradýřův udělené jim králem Ferdinandem I.*)

My Ferdinand z Boží milosti volený římský císař po všechny časy rozmnožitel říše a uherský, český, dalmatský, chorvatský král, infant v Hispanii, arcikníže rakouské, markkrabě moravské, lucemburské a slezské kníže a lužický markkrabě.

Oznamujem tímto listem všem, jakož jsme času minulého z některých příčin všem řemeslům v městech pražských i jiným v tomto království jich privilegia a pořádky vyzdvihnuti ráčili.

J prošení jsme od opatrných cechmistrů a mistrů i všeho řemesla bradýřského starého, nového i menších měst našich pražských, věrných našich milých, abychom jim nížepsané starobylé a chvalitebné pořádky, kterýmiž jsou se předešle při též řemesle spravovali a se zachovávali a těch nám nyní v spisu podali milostivě potvrditi ráčili. Kteréž slovo od slova takto zní:

Item kdož by z mistrův z jiného místa aneb také tovaryš odkudžkoliv v některém městě pražském se osaditi aneb za mistra přijat býti chtěl, ten tovaryš předkem aby rok pořád sběhlý u některého mistra sloužil aneb dělal, než který by prve mistrem byl, ten toho roku sloužiti povinen nebude, ale každý z těch prve nežliby za mistra přijat byl má řemeslo neb kusy mistrovské před staršími mistry aneb které by k tomu zvolili, ukázati a udělati, a to tyto břitvy a nůžky aby dobře uměl vyvostřiti, druhé pušadlo z pranthů udělati, třetí olej balšamový.

Item černý flastr na rány bodeny, k tomu unguentum fuscum tež unguentum Apostolorum, tež také černý flastr na zlámanou ruku a nebo nohu,

item oxicrotium a k tomu pak masť, kteráž hasí prach, když by koho postřelili, dále také šedý flastr, na staré škody naposledy unguentum, kteréž slove mirabile a tomu ničemuž žádný, kterýž by zvoleni byli aby se k tomu dívali, nemá jeho učiti pod propadením pokuty tři liber vosku; který by tak všecko což se nahoře píše na schválení jiných mistrův ukázal, tehdy městské právo ukážíc list svého pořádného na svět zplození i rodičů svých v manželství snieti aby sobě od purgministra a konšelův vyjednal, potom jsa přijat do pořádku za mistra všem mistrům svačinu udělati a k tomu jednu kopu grošův českých do pokladnice toho pořádku dáti má. Který by pak mejsterstucku take nahoře oznámeného dovesti a udělati neuměl nemá za mistra přijat býti než potom zase, pakliže bude chtíti, může za to žádati, aby přijat býti mohl a všechny ty kusy ukázati tomu list svého zachování a vyučení, že jest se tomu řemeslu pořádně učil i dobře take se choval, synové pak mistrovství bez

*) Chová v krásném přepisu archiv c. k. místodržitelství.

ukazování řemeslu plné právo ke všem pořádkům a tomu řemeslu po otcí svém mají a dělati mohou.

Item vdova mistrova, která by po manželci svém pozůstala na vdovské stolici a poctivě se chovala, může toho řemesla bez překážky používat i čeládku chovati, když se vdá a sobě tovaryše některého toho řemesla pojme, ten povinen jest maysterstuck ukázati, k tomu však všecko jiné vykonati jak ten kterýž nově za mistra přijat býti by chtěl. Než pojala by sobě manžela za jiného řemesla, tehdy bradýřského užívati nemá.

Item starší i jiní mistři při každých suchých dnech do pořádku svého se scházeti a všelijak se poctivě a pokojně k sobě chovati mají, jeden druhého nehaně a lži jemu ani zabijcům nedávaje, pakli by se toho z nich který dopustil, ten pokuty jednu libru vosku do cechu dáti povinen býti, a při té schůzi každý z mistrů jeden groš bílý do pokladnice a každú neděli dva bílé peníze pro rozličné obecné potřeby položití má, a jestližeby kdo z mistrův do pořádku buď při suchých dnech, neb kterého koli času jiného obeslán jsa svévolně nepřišel anebo se starším mistrům neopověděl, leč by nemocen aneb přes pole byl, ten pokuty do pořádku jednu libru vosku dáti má.

Item načem se mistři společně v pořádku svém což by se řemesla toho dotýkalo a k dobrému jeho sloužilo snesou a neb svolí, to mají sobě věrně a upřímně držeti, pakli by se který tomu protivil, ten pokuty dvě libry vosku dáti aneb podle uvážení starších a jiných mistrů trestán býti má a oč se snesú a pořádku zavrou, toho bez povolení a vědomí starších přísežných, když by zapovědino bylo pronášeti nemá, pod pokutou čtyř liber vosku propadení.

Item žádný mistr ani tovaryš do pořádku kteréhožkoliv buď mistrovského neb tovaryšského s žádnou braní jako s tulichem, dykou neb z břitvou, tež tesákem a sekerou i kladivem anebo satreskami aby nechodil, kdo by se pak toho buď z mistrův aneb z tovaryšův dopustil, ten pokuty jednu libru vosku do pořádku svého dáti povinen býti má.

Item starší mistři jiné mistry a tovaryše pro výstupky podle jednoho každého provinění pokutami a neb jakby se za slušné zdálo trestávati moc mají, a žádný mistr ani tovaryš tomu se protiviti nemá, než poslušně se v tom zachovati.

Item žádný mistr druhému tovaryše buď sám a nebo skrze svou ženu i take čeládku anebo skrze kohož kolivěk k sobě aby neloudil. Jestli by se který toho dopustil a v tom usvěcen byl, ten pokuty čtyři libry vosku do pořádku dáti má, a žádný mistr tovaryši více za týden nežli tři groše bílé, jakž řemeslo za právo má, aby nedával a od prvního uvázání tovaryši polovici, od starších pak sečných ran z jedné každé kopy mišenské tři groše bílé dávati se jemu má, aby tím pilnější hojení

byl. A který by pak mistr více nad to tovaryši dával, ten od starších a jiných mistrův, kdyby na něho to shledáno bylo, má podle spravedlivého uvážení trestán býti, než co se vostření břitev a zubův trháni do-
týče, od toho všeho tovaryši, kterýžby to uměl a v tom dospělý byl polovice se dávatí má.

Item starší mistři přísežní dva tovaryše za starší jiným zvoliti a ustanoviti mohou, když toho čas by ukazoval, a tímiž staršími jiní v pořádku i jinde se spravovati a říditi mají.

Item který by tovaryš aneb půl tovaryše do Prahy přivandroval a prve nikde u žádného mistra nedělal, než teprv dělati začal, ten tovaryš do pokladny tovaryšské dva groše bílé a půl tovaryše jeden groš bílý dáti má. K tomu výše každou neděli tovaryš jeden peníz bílý a půl tovaryš půl peníze bílého dáti má, kterežto peníze jinam nikam obracovány býti nemají než předkem ke cti a chvále boží na almužnu chudých a potřebných lidí.

Item kdyby na některého tovaryše pan Bůh nemoc dopustiti ráčil a on svého opatření jmíti nemohl, tehdy z těch peněz zakládán a opatrován býti má. A kdyby se s pomoci Boží zase pozhojil má podle možnosti to, což by mu zapůjčeno bylo, do pokladnice zase oplatiti a navrátiti. Pakli by pan Bůh smrtí jej zachvátil, tehdy pohřeb take na obecní peníze aby mu učiněn byl. A cožkoli málo neb mnoho buď šatův neb jiného po něm zůstane, to aby se zpeněžilo a do pokladny uložilo. I z těch pak peněz všech při volení a usazení starších tovaryšův předešli při přítomnosti starých mistrův počet aby činili, což jsou jich do pokladnice přijali aneb nač zase vydali, jakž na to registra míti a do nich poznamenati mají, aby se věděti mohlo přibýváli čili ubývá.

Item žádný tovaryš od svého mistra odpuštění před sněmem, tež před jarmarkem aniž času máje měsíce v pouštění žil odpuštění bráti, a pryč vandrovati nemá pod propadením pokuty i starodávním dvou liber vosku.

Item žádný tovaryš veršatu mistra svého nemá bez povolení jeho nikam choditi, který by se toho dopustil, ten pokuty jednu libru vosku dáti má a mistr jestli by toho před jinými zatajil aneb jemu to prominul, tehdy kdyby naň to zvěděno bylo, totež pokutování co tovaryš nesti má.

Item půl tovaryše žádný mistr k sobě přijmouti nemá nežli na půl leta a tolika půl lónu tovaryšského do týdne jemu a tovaryši třetí peníz dáván býti má, a žádný mistr ani tovaryš s ním o žádné peníze pod propadením pokuty dvou liber vosku aby nehral, týž pak půl tovaryš má býti povinen vodu nositi a mědence vytíratí a v domu což zapotřebí jest mistru i mistrové tež jiným dělati a posloužiti.

Item když by který mistr robence za učedníka sobě zjednal, aneb přijíti chtěl, aby vyzvěděl jestli pořádného lože a dobře zachovalý, když jinak aby ho nepřijímal a to na tři leta pořád zběhlá, než jestli byse který na penězích zjednati chtěl, ten má kratší leta a čas přijat býti, jak se bude moci s svým mistrem snesti a domluviti a jsa zjednan i přijat, má do pokladnice groš bílý pamatného dáti a potom když se vyučí do pořádku kopu grošů českých položit.

Item když by pan Bůh na některého mistra neb manželku jeho, tež dítky i také na čeládku a neb na tovaryše jejich smrt dopustiti ráčil, tehdy aby všichni mistři a tovaryši ku průvodu a pohřbu těla toho pro poctivost jeho ano i pro lásku křesťanskou jsouce obeslaný najíti se dali, který by pak nepřišel a na pohřbu nebyl, mistr jednu libru vosku a tovaryš i půl tovaryš půl libry jeden každý do pořádku svého, aby dal lečby obeslaný nebyli.

Item všelijaký vosk, kterýžkoli do toho pořádku a cechu byse dával aneb kladl, ten nikam jinám aby obracován nebyl, než na svíce do chrámu Božího na oltáři pro čest a chválu Boží, aby světlo hořelo zvláště při slavnostech výročních.

Item tež chceme aby všickni jiní bradýři ze všech měst a městeček v království našem českém, kterýž tu živnost provozují, aby se těmito artikulemi a pořádku řídili a spravovali, pakli by kteří mistři v městech a městečkách jimi se spravovati a říditi a jich užívati nechtěli, tehdy taková čeládka, kteráž by u nepořádných těch mistrů výše dělala od jiných mistrů v dobrém řádu stojících a podle těchto artikulův a pořádkův se řídících aby dšlem fedrována a chována nebyla. A jejichžto ponížené prosbě nakloněny jsouce s dobrým rozmyslem našim jistým vědomím moci královské v Čechách nahoře psane požadavky jim jsme milostivě potvrditi ráčili a tímto listem jakožto král český ve všem jejich znění položení v punktích, klauzulech a artikulech schvalujem, obnovujem a potvrzujem. Chtíce tomu konečně aby při tom od každého člověka držány a neporušitedlně zachovány byli bez naší dědicův našich, a budoucích králův českých i jiných všech lidí všelijaké překážky.

Protož prikazujem všem podaným našim ze všech stavův království českého, zvláště pak purkmistru a konšelum i vši obci starého, nového i menšího měst pražských, nynějších i budoucím věrným našim milým abyste svrchu psané řemeslo bradýřské nynější i budoucí při tomto našem jim milostivém potvrzení a schválení jměli držeti a neporušitedlně nyní i na budoucí časy zachovali žádných jim v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti dopouštějíce. A však take konečně to jmiti ráčíme, aby se ty bradýři nynější i budoucí k nám a dědicům našim budoucím králům českým všelijak jak o nich nepochybujem věrně poddané a po-

slušně k rozkazům našim chovali a z toho na všem oni na dale nevykročovali pod uvarování hněvu a nemilosti naší císařské i skutečného trestání.

Tomu na svědomí pečet naší císařskou k tomuto listu jsme přivěsiti rozkázali.

Dán na hradě našem pražském ve čtvrtek po povýšení svatého kříže, leta tisícého pětistého šedesátého druhého a království našich římského třicátého druhého a jiných XXXVI.

R 1562

Ferdinand.

Joachim de Nova domo,
S. C. Bohemiae cancelar.

Hedt,
Vicecancelar.

Waczlav Horzeyssy.

Později udělen bradýřům měst Pražských také znak následujícím způsobem:

Johannes Steinmetz z Liliensteinu, filosofiae a medicinae doktor, Rudolfa II. a Matyáše I. a Jindřicha Julia vévody brunšvického a z Luneburku tělesný lékař a Comes palatinus, obdržel od Ferdinanda I. dne 9. března 1624 právo udělovati zasloužilým znamení, znaky se štítem a helmou. Požádán za to také od čestného pořádku řemesla bradýřského všech tří měst Pražských a to jich nejstaršími, jenžto byli z města Starého Michael Sutor, Augustin Grienperger, Peter Folkmann, Hans Sutor, Peter Arnt, z města Nového Balthaser Wendl, Lorenz Herrmann, z Menšího města Christoff Behem, Peter Thomason, David Hergke, Vincencz Marangonij a jelikož tito před ostatními mistry ranhojičství jiných měst zkušenosti mají a proti vyšším a nižším osobám i proti mně před více lety pilně, poctivě v činu i šťastnými se ukázali, udělují jim tento znak. V černém rozděleném a zlatem obroubeném poli jest v dolejší části malý zelený pahoreček a na něm v středu pole stojí divý muž s dlouhým až skorem k pupku sahajícím vousem kolem dolejší části těla a kolem hlavy zeleným bobkovým věncem ozdoben, drží v pravé ruce tři bílé aneb stříbrné lilie, visící na zelených stopkách, v levé ruce drží velký dřevěný, tlustším koncem o zem opřený kyj. — Na poli jest otevřená přilba klenotem ověšena, na přilbě černo žlutý vínek na zad rozvázaný, pole jest z obou stran černo-žlutým rouchem objato. Z vínku vystupuje polovice žlutého neb zlatého noha s otevřeným zobákem a vyplazeným jazykem, a máje v zadu dvě za sebou rozložená k letu upravená křídla, levý dráp jest obrácen k štítu, v levém pozdvíženém drápu drží bílé čili stříbrné vytahovadlo kůli. Znaku tohoto jako pečeti měli bradýři právo upotřebovati na všechny věci úřední.

Znak tento udělen v Starém městě Pražském v sobotu před všemi svatými, který byl druhý říjen v roce 1632.

Pečetidlo toto upotřebovali bradýři a gremium ranhojičů až do nynější doby, ačkoliv jim později král Karel VI. jiný znak byl udělil.

Privileje bradýřův udělené jim králem Matyášem. *)

My Matthiáš z buoží milosti volený Římský císař, po všechny časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouské, markrabie Moravské, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabie. Oznamujem tímto listem všem, jakož jest slavné paměti císař Ferdinand, pan děd náš nejmilejší na onen čas v létu tisícím pětistým šedesátým druhým cechmistrům i jiným mistrům řemesla bradýřského všech tří měst Pražských jich starobylé pořádky obzvláštním majestatem svým, jehož datum na hradě Pražském ve čtvrtek po povýšení svatého kříže, schváliti, obnoviti a potvrditi ráčil: že jsou na nás opatrní starší, cechmistři i jiní mistři téhož řemesla bradýřského v Starém, Novém i Menším městech Pražských ve vši poníženosti vznesli, kterak by nadepsané řemeslo jich až do těchto časů nemalý svůj vzrůst a prospěch vzalo, tak že by někteří artykulové v prvnějším tom jich majestátu obsažení k žádné víceji platnosti jim nesloužili ani také těch oni v ničemž na ten čas nepožívali, prosíce nás poníženě, abychom jim některé ty artikule z téhož majestátu a privilegium jakožto témuž řemeslu jich již neplatné vypustiti, jiné pak nové, jenž by jim k časům těmto nynějším sloužiti a oni se vedle nich řídit i spravovati mohli, vnově nadati a vysaditi i také ostatní milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi ráčili. K jejichžto poníženě prozbě my nakloněni jsouce, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomím, s radou věrných našich milých a mocí královskou v Čechách ráčili jsme některé ty artikule z již jmenovaného císaře Ferdinanda privilegium a majestátu do konce vyníti a v nic obrátiti, jiné pak jim anebo vysvětliti aneb také v nově nadati a vysaditi a ostatní ve všem jich znění, položení, v punktích, klauzulích a artykulích obnoviti, schváliti, potvrditi a listem a majestatem tímto naším císařským mocně schvalujem, obnovujem, potvrzujem i v nově nadáváme a vysazujem, a to jmenovitě na níže psaný způsob.

I. Jestliže by který tovaryš bradýřský, odkud by ten koli byl, v některém městě Pražském se osaditi anebo za mistra přijat býti chtěl, ten předkem, prvé nežli by za mistra přijat býti žádal, aby za dvě léta

*) Originál na listech pergamenových krásně psaný, v deskách z červeného akamitu vázaný a s velkou na červené hedbávné šňůře visící pečetí voskovou v pouzdře opatřený, chová archiv ranhojičův bývalého gremia Pražského.

pořád zběhlá u některého z pořádných mistrův, a to obzvláště v tom městě, v kterémž by se napotom osaditi chtěl, sloužil a dělal, potomně pak po vystání dvou leth řemeslo aneb kusy mistrovské buďto před staršími mistry anebo těmi, kteréž by oni k tomu zvolili, ukázal a udělal, a to jmenovitě tyto:

Předně aby břitvy a nůžky dobře vyostříti uměl. Druhé poušťadlo z pranthu udělati. Třetí olej balšánovej. Item černý flastr na rány bodeny, jenž šticflastr slove, a k tomu emplastrum diacholon simplex, též unguentum apostolorum jako i černý na zlamanou ruku nebo nohu flastr. Item emplastrum oxicrotium a k tomu také masť, kteráž hasí prach, když by koho prostřelili. Víceji šedý flastr na staré škody a naposledy emplastrum album coctum,] a ničiemuž tomu žádný z těch, jenž by k spatření takových mistrovských kusův obrání a nařízení byli, nemá ho teprve vyučovati aneb mu co toho ukazovati, a to pod pokutou tří liber vosku; kteréžto kusy mistrovské i jedenkaždý mistr, kterýž by se odjinud v městech Pražských osaditi chtěl, udělati a ukázati má; však těch dvouh leth jako tovaryši u mistra sloužiti a vystáti povinen nebude. Když by pak to tak všecko, což se nahoře píše, na schválení jiných mistrův ukázal, tehdy městské právo, ukáže list svého pořádného na svět splození i rodičův svých v manželství sněti, aby sobě od poctivých a oppatrných purgumistra a konšelfův již jmenovaných měst Pražských vyjednal, potom jsa přijat za mistra, jednu kopu grošův českých do pokladnice téhož pořádku, všem pak mistrům podle možnosti a libosti jeho svačinu strojiti anebo deset kop míšenských za to do též pokladnice složiti a dáti má. A pokudž by týchž mistrovských kusův nahoře oznámených dovésti a udělati neuměl, nemá za mistra přijat býti, nýbrž za celý rok nebo se ještě provandrovati aneb tak dlouho znovu v městech Pražských dělati; po vyjítí potom téhož roku, a když by všechny ty napřed jmenované mistrovské kusy dokázal a udělal, tehdy má teprva za mistra přijat býti.

II. Co se mistrovských synův dotýče, aby ti beze všeho takového mistrovských kusův ukazování za mistry přijímání býti měli, poznává se, kterak odtud to zlé pochází, že mnozí mistrovští synové na to se ubezpečí a řemeslu dobře nevyučí, když o tom vědí, že jim žádných mistrovských kusův dělati potřebí není a tak mnohem méněji se v těch věcech k řemeslu přináležejících cvičí ani také po řemesle z potřeby nevandrují, anobrž za příčinou otcův jich řemesla užití a za mistry přijati býti chtějí. Odkudž mnohokrátě pošlo to, že skrze takovou již jmenovaných mistrovských synův k těm věcem nespůsobnost netoliko chudým, na zdraví nedostatečným lidem škoda a zhouba, ale také všemu pořádku nemalá hanba a potupa se stala. Čehož aby se víceji nedálo, anobrž týž cech a pořádek v dobrém řádu zdržán býti mohl, z té příčiny hned od

tohoto času má a povinen bude jednoho každého mistra syn pro své vlastní dobré, a aby v čas nastalé potřeby uměním svým lidem užitečně sloužiti, raditi a pomáhati mohl, témuž bradyřskému řemeslu za dvě létha pořád zběhlé u některého z pořádných mistrův se vyučiti a potom za některý čas na řemesle jinde při jiných cizích mistrích a tovaryších něčto víceji shlednouti a se přivčítí. Když by pak domů přišel a mistrem v kterémkoliv městě býti chtěl, tehdy má také polovici mistrovských kusů, kteříž by mu tak od starších cechmistrův dáni a vykázáni byli, pořádně dělati a ukázati, svačiny však jiným mistrům strojení se osvo-bozuje, leč by ji sám dobrovolně strojiti chtěl, od zapsání jednu kopu grošův do cechu složiti povinen bude.

III. Vdova mistrova, která by po manželu svém na vdovské stolič pozůstala a poctivě se chovala, může toho řemesla bez překážky jednoho každého užívati i čeládku chovati. Když pak se vdá a sobě tovaryše některého téhož řemesla bradyřského pojme, ten povinen bude všechny ty mistrovské kusy jakž se předpisují, ukázati a k tomu všechno jiné vykonati jako ten, kterýž by v nově za mistra přijat býti chtěl; než pojala-li by sobě manžela z jiného řemesla, tehdy bradyřského užívati nemá.

IV. Starší i jiní cechmistrři při každých suchých dnech do pořádku se scházejí a všelijak poctivě a pokojně k sobě chovati mají, jeden druhého nehanějíce a nepotupujícíce. Pak-li by se toho který z nich dočínil, ten pokuty tři libry vosku do cechu dáti povinen bude a při té schůzi každé z mistrův jeden groš bílej a vejše, každou neděli dva bílá penízce pro rozličné obecné potřeby do pokladnice složiti má. A jestliže by kdo z mistrův do pořádku buď při suchých dnech neb kteréhokoli jiného času obeslán jsa svévolně nepřišel anebo se starším cechmistrům nepověděl, leč by nemocen anebo přes pole byl, ten pokuty do pořádku tři libry vosku odevzdá.

V. Na čem se starší a jiní cechmistrři společně v pořádku svém, což by se řemesla toho dotýkalo a k dobrému jeho sloužilo, snesou a svolí, to mají sobě věrně a upřímně zdržeti. Pak-li by se který tomu sprotivil, ten dvě libry vosku aneb tak mnoho na penězích, co by toho času týž vosk vynésti mohl, do pokladnice za pokutu složiti má, a oč se snesou a o pořádku zavrou, toho bez povolení a vědomí starších, přísežných, a zvláště když by zapovědno bylo, pronášeti nemá, a to pod pokutou čtyř liber vosku aneb tak mnoho na penězích složení.

VI. Žádný mistr ani tovaryš s žádnou braní, jakým by ta koli jménem jmenována býti mohla, do pořádku aby nechodil; kdo by se pak toho buď z mistrův anebo z tovaryšův dočínil, ten tolikéž jednou librou vosku aneb penězi zaň pokutován býti má.

VII. Starší i jiní cechmistrři pro všelijaké vejstupky podle jednoho každého provinění buďto jistou pokutou, aneb pak-li by se jim jinak za slušné zdálo a vidělo, ztrestati moc mají. Vřak pokuta taková aby přes deset liber vosku vejřěji nevystupovala a řádný mistr ani tovaryř tomu se na odpor stavěti nemá než poslušně se v tom zachovati.

VIII. Z strany všelijakých potupných slov a hanění téř jedněch druhým hanebného lání kdo by se koli toho dopustil, ten každý vedle uznání celého pořádku, jakž sedmý artykul v sobě obsahuje, spokutován bude. Jestliže by se pak který mistr té vyměřené jemu pokutě na odpor stavěti a tak celému pořádku neposluřenství svého dokázati hleděl; tehdy také celý pořádek má jemu werkřtat zavřiti moc mřti a řádným tovaryřům u něho dělati nedopouřřtěti dotud, dokavad by se on s celým pořádkem o to náležitě neporovnal a nespokojil.

IX. Řádný mistr druhému tovaryře buď sám anebo skrze svou manželku i také řeládku aneb skrze kohokoliv jiného k sobě aby neloudil. Jestliže by se pak který toho dořinil a v tom usvěřčen byl, ten aneb řtřmi librami vosku aneb pokutou za vosk peněžitou strestán a tář pokuta do pokladnice cechovní složena buď.

X. Nebude povinen řádný z mistrův tovaryři více za tojden nežli řti groře bílá, jakž v řemesle za právo jest dávati; od prvního vřak uvázání tovaryři polovice a od starých seřčných ran z jedné každý kopy mřřenský, aby tím pilněřř hosení byl, řti groře bílá se dávati mají. Který by pak mistr víceji nad to tovaryři dával, ten od starřřch i jiných cechmistrův, když by na něj to řhledáno bylo, podle spravedlivého uznání trestán bude. Neř co se vostření řřitev a zubův trřhání dotýče, od toho všeho tovaryři, kterýř by to uměl a v tom dospělý byl, polovice se dávati má.

XI. Starřř mistři přřseřni dva tovaryře za starřř, když by toho řas ukazoval jiným zvoliti a ustanoviti mohou. Týniř pak starřřmi jiní v pořádku i jinde se řřiditi a spravovati mají.

XII. Který by tovaryř anebo půl tovaryře do Prahy přřivandroval a prvě nikdá u řádného mistra nedělal, než teprva dělati začal, ten tovaryř do pokladnice tovaryřské dva groře bílá a půl tovaryř jeden groř bílý a nad to vejře každou neděli tovaryř jeden penz bílý a poloutovaryř malý penz dávati a skládati má. Kteréřto penzře nikam jinam obracovány býti nemají nežli přředně ke řti a chvále bořři, na almuřny chudých lidí a ku potřebám téhoř pořádku; aneb kdyby na některého tovaryře pán Buoh nemoc dopustiti řáčil a on svého opatřření jmřti nemohl, tehdy z řtěch také peněz zakládán a opatrován býti má. Když by se pak s pomocí bořři zase pozhořil, bude povinen podle možnosti to, coř by mu zapřřčieno bylo, do pokladnice zase oplatiti a navřřtiti. Nic-

méně jestliže by prostředkem smrti z světa tohoto vykročil, tehdy pohřeb tolikož na obecný peníz aby mu učiněn byl, a cožkoli málo neb mnoho buď od šatův anebo jiného po něm zůstane, to aby se zpeněžilo a do pokladnice vložilo. Z kterýchžto peněz všech potom při volení a usazení starších tovaryšův předešli u přítomnosti starších cechmistrův počet pořádný aby činili, co jsou jich do pokladnice přijali anebo nač se zase vydaly, jakž pak k tomu obzvláštní registra msti a do nich všecko to poznamenávati mají, aby se věděti mohlo, přibývá-li čili ubývá.

XIII. Žádný tovaryš od svého mistra před sněmem též jarmarkem a vejročními svátky ani času máje měsíce v pouštění žil odpuštění bráti a přeč vandrovati nemá, a to pod pokutou dvou liber vosku, aneb tak mnoho na penězích.

XIV. Žádný tovaryš z verkštatů mistra svého nemá bez povolení jeho nikam choditi ani také přes noc bez vědomí téhož mistra vně zůstávati. Který by se toho dočinil, ten pokuty jednu libru vosku dáti má, a mistr jest-li by toho před jinými zatajil aneb jemu to prominul, tehdy, když by naň to zvěděno bylo, touž pokutu jako tovaryš nésti povinen bude. —

XV. Půltovaryše žádný mistr k sobě jináče přijímati nemá, nežli na půl léta a toliko půl platu tovaryšského jemu do týhodne, i také tovaryš témuž poloutovaryši třetí peníz dávatí má. A žádný mistr ani tovaryš s ním o žádné peníze pod propadením pokuty dvou liber vosku aby nehral. Týž pak půltovaryš má býti povinen medenice vytírati a v domě což zapotřebí jest, mistru i mistrové též jiným dělati a posloužiti.

XVI. Jestli že by který mistr koho sobě za uředníka zjednal aneb přijíti chtěl, aby předně vyzvěděl, jestli pořádného luože a dobře zachovalý, sic jinak aby ho nepřijímal; takové pak přijeti na tři léta se vztáhnouti, aneb jestli by se který na penězích zjednati chtěl, ten na kratší léta a čas přijat býti má; jak se bude moci s ním mistrem o to snésti a smluviti. Jsa pak zjednan i přijat, má do pokladnice od zapsání jednu kopu a potom, když se vyučí, do pořádku dvě kopě vše mišenský dáti a složiti.

XVII. Kdyby pán Buoh na některého mistra neb manželku jeho též dítky i také na čeládku aneb na tovaryše jejich smrt dopustiti ráčil, tehdy aby všickni mistři i tovaryši ku průvodu a pohřbu těla toho pro poctivost jeho ano i pro lásku křesťanskou jsouce obesláni, najíti se dali; který by pak nepřišel a na pohřbu nebyl, tehdy mistr jednu libru vosku a tovaryš i půltovaryš půl libry aby dal, leč by k tomu obesláni nebyli. Vosk však ten všelijaký, který by se koli do toho pořádku a cechu dával aneb kladl, ten nikam jinam aby obracován nebyl nežli na svíce ku pohřbům a do chrámův páně.

XVIII. A jakož se to také nachází, že v dotčených třech městech Pražských počet pořádných mistrův se velice zvyšuje a čím dále tím víceji noví verkštatové se zarážejí a vyzdvihují, za kteroužto příčinou i někteří mistři týmž řemeslem jich sobě těžce chleba dobývají a tak manželky, děti spolu s čeládkou svou sotva vyživiti a zdržeti mohou: pročež toho vysoce důležitá potřeba i ten dobrý též pořádku obyčej ukazuje, aby v týchž třech městech Pražských jistý počet mistrův a verkštatův jmenován a vysazen byl, tak jakž se to v jiných mnohých městech našich zachovává. A protož tomu chceme i z mocnosti naší císařské jakožto král Český to nařizovati a ustanovovati ráčíme, aby po dnešní den v dotčeném městě našem hlavním Praze mistrův bradýřských ani verkštatův víceji, než jak jich mnoho nyní jest, totiž osmnácte, nebývalo, se nevysazovalo a přes ten již dotčený počet žádný víceji (až by buď skrze vykročení některého z mistrův z světa tohoto aneb jakýmkoli způsobem některý verkštat prázdný byl) k tomu přípuštěn a přijmán býti nemá, tak aby při dotčeném řemesle dobrý řád zdržán a zachován, verkštatové pak tovaryši a jinou čeládkou hodnou, tak jakž by toho potřeba kázala, opatření a osazení býti mohli ano i ten pořádek skrze takové zbytečný mistrův a verkštatův vysazení a rozmnožení k zlechčení a zmenšení nepřicházel. To však v mocnosti naší císařské pozůstavujeme a zanecháváme, pokudž by se kdy který služebník náš, při dvoře našem císařském zasloužilý, aneb jiný vzácný mistr nacházel a v městech Pražských řemeslo své provozovati žádostiv byl, toho my sobě, dědicům a budoucím našim, králům Českým, v moci pozůstavujem, aby jedna neb dvě osoby buďto zasloužilý aneb v umění tom bradýřském zkušené a zblhlé přes počet těch již dotčených osmnácte mistrův kdekoli v týchž městech Pražských, kdyžby tak sobě k tomu od nás neb budoucích našich, králův Českých, obzvláště povoleno a o tom tolikéž starší cechmistři i jiní mistři v známost uvedeno měli, bez překážky jednoho každého se osaditi mohli a moc měli, oni pak starší cechmistři i jiní mistři je mezi sebe a do společnosti své přijíti povinni byli, na ten však způsob, aby on neb oni neméně to všecko (kromě toho u jednoho z mistrův Pražských za dvě letě sloužení), což pořádek jejich s sebou přináší a ukazuje a jakž od nás v artykulích těchto obmezen jest, podniknouti, vykonati a ve všem za dosti učiniti povinni byli, sváčiny však jiným mistrům strojení se osvobozuje, lečby ji sám dobrovolně strojiti chtěl. Co se frejprýfův dotýče, těch my tolikéž jakožto obzvláštního regalí našeho v moci naší pozůstavovati ráčíme.*)

*) Stávalo se tak i v dřívější době, majíce základ v tom, že mocnářové, kláštery, vysoce urození páni měli tělesné holiče, kteří bývali spolu komorníky, ano často i důvěrníky, těšíce se zvláštní přízní pánův svých; bývali i povýšeni do

XIX. A naposledy poněvadž se také ve všech třech městech Pražských mnoho štolfrův, kteříž jsou se nikdá pořádně témuž řemeslu nevynaučili, na rozdílných místech nachází a ti ukrytě a tajně semo tam se zdržují, jacíž jsou na díle zběhlí lazebníci pomáhači, jenž v žádné pořádné lázni dělali a pracovati nechtějí, anobrž ženy sobě berou aneb jich se přidržují, pokoje jednají a tak verkšatý zarážejíc za bradyře se vydávají. Nápodobně také mnozí bradyřští tovaryši, kteříž žádných pánův nemají aneb někdy v tažení vojenském za bradyře se potřebovati dali a některému potom pánu za nějaký čas sloužili, potomně pak u žádného z cechovních mistrův dělali ani také o něčem víceji a dáleji prozpívati a cvičiti se nechtěli, nýbrž na takové nepořádné štolfrství se oddali, skrze což netoliko těm pořádným mistrům (kteříž všecky povinnosti městské v tyto tak těžké časy vykonávati a podnikati musejí) na živnosti a v řemesle jich veliká újma a zmenšení se děje, anobrž také skrze takové neumělé a nevycvičené štolfré, kdežto se jim lidé na zdraví nedostateční k hojení poroučejí a svěřují, mnozí na těle svém větší nedostatky nežli kdy prve nesou, na zdraví jich hynou aneb do konce o ně přicházejí, což i nade psanému řemeslu bradyřskému k nemalé hanbě a potupě slouží: pročž aby se toho více nedálo, tomu chceme, aby od tohoto času nižádných takových štolfrův nikdá v týchž městech našich Pražských nebývalo a ti nižádným způsobem trpěti nebyli. A jestliže by pak přes to někdo z nich na újmu a jako na zlechčení téhož pořádku se toho dopustil a takové štolfrství provozovati chtěl, tehdy ten každý, kdež by koli v městech Pražských buď při jakém ran uzavování, bradyřství aneb žilou pouštění postižen byl, ode práva*) na ně nadepsaní cechmistři vnesli a za to požádali*) mut, do vězení vzat a vedle uznání práva pokutován býti má, tak aby nadepsaný pořádek, jim od nás vyzdvižený, schválený a obnovený, nyní i na potom v podstatě své zůstával a skrze již jmenované štolfré k žádnému zlechčení a zmenšení svému nepřicházel. Chtíce tomu konečně, abž nadepsaní starší, cechmistři i jiní mistři bradyřští přitom všem, co se nadpisuje, od jednoho každého člověka jmíni, držáni a neporušitelně zachováni byli bez naší i budoucích našich králův Českých i jiných všech lidí všelijaké překážky, proto přikazujuem všem poddaným našim ze všech stavův království našeho Českého, obzvláště pak purgkmistrům a konšelům i vši obci Starého, Nového i Menšího měst Pražských, nyníšim i budoucím, věrným našim milým, abyšte svrchupsané řemeslo bradyřské, nyníšší i budoucí, při tomto našem jim milostivém jak vnově nadání, tak potvrzení, schválení jměli, drželi a neporušitelně nyní i na bu-

stavu šlechtického, poněvadž dle španělského řádu hlavy korunované jen ruka šlechtice dotknouti se směla.

*) Original porušen.

douci věčné časy zachovali, žádných jim v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti nedopouštějíce, a to pod uvarováním hněvu a nemilosti naší císařské a královské i budoucích [našich], králův Českých. Tomu na svědomí pečet [naši císařskou k listu tomuto přivěsiti jsme rozkázati ráčili. Dán na hradě našem Pražském ve čtvrtek po svatém Jiljí opatu létha páně tisícého šestistého patnáctého a království našich Římského čtvrtého, Uherského sedmého a Českého pátého.

Matthias m. p.

Sdenco Ad. Poppl de Lobcowicz,
supremus regni Bohemiac cancellarius m. p.

Ad mandatum sacrae Caesariae majestatis proprium

Bohuslav z Michalovic m. p., Pavel Michna m. p.

V. Adam Czeys z Pírnova m. p.

Privileje tyto byly následujícími vladaři v některé části změněny, z čehož, bychom mnoho neopakovali, uvedeme jen nejhlavnější: Nejdůležitější změna byla, že na žádost podanou staršími a jinými cechmistry poctivého pořádku bradýřského dne 25. září 1681, by jejich řemeslo zváno býti mohlo uměním a jejich pořádek úřadem, a název mistr by nahrazen byl slovem chirurgus, apelace v dobrozdání ze října 1682 změny tyto odporučila tak, že v Confirmatio privilegiorum pro všechny bradýře v Praze císařem Leopoldem I. ze dne 28. února 1686 ustanoveno, by se bradýři professi nazývala uměním, jejich společnost však pořádkem, co se jejich názvu dotýče, by to zůstalo při zasloužilém názvu mistr, čímž odstraněn také býti má název princové, jak se mezi sebou jmenují a od tovaryšův a učedníkův jmenování bývají.

V privilejích těchto zůstaveny také některé tresty; ve všech třech městech Pražských ustanoven počet officin na 18, kteréžto číslo nebylo dovoleno rozmnožiti, aby v umění patřičný pořádek udržen a místnosti řádným služebnictvem zásobeny býti mohly, a by rozmnožením officin stav bradýřský opět v opovření nepřišel, pouze královskému zemskému regalium zůstaveno právo kteréhokoliv zasloužilého bradýře mistrem jmenovati.

Všelijací mastičkáři, židé, staré baby, léčením se zabývající, nebyli v Praze trpěni, a felčarům ve vojště sloužícím byla soukromá praxe přísně zakázána, a který přistižen, byl trestán.

Konečně ponecháno na vůli všem bradýřům v královských věnných městech venkovských bydlícím, zdali se po příkladu bradýřů v Chebu, Mladé Boleslavi, Plzni, Litoměřicích, Králové Hradci podrobiti chtějí

zkouškám u pořádku v královské Praze a od jich spolku odvislími býti, aneb sobě zvláštní pořádek zříditi.

V privilejích Karlem VI. dne 24. dubna 1721 podepsaných (ustanoveno mezi jinými: By kus mistrovský v kolleji Karlově u přítomnosti tří od fakulty lékařské ustanovených lékařův a příssežného staršího vykonán a masti a náplasti u přítomnosti dvou starších vařeny a dělány byly.

Bradyři z Králové-Hradecka, Jindřicho-Hradecka a Budějovicka mohli buďto v Praze aneb od příssežného zemského fysika a nejstarších bradyřů své čtvrti zkoušeni býti, po odbyté zkoušce však byl bradyř povinen v osmi dnech pověřené vysvědčení a 9 zlatých do pokladny hlavního pořádku v Praze zaslati. (Odst. 1—8.) Kdo chtěl býti mistrem, musil se vykázati, že nějakou officínu získal.

Žádný cizí mistr nesměl sobě dovoliti nájem zvyšovati aneb usedlého mistra vypuditi, sice pokutován 30 zl.

Dokázáno-li mu, že práva přelacením nabyl, pak mu bylo odejmuto právo praktikovati.

Žádný pražský mistr nesměl ku škodě spolubratra kolem Prahy na půl míle hausirovati aneb se vnucovati, leda že by povolán byl, mohl býti trestán penězi aneb i způsobem jiným, jednu polovici peněz obdrželi chudí, polovici druhou pokladnice. (Odst. 11.)

Zapovězeno fušerům, babám, rasům, schudlým kramářům, židům, kolem Prahy na půl míle a kolem venkovského města na dvě míle, obvazy dělati, žilou krev pouštěti, holiti, zlomeniny, rány hojiti, vůbec vše, co ranhojičům léčiti přináleží. Kdo při činu polapen, tomu odňaty byly nástroje a jest k pokutě peněžité odsouzen, polovice peněz připadla úřadu, druhá polovice pokladně, a trestanec mohl býti tak dlouho zavřen, pokud nezaplatil. (Odst. 12.)

Žádná officína nesměla býti zařízena, pokud k tomu nesvolil hlavní pořádek v Praze, město a panství. (Odst. 14.)

Povoleno holiti a praxi chirurgickou vykonávati nejen v domě ale i mimo dům, a mistru dovoleno vařiti masti, náplasti, mti koření, květy, oleje a balsámy, vůbec měl právo vše, čehož ku provozování ranhojičství potřeboval, připravovati a destilovati. (Odst. 15.)

Lazebníci a ranhojiči neměli právo jiného znaku a pečeti upotřebiti, než jaký jim ustanoven byl. Podélný zakulacený štít, v jehožto hornější černé části nápis CVI a nad ním císařská koruna, v pravém větším červeném neb rubínovém poli nahoře na zlatém a černém vínku sedícího papouška, který drží v zobáku zlatý prsten se safírem, dole dvě křížmo položená pušadla se zlatými držadly a zlatou baňku, k levé ruce štítu zlaté vytahovadlo kulí a stříbrné ohnuté nůžky křížmo se zlatými držadly, pod nimi otevřenou krabičkou, ve které zasazeno a viditedlně

šest bílých aneb stříbrných lahviček. Štít tento drží žlutý aneb zlatý k pravé straně obrácený lev, kolem štítu nápis: *Sigill der Baader und Aerzte aller drey prager Städte*. Znakem tímto byli oprávněni záležitosti pořádku se týkající pečeti.* (Odst. 17.)

Lazebníci i ranhojiči tří královských měst byli povinni u přítomnosti dvou inspektorů Starého města a jednoho Nového města od magistrátu ustanovených se sejíti jednou za rok na den sv. Kosmy a Damiana, každý mistr pražský 2 kopy, venkovský mistr a vdova po jedné kopě do hlavní pokladny složiti; který nepřišel, platil dvojnásobně.

Spolky venkovské měly člena vyslati, který povinen byl peníze přinést a přijda domů zprávu o průběhu schůze podati.

Trestáno bylo pokutou voskem, avšak i vězením.

Tovaryš měl přijíti k mistru slušně oblečen a v plášti, jednali jináče, měl býti odmrštěn, ano i trestán; teprve když 14 dní u mistra pracoval, do knihy se zapsati a bez svolení neodejti, peníze mistru řádně odváděti. Výpověď ustanovena na šest neděl, a při odchodu dostal vysvědčení; který se nepočestně choval, při zpronevěření aneb činu dostižen, který infamii působil, pannu aneb vdovu na její cti porušil, ten neměl býti mezi ostatními trpěn aneb povýšen, pokud se nepolepšil; k větší haně napsalo bratrstvo jeho jméno a příjmi na černou desku a mělo i moc nekalý čin cizím veřejně ohlásiti, a teprve pak smazati, když provinilec se restituoval a poctivého jména dosáhnouti se snažil.

Mistr byl povinen učedníka znalého čtení a písma nejstarším představití, uznán-li po zkoušce šesti týdnů za schopného, byl celý pořádek svolán a učedník představen, křestní list a dovolení vrchnosti předloženo, tři tolary zaplacený, a od té doby teprve učedník na 3 neb 4 léta do učení přijat.

Rodiče, příbuzní a dva měšťáninové se zaručili, že část peněz za vyučení mistru zaplacená bude, když učedník nastoupí, a druhá část, když se vyučí.

Po vyučení obdržel vysvědčení, že tři až čtyři léta se učil, a chtěl-li později mistrem býti, byl povinen na tři léta do ciziny jíti; když jej nemoc aneb jiné příčiny v tom zdržely, byl povinen staršímu a přísednímu to ohlásiti a cestu později doplniti.

Na konci privileji uvedeno: profesi jejich prohlašujeme za umění a když lazebníci, kteří při lázních a sázení baněk setrvati nechtějí a i v různých chirurgicis operationibus tak též ex arte chirurgica zkoušeti se dají a když zkoušku laudabiliter vykonají a z chirurgie aprobovaní a ad exercitium chirurgicum připuštění budou, mají umělci (*Kunstreiche*) jmenování a titulování býti.

*) Jak dříve uvedeno, ponechalo sobě gremium chirurgův měst Pražských pečtidlo z doby krále Ferdinanda.

Ještě více utěšené a stav chirurgův povyšující a na jich vědecké vzdělání působící změny poznamenati lze za doby císařovny Marie Terezie, jejíž hlavní a nejkrásnější úlohou bylo, osvětu rozšiřovati a o rozvoj věd a umění všemožně se starati, a která, majíc rádce dobré a věci znalé, mnohá ze starých ustanovení zrušila a novými, době přiměřenými, nahradila. Ve věcech lékařských byl jejím nejdůvěrnějším rádcem, jehož rady úplně uposlechla, tělesný lékař Gerhard van Swieten, dne 7. května 1700 v Lejdě narozený, žák proslulého Boerhaave, vyučujícího na škole lékařské v Lejdě, té doby v Evropě nejproslulejší.

Van Swieten, získán vyslancem rakouským v Haagu, jest v každém ohledu reformátorem vyučování lékařství a ranhojičství a veškerého zdravotnictví v říši rakouské.

V privilejiu stavu ranhojičskému pro Prahu a království České dne 26. října 1747 stvrzených vytknuto především, že profesí ranhojičův jest umění, a že jejich společnost jmenována býti má inkorporované kolegium fakulty lékařské, co se jejich názvu dotýče, tu se má setrvati při náležitém jménu chirurgus aneb ranhojič.*)

Nově přistoupil chirurg aneb ranhojič byl při fakultě lékařské university Karlo-Ferdinandovy imatrikulován a od této řádně examinován.

Chťel-li v městech Pražských se usaditi, měl býti 1—3 léta učedníkem (Lehrdiscipel), čtyři léta v cizině aneb ve válce a ve vojenských nemocnicích servírovati a věrohodné vysvědčení předložiti a previa legitimatione ad tentamen připuštěn býti. Vrátiv se z cesty, měl u některého chirurga v Praze jakožto studiosus chirurgiae ve službě býti, kusy mistrovské před staršími aneb od nich ustanovenými secundum artem zhotoviti a k publicis exercitiis anatomicis ad erudiendum studiose juventutem připuštěn býti. V době epidemii musel na místě vytrvati, nemocné ošetřovati a ne utéci. Mnohem přesněji a určitěji vytknuty jsou práva a povinnosti ranhojičův ve zdravotním řádu pro království České ze dne 24. července 1753 a podáváme oddíl o nich jednající v původním znění českém.

Rozdíl týkající se chirurgů, ranhojičů a lazebníků.

Předně, jedenkaždý takový, jenž svůj obchod provozovati míní, má se předešle nařízeným způsobem při zdejší shromáždění lékařském ohlásiti, pak nejen křtící a za vyučenou mající list, nýbrž i hodnověrné vysvědčení proukázati, že u nějakého chirurga, ranhojiče neb lazebníka za tovaryše sloužil a practicoval; nápotom tehdy takový se všemi pře-

*) V hrdelním právu té doby jest též název ranávník.

depsanými příslušnostmi zaopatřený kandidát neb pohledávč již před dotčeným způsobem ostře examinován a pro lepší poznání jeho schopnosti v tom zkoumán buď, aby nějaké bandage neb obvázání připravil, které by od shromáždění lékařského vyšetřeno a to praesidentu oznámeno bylo, načež onen candidat dle uznání zasloužilé schválení, aneb odmrštění očekávati bude: pokudž by ale mezi examinanty nějaké nedorozumění povstalo, tak takové (jako nahoře strany lékařů nařizeno jest) dotčenému praesidentu k dalšímu potřebnému zaopatření navrhnouti se nepomine. Když tehdy

za druhé, onen chyrurgus neb lazebník za dostatečného uznán bude, tak může on tolik tovaryšů držeti, jako nejmilostivější témuž prostředku udělené nadání vyměřuje a sic potřeba ukazuje, však ale více než dva učedníky držeti se nepřipouští. A poněvadž mezi tím shledáno bylo, že oni chirurgové jich vyučence sami mezi sebou privative examinují, jim za vyučenou dávají a je, byť dosti vyučení nebyli, za tovaryše dělají se osmělují, pročez budoucně jich povinnost bude, aby se v takovém přiběhu předně u děkana lékařského strany examenu ohlásili, následovně po předcházejícím náležitém examenu a na to presidentu učiněné zprávě buď jich schválení neb odmrštění očekávali. Když pak oni tovaryše neb vyučence propouštěti budou, tak mají je dle jich artikulů s hodnověrnými vysvědčeními a lištiny (1) zaopatřiti, též také podle týchž artikulů sami se vždy chovati a říditi.

Předně ale mají se chyrurgové, ranhojiči a lazebníci na počestné a bohabojné živobytí vynasnažiti, při jich obchodu všemožnou pilnost a opatrnost vynaložiti, při tom pak se dnem i nocí bez mrzutostí potřebovati, jakož i v nastalém moru (což Bůh odvrátiti rač) v lazaretech se vynalézti dají. Když se jim ale

za třetí, nebezpečná neb smrtelná ranění k hojení udají, tu mají oni ihned po prvním obvázání raněného jmeno, obydlí a okolostojícnost věci k tomu konci vrchnosti téhož místa oznámiti, aby ona se přestupníka ujistiti a na něm zasloužilý trest, zvláště kdyby z toho nějaké zlé následování k obávání bylo, vykonán býti mohl.

Ostatně ale, jakož oni ranhojiči v takových případnostech bez meškání nejbližšího lékaře povolati a s ním okolostojícnost corporis delicti dobře povážiti povinni jsou, tak také mají oni všecka těžká hojení v přítomnosti, a ne bez přítomnosti nejbližšího approbovaného lékaře předsevzti, tím méně se opovážiti, an sice v takové případnosti obyčejně od rány pocházející zimnice, kterou žádný jinší, než dobře zběhlý lékař vypuditi nemůže, přivtělena bývá. Když tehdy oni

za čtvrté, s lékaři se sejdou, tak mají ránu a její bytnosti stav věrně oznámiti a své mínění vejslovně vyjeviti, strany kury ale společně

so sněsti a uraditi, následovně pak ji nejbědlivěji zaopatřiti. Neméně oni povinni budou

za páté, při každém ku právu vznešeném ranění na žádost physika neb jiného na místě jeho vyslaného lékaře se vynajíti dáti, operací dle anatomického způsobu opatrně předevzíti, připamatování physika neb lékaře šetřiti a vše pořádně pozorovati, tak aby toho příslušná zpráva tam, kde náleží, přislána býti mohla.

K takové v našich městech Pražských se udalé případy netoliko přináležející, nýbrž i všickni tři ustanovení chirurgští physici se vynajíti dáti mají, neméně též učitel anatomie neb rozoudující s jeho cvičenci pro nabytí lepšího cvičení pozvati se nepomine. Sice ale mají oni chirurgové

za šesté, všeliké vnitřní hojení a připravování líků pod tou již předešle na 24 tolarů vyměřenou pokutou, neb také i zavřením officíny, docela zanechati, obzvláště pak v jizlivém neb jedovatém nakažení, aneb v jiných nebezpečných neduzích, bez pomoci lékaře, budoucně žádné takové kury pod těžkou a nevyhnutelnou pokutou samomocně předevzíti se neopovažovati. Jakož se jim i také v nečas žlu pouštěti, obzvláště v povážlivé těžké a palčivé zimnici mimo rady lékaře, konečně pak podezřelým ženským osobám pod nápodobnou pokutou docela zapovídá, naproti tomu ale jim v lehčích zevnitřních nemocích decocta lignorum a vulneraria, neméně též unguenta, flastry mast, corrossiva a takové každodenně potřebné prostředky vyhotovovati a vydávati popřímo, též oným chirurgům a lazebníkům v takových místech, kde by lékař vzdálen byl, na jich svědomí a těžkou přísahu přípustno jest, aby nemocným při udalém nebezpečení nějaké lehké a neškodlivé líky dávati, neb sice potřebnou kuru předevzíti mohli.

Poněvadž pak vším způsobem také na tom záleží, by officinae neb dílny ranhojičů v náležitém stavu založené a při tom zachované byly, též aby nižádné nedovolující líky tamž připravované, ani prodávané nebyly.

Pročež mají lékaři v Pražských městech, jakož physici v zemi oné chirurgské neb felčarské dílny rovně v tom dorozumění, jako strany apatyk nařízeno bylo, prohlížeti, vynalezené a tamž nepřislušné líky převzíti a o tom lékařskému shromáždění zprávu učiniti, tak aby taková zpráva dáleji na příslušná místa dojiti, následovně taková přestoupení slušně potrestána a odňaté líky k potřebě chudých obrácené býti mohly. Mohou sice

za sedmé, při regementích a garnisonách ustanovení felčari při svých regementích též vnitřní kuru předevzíti, však ale při městských osobách mají se oni vnitřní i zevnitřní kury, též pouštění žlly docela zdržeti a to bez vší újmy samým approbovaným lékařům a chirurgům zanechati, v tom příběhu ale, kde okolostojícínost připouští, nepominou se

těž strany vnitřní kury vojenské osoby aspoň v větších městech s zběhlým lékařem poraditi. Jakož i také za slušné uznávati ráčíme, že oni novokřtění, jenž se v chirurgii ještě v židovstvu vyučili, potom pak po složeném víry vyznání na to obzvláštní nadání dostali, jako i jinší téhož obchodu osoby na shromáždění lékařské ve všem poukázání a tomuž podrobeni býti mají.

Kdežto také proti těm, jenž by na újmu pořádným ranhojičům a lazebníkům v jich živnosti nepřislušné a sic zapovězené fušerství neb štolírství provozovati měli, s pokutou 22 tolarů pokračováno, následovně i další proti takovým přestupníkům požádané dopomožení bez meškání uděleno býti má.

Formulář přísahy chirurgů:

Já N. N. přísahám bohu všemohoucímu, jeho blahoslavené a od počátečného hříchu nepoškozené matce boží Marii panně i všem milým svatým, že chci:

Předně: Její Císařské a Královské Milosti, pak Její Milosti královským dědicům, jakožto pravým královským dědičným pánům povinnou věrnost zachovati, i také Jeho Magnificenci, panu rectoru magnifico a společnému slavnému a academickému magistratu, též panu děkanu i jinším lékařským professorům, neb učitelům císařského a královského Karlo-Ferdinandského sjednoceného učení Pražského, co se téhož umění dotýče, všelikou náležitou poslušnost, reverenci, čest a povinnost prokazovati.

Za druhé, chirurgii a ranhojičství, v kterémžto jsem examinován a approbován byl, toliko jediné provozovati a do toho, co lékaři přísluší, se nevtírat, ani nemocnému lékařství (mimo důležité potřeby v nepřítomnosti lékaře) nepředepisovati, aniž do vnitřnosti těla, jenž by mému obchodu nepřislušelo, něco užívati dávati, tím méně bez vědomí lékaře, neb jeho nepřítomnosti bez dokonalého povážení a rozmyslení, obzvláště těhotným ženám, neb nevdaným podezřelým osobám žílu nepouštět.

Za třetí, v mém příslušném obchodu věrně a upřímně, ne z svého zisku, nýbrž i z křesťanské outřpnosti pokračovati. Jakož i ony neduhy, jenž sice nakažlivé nejsou, však ale kdyby rozhlášeny byly, patientům na jich cti zkrácení působiti mohou, v největší tajnosti zachovati.

Za čtvrté, zraněné nemocné pro rozmnožení mého zisku nížádným způsobem nezdržovati, nýbrž raděj chudým, nouzi trpícím lidem pro zásluhu a místo almužny přispěti.

Za páté, pokudžby velká nemoc, jakož jest zimnice, psotník a taková za času kury při pacientu se udati mělo, od lékaře téhož místa

radu vzíti a jemu kuru majícího neduhu vyjeviti, jakož i v morových, neb sic inficujících a celý dům nakaziti mohoucích nemocích, kdyby nějaké nebezpečnoství smrti, neb sice něco zlého k obávání bylo, já však ale sám toho zlého okolostojícínost náležitě bych vyšetřiti nemohl, to, dle povinného napomenutí k svaté zpovědi, obyčejnému a představenému duchovnímu bez meškání vyjeviti a na to v důležité potřebě také s jinými lékaři se poraditi, tak aby, pokudž by oni to za potřebné býti uznali, takové neduhy časně slavnému lékařskému shromáždění, aneb pacienta hospodáři k brzkému zamezení další nákažlivosti oznámené býti mohli, bez jichžto vědomí a dobrého zdání také v tak důležitých nemocích nic činiti a pacientům k užívání nedávati.

Za šesté, mé tovaryše, pomocníky a učedníky od všelikého hřešení, zlého a nedbanlivého živobytí odvracet, pak k chirurgii, anatomii a čtení potřebných knih přidržovati chci. K čemuž mně dopomáhej Bůh, blahoslavená a od počátečního hříchu nepoškořená panna Matka boží, i všickni svatí. Amen.

K lepšímu posouzení poměrů, jaké za panování císařovny a královny Marie Terezie r. 1743 panovaly a jaké kroky a poplatky vykonati povinen byl chirurgus, než místa oprávněného chirurga obdržel, uvedeme krátce pochod celého jednání.

Přijatý učedník zaplatil do kasy gremia	2	zl.	20	kr.	
Nejstarším za to, že se sešli	3	"	30	"	
Aktuaru neb notáři za zápis	1	"	—	"	
Když byl vyzkoušen, obdržel vysvědčení od tří nejstarších podepsané, s velikou pečeti gremia, a zaplatil do kasy gremialní	3	"	30	"	650
do kasy viaticorum	2	"	—	"	
Nejstarším za to, že se sešli	3	"	30	"	
Týmž za zkoušku	6	"	—	"	
Starším za pečeti	1	"	30	"	
Za list pergamenový za vyučenou s po- četí, s pouzdrem a se šňůrou	4	"	—	"	
Notáři gremia	1	"	—	"	
Za immatrikulaci děkanovi fakulty	1	"	—	"	20.90

List za vyučenou zněl:

Wir verordnete Geschworene seniores der in dem Königreiche Böhme und dessen Prager Städten befindlichen Collegii sämtlicher Chyrurgorum kund und zu wissen vor Jedermanniglich was Condition, Standes, Würden, oder Wesens sie sind, so dieses vnser Testimonium sehen, lesen, oder lesen hören nach vorgehenden vnseren freundlichen Gruss, und Ehr.

biethung, vnserer Diensten, bezeugen hieomit dass der wohledle vnd kunstreiche Her N. N. . . . vnseres chirurgischen Collegii vnd Societaet Mitglied vns glaubwürdig berichtet, vnd vorgebracht, dass Vorzeiger dieses gegenwärtigen Testimonii der ehrbare Discipul . . . bey vnserem Collegio löblicher Ordnung vnd Gewohnheit, laut vnseren von Ihro kaiserl. königl. Apostol. Majestaet allergnädigst ertheilten Privilegien, auf drey Jahre lang in die Lehre ordentlich an- und aufgenommen worden vnd seine drey Lehrjahre gebührend vollendet vnd die Kunst zu erlernen sich nicht allein möglichst befiessen sondern auch in besagten seinen Lehrjahren sich gegen Jedermänniglich dergestalten, wie es einem ehrliebenden Discipel geziemet, gebühret vnd wol anstehet, fleissig, treu, willig und gehorsam verhalte, auch von ihm, als dessen Lehr Herrn guten Wissen und Willen erlassen worden, dahero Wir ihn nicht anders als was der Ehrbarkeit gemäss nachsagen können.

Weil nun vermeldeter Discipul . . . in seinem Examine . . . bestanden, wie auch dessen ehrliches Verhalten vns gleichfalls zur Genüge bewust, so dass dessen Lehrjahre nun wie vorgedacht, richtig verflossen vnd er sich zu mehrern Erkundigung und Erfahrungheit in der löbl. Chirurgi an fremde Örter zu begeben willens ist vnd derenthalben vnd dienstgehorsamst ersuchet vnd gebethen, dass wir ihm ein glaubwürdiges Testimonium dessen Wohlverhaltens vnd redlich vollbrachter Lehrzeit mittheilen wolten, wir ihm auch darinen zu willfahren für billig erachtet. Gelanget demnach an Jedermänniglich, insonderheit aber an alle und Jede der löbl. Chyrurgischen Societaet Herrn Mitgenossen, vnser dienstfreundliches Ersuchen, sie wollen diesem vnseren wahrhaftigen Testimonio in allen vollkommenen Glauben zu stellen vnd obgedachten studioso Chyrurgiae wegen dessen Wohlverhaltens allen guten Willen zu dessen Beförderung bezeigen. Solches sind wir einem Jeden nach Standesgebühr hinwiderum zu verschulden urbietig und willig. Urkund dessen haben wir diesem Testimonio vnser grösseres Collegial-Amtsinsiegel hiervnten beydrucken lassen.

So geschehen Prag . . .

Studiosu chirurgie, to jest tomu, který do kondice vstoupil, byly přectěny každé čtvrtletí stanovy jak se chovati má, vypracované na základě privilejí. Posluchač ten byl povinen platiti:

každé čtvrtletí 12 kr. do kasy, tedy ročně . . .	48 kr.
za zápis, když do kondice vstoupil	6 "
když vystoupil	6 "
a za vysvědčení	7 "

Odcházel-li z kondice, obdržel jistou část peněz co viaticum z kasy gremialní.

Kandidát chirurgie, to jest ten, kdo chtěl praxi samostatně prováděti a trvale se usaditi, byl zkoušen od tří starších, byl po případě ap-
probován a inkorporován a obdržel *Attestatum approbationis praxeos*.

Zaplatil do pokladny gremia	3	zl. — kr.
Za vysvědčení	2	" — "
Nejstarším	4	" 30 "
Za zkoušku	9	" — "
Notáři gremia	1	" 10 "
Za vysvědčení a pečeť	2	" 20 "

Chtěl-li se však zkoušený státi příslezným krajským chirurgem, předložil vysvědčení starších a byl u fakulty zkoušen; nazývala se gremiální zkouška *tentamen*, zkouška u fakulty však *examen*.

Kandidát chirurgie pro města Pražská musil se předkem vykázati, že zakoupil jednu z 18 officin, musil předložiti listinu za vyučenou, kde praktikoval, a zkoušeno přísně, zdali jest poctivý a katolík, a složil:

ad cassam pro praesentatione	3	zl. — kr.
nejstarším	1	" 30 "
a týmž před prenotací	3	" — "

Podal žádost za udání, kdy představen bude, při čemž veškeré listiny znova byly prozkoumány, a zaplatil při tom

ad cassam chirurgorum pro actu et tentamine	3	zl. — kr.
nejstarším za to, že se sešli	4	" 30 "
za předevzatý čin	9	" — "
každému kongrem. 1 zl. na svačinu, celkem	17	" — "

Na to obdržel vysvědčení a zapečetěný dopis, s kterým se představil u děkana fakulty lékařské a tento mu určil den ke zkoušce ve velké síni Karolina. Za zkoušky zaplatil:

děkanovi fakulty	8	zl.
professoru anatomie	4	"
professoru praktické chirurgie	4	"
dvěma nejstarším jako přísedlcům	6	"

Tito se střídali.

Do kasy fakulty lékařské	3	"
ku kanceláři	3	"
pedellům	3	"

Když odbyl zkoušku, bylo mu přikázáno

složiti přísahu, za niž obdržel děkan	4	zl.
kancelář	3	"
pedellové	3	"

Zkoušený obdržel o tom, že vykonal examen a juramentum, od fakulty diplom. Vraďujeme opis jednoho diplomu.

Wir der zu Hungarn vnd Böhmeib königl. Mays. respective Rätthe Decanus, Vico Senior vnd Professores Medicinac auf dero kaisl. königl. Carolo Ferdinandeischen Universitaet zu Prag thun kund hiemit öffentlich vnd vor Jedermänniglich, besonders aber da wo es die Nothdurft erfordern möchte. Demnach der Ehrenveste vnd kunstreiche Herr Johann Friedrich Deinhart, Burger und Chyrurgus der kgl. freyen Bergstadt Böhm. Budweiss in diesem König-Reich Böhmeib Uns glaubwürdig zu erkennen gegeben, welcher gestalten Er die Chyrurgiam ordentlich erlernt vnd in derselben sich zu perfectioniren gleich nach ausgestandenem Tyrocinio verschiedener Orthen sowohl hier Landes als in anderen Provincien durch etliche Jahre lang, allen möglichen fleiss angewendet, Uns gehorsamb bittend, weils Er zur Beförderung seiner weitheren fortun: das ordentliche Exam chirurgicum bei vnserer medizinischen fakultaet auszustehen sich resolvieret vnd zu diesem Ende, schon auch bey dem allhiesigen chirurgischen Mittel das gewöhnliche Tentamen ausgestanden. Wir wollten ihn zu sothanen Examen zulassen, vnd über besagte seine erlernte Kunst, dem alten und löblichen Herkommen nach examiniren, sodann auch nach beschehener Approbation ihme ein schriftliches Testimonium ertheilen. Und nun wir sothanen Examen in Gegenwarth derer Oberältesten Herrn Chyrurgorum deren kgl. dreyer Prager Städtten den . Monath . Tag . . . lauffenden . . . Jahres in dem grossen Collegio Carolino wieder ihn N. N. in omni rigore vorgenommen vnd bei demselben befunden. Dass Er in fundamentis et operationibus ac curis Chyrurgicis durch seine zeithero unausgesetzt geübte Praxim eine rühml. folgar dem gemeinen Wesen erspriessliche experienz erworben, in sothanen Examine auch auf alle vnd jede fragstücke mit kunstrichtiger Bescheidenheit dergestalten Red- vnd Antworth gegeben, dass wir eine vollständige Vergnügenheit darob gehabt, folgar ihn auch für einen wohlerfahrenen Chyrurgum judiciret vnd approbiret vnd zu wirkl. Abschwörung der gewöhl. Juraments zugelassen haben, welcher nachgehends auch nach praestirung sothanen Aydes vnd anderer Requisites, so vermög übl. Observanz vnd löbl. Gebrauch Vnserer Facultaet pflegen praestiret zu werden, in Matriculam ejusdem facultatis als ein wohl erfahrener Chyrurgus et peritus Magister auf- vnd angenommen und wirklich incorporiret, auch aller diesfalls competirenden Privilegien vnd freiheden theilhaftig gemacht worden. Als hoben wir ihme in seinen obigen billigen Begehren nicht entfallen können, sondern über alles vnd Jedes wie obsteht hiemit bey Vnseren schweren Pflichten gegenwärtige Zeugniß ertheilen, auch alle vnd Jede dieses Unseres

offenen Briefes ansichtige; als Würden-Standes, oder Condition die immer seyn mögen besonders deren Hulden, favor vnd Beförderung Er bedürftig seyn möchte, respvo gehorsamb-dienst schuldig- vnd freundl. Bitten vnd ersuchen wollen. Dieselbe geruhen vnd belieben nicht allein diesem allen den vollständigen Glauben beyzumessen, sodan auch obenannten Herrn Johann Fridrich Deinhart wegen seiner in dieser Kunst erworbenen gutten Wissenschaft vnd Experienz allen geneigten Willen vnd Beförderung zu erzoigen, vnd in vorfallenden Gelegenheiten recommendirt seyn zu lassen. Solches seynd Wir vmb einen jeden Standes gebürl. in dergl. vnd anderen Begebenheiten zu verschulden willig vnd bereith. Zu mehrerer Boglaubigung dessen hoben Wir dieses Attestatum mit Unserer medizinischen facultæt grosseren Insigl vnd gewöhl. Unterschriften ausferttigen lassen.

So geschehen zu Prag in dem grossen Collegio Carolino d. 19 Monaths Octobris 1743.

Ludovicus Henricus Voss, medicinae doctor facultatis Medicae p. t. Decanus.

L. S.

Jouannes Nepom. Raudnitzky, JUDoctor Almae universitatis Pragensis Syndicus et Notarius Juratus.

Diplom tento předložil gremiu, obdržel právo mistra chirurgie a byl ku praxi ranhojičské oprávněn.

Za diplom a immatrikulaci co magister chirurgie zaplatil děkanovi 4 zl.

Tím však nebylo ještě vše ukončeno; uloženo mu písemně od nejstarších magisterium artis (privil. odst. 3.) a toto musel u přítomnosti dvou z gremia odeslaných chirurgův zhotoviti, zhotovené masti, náplasti a p. byly u gremia ukázány a posouzeny.

Pak teprve dal se do knihy gremiální inkorporovati a zaplatil:

starším za sejiti se	4	zl.	30	kr.
za diktované magisterium	6	"	—	"
za inkorporaci do pokladny	18	"	—	"
za prozkoumání, zdali 2 léta v Praze serviroval	15	"	—	"
za chybu, kterou snad při zhotovení kusu mistrovského učinil	8	"	—	"
všem congregiālibus pragensibus místo druhé svačiny po 2 zl., celkem	34	"	—	"
pak za zhotovené magisterium, které mezi členy darem rozděleno bylo a jež stálo více méně asi	30	"	—	"

Když to vše dokonat, byl teprve approbován, do knihy gremia zapsán a požíval všech privilegií, připomenuto mu však, by se vždy a ve všem dle nich řádně spravoval.

Co se dotýče zařízení, spravování a j. gremia chirurgův, bylo nejhlavnější toto:

Roku 1775 přináleželi ku gremiu chirurgův v Praze také chirurgové kraje Berounského, Kouřimského a Rakovnického.

Gremia krajův ostatních, která r. 1775 zřízena byla, obdržela opis privilegií gremia hlavního a dle nich se řídila. Poněvadž gremium Pražské originály (inst. unie §. 3.) privileji chovalo, nazváno gremiem hlavním (inst. unie §. 30. 31.).

Poněvadž gremium bylo kollegium při fakultě lékařské inkorporované, připojovalo se ve všech veřejných činnostech k fakultě této (priv. chirurg. §. 2.).

Představenými gremia byli seniores et conseniores, kteří o pořádek se starali a ke zkouškám budoucího Mistra chirurgie zvaní byli (instr. unie §. 5. 6. 7. instruk. chir. §. 10.).

Členové gremia musili vyznávatí víru katolickou (priv. chir. §. 1.).

Dobré mravy, poctivost, počestnost a snášelivost měly každého člena zdobiti (priv. chir. §. 1. 8.).

Který sjednocenost, svornost a pořádek porušil, byl od starších buďto napomenut, trestán, aneb v důležitých případech magistrátu udán (priv. chir. §. 6. 7. 8. 9. 10. 11.).

Archiv a knihy měly býti v pořádku a pokladna dvěma zámky zamčená (instruk. unie §. 28.).

Platy zapravovány byly dle určené taxy (instruk. §. 26. 27.).

Účty byly kladeny vždy na den sv. Kosmy a Damiana (instruk. §. 8.).

Nástroje chirurgické měly býti v inventáři zanešeny, čistě a ve pořádku.

Co v gremiu usnešeno, mělo býti přísně zachovááno (priv. chir. §. 7.).

Inkorporace všech praktických chirurgův měla se patřičně v gremiu předsevzítí, jakmile kandidát řádně zkoušen byl a všechny požadavky splnil (instr. unie §. 26., priv. chirurg. §. 13., dekret ze dne 23. března 1793).

Starší mohli přijmouti notáře a jej z kasy platiti a s ním nutně věci projednávatí (prot. z roku 1777).

O chirurgických officinách.

V městech Pražských bylo officin na Starém městě 11, na Novém městě 9, na Malé straně 8, na Hradčanech 1. Počet jich neměl býti rozmnožen (priv. chir. 5. 13., instruk. unie 9. 33., zákon z r. 1784).

Officiny tyto měly býti v knižkách vtěleny (appellac. sent. z roku 1767), mohly býti kupovány a prodávány, avšak nesměly se z jednoho města do jiného přenášeti (priv. chir. 5., instruk. unie 15.).

Jakmile majitel officinu prodal a jinou nekoupil, pozbyl práva praktikovati (priv. chir. 5.). Officiny tyto byly reality a hypothéky (decret. aulicum 1779).

Vdova byla oprávněna officinu po muži podržeti, musela však míti zkušeného provisoru (priv. chir. 5., instrukce unie 15.).

Nájemce officiny musel býti také zkoušen, pronajmouti officinu mohly vdovy, členové gremia staří, aneb kteří v místě nebydleli (conclus. gremia).

Officiny neofytů trvaly jen do smrti majetníka a nebyly určeny ani ke koupi ani prodeji (instr. unie 18. priv. neofit).

Členové gremia.

Každý congregialis musil býti na lékařské fakultě university zkoušen u přítomnosti dvou starších gremia (priv. chir. 3., instruk. un. 9., medic. řád II. 1., dodatek §. 2.) a byv approbován, složit přísahu. Mimo to musil býti zkoušen jako mistr porodnictví (dodatek zdrav. zákona §. 22.) a poslouchati artem veterinariam.

V místech, ve kterých počet chirurgů byl určen, musil míti officinu, vše právomocnými listinami doložiti (priv. chir. 13., dodatek zdrav. zák. 17., instruk. unie 9. 23.) a v gremiu inkorporován býti (priv. chir. 3., instrk. unie 9., decret. aulic. 23. březen 1793).

Na venkově musili míti chirurgové potvrzení vrchnosti, že jich v místě potřebí, by se jich počet nenahromadil (priv. chir. 14.).

Chirurgus, vykázav se, že veškeré podmínky vyplnil, byl oprávněn vykonávati všecky malé aneb velké operace a holiti aneb svým lidem to ponechati (priv. chir. 14.).

V místě, ve kterém profesi konal, musil nabýti práva měšťanského (priv. chir. 3.).

Chirurgus congregialis náležel mezi honoratioses stavův (patent ze dne 4. června 1773).

Zásluhy jeho vřaděny mezi debita privilegiata.

Congregialis byl povinen privilegia, instrukce, zákony a nařízení přísně zachovávat a měl právo tovaryšův kolik potřebuje, učedníky však pouze dva míti a veškeré léky sobě připravovati (med. řád II. 6., dodatek 10. 11.).

V případech nutných, aneb kde nebylo lékaře, dovoleno chirurgovi vnitřní nemoci léčiti a kde nebyla lékárna, léky zhotovovati (přísaha, zdrav. zákon §. 24., instrukce unie 21. 22.).

Synové congregiálních platili pouze polovici platův určených (priv. chir. 4.).

Při osazování míst fysikátních v Praze brán na členy gremia vždy ohled (decret aulic. 28. června 1794).

O subjektech chirurgiae.

Subjekt aneb posluchač chirurgie musil býti v sustentaci správný, poctivý a pilný (instr. unie 25.), jednal-li jinak, mohl býti trestán.

Představený vypověděl tovaryše na 14 dní, tovaryš však pánovi 28 dní (priv. art. 20. 21.).

Subjekt, který se řádně choval, nebyl rekrutou (patent 4. června 1773), který ze služby odcházel, obdržel vysvědčení, a když službu převzal, byl zapsán.

O učedlnících.

Učedník měl jeviti patřičné schopnosti a listem křestným se vykáhati, že jest z rodičův poctivých (inst. unie 10. priv. 2. 3.).

Ve třech letech učení měl býti vždy poctivý, věrný a pilný; v případě opačném byl trestán aneb propuštěn, peníze za učení a peřiny podržel mistr. Po vyučení byl zkoušen a obstál-li, dostal za vyučenou a vysvědčení.

Učedník musil býti zapsán, kdy do učení stoupil.

Číslice učedníkův, zkoušených a inkorporovaných chirurgův nebyla poměrně příliš velká; ukazuje to nejlépe tabulka následující, jakou nám alespoň z jedné doby sestaviti možno bylo.

R o k u	Zkoušeno u gremia				Inkorporováno		Učedníků	
	chir- urgů	oku- listů	zubní lékař	židů	v Praze	na venkově	při- jato	vy- učeno
1761	4	1	.	.	3	2	.	.
1762	15	1	.	.	1	.	.	.
1763	15	.	.	1	.	2	5	5
1764	13	1	.	.	1	1	7	2
1765	14	.	.	1	.	3	5	5
1766	9	.	.	1	1	4	6	7
1767	6	.	.	2	.	2	7	3
1768	5	.	1	.	1	1	1	4
1769	4	3
1770	1	4	5
1771	1	5	3
1772	8	2
1773	1	6	8
1774	1	15	11
1775	1	.	5	4

Jak z matrik a jiných listin gremia chirurgův vysvítá, jest jisto, že většina chirurgův v Čechách jmenovitě v Praze nebyli domorodci, nýbrž osoby odjinud příšle jmenovitě z Němec, nasvědčují tomu cizá jména nejvíce německá; teprve koncem XVIII. a počátkem XIX. století setkáváme se s jmény českými.

Na jakém stupni vědeckého vzdělání a praktické zručnosti bradýři nebo-li chirurgové země České až do polovice XVIII. století byli, není nám nyní možno udati, poněvadž jsme doposud nenašli žádných přesných dokladů; určitěji posouditi lze pouze činnost bradýře a chirurga Mayera a Gastayera:

První sepsal knihu:

Mathiae Mayers, geschwohrner Voraeltister Bader und approbirter Chirurgus in Prag. In der Chirurgia neu angelegtes Zier- oder Lustgärtlein, worinen derley Blumen, welche bishero von meisten Theil der Chirurgorum unabgebrochener stehend verblieben.

Cum facultate superiorum Medicinae. Prag 1708.

Z knížky této můžeme souditi, že chirurg tento byl dosti pilný a mnoho četl, čemuž nasvědčují citáty z jiných dobrých kněh chirurgických, nevybral však vždy to dobré, praxi měl dosti rozsáhlou, neboť zmiňuje se o četných případech, ku kterým volán byl dosti daleko od Prahy a též v Praze.

Zvláštní jest, že v celém spise o podvazování krvácejících cév se nezmiňuje, nýbrž radí krvácení staviti všelijakými prášky, obsahujícími vitriol, sušenou krev ovčí, crocus Martis a kamenec. Oblíbeným prostředkem bylo mu oleum Antimonii, o němž píše: Dass ich aber dessen Zubereitung nicht beisetze, geschieht desshalben, damit nicht ein jedweder Landlauffer oder Marktschreier im Laboriren darin als wie ein Schwein in einem Ruben-Acker umwühle, sondern seine Zubereitung soll, denen vornehmsten Laboranten oder wohl erfahrenen Apotheken anvertraut werden, ich zwar hab es jedesmal aus der Apotheke zum weissen Adler in der kleinen Stadt Prag, zu meiner Nothdurft genommen.

Na jiném místě:

Dass ich aber dergleichen in der Handwürkung eben auch gethan, ist Ursach, weil mich es meine Vorfahrer nicht besser gelehret, oder mit der Feder vorbedeutet haben, schneid ich hinführo einen Arm, Fusz, oder Hand von des Menschen Leib hinweg, so bediene ich mich vor dem Schnitt nicht nur oben der einfachen Bindung, sondern diejenige Haut, welche mit dem ersten Riehmel zurückgebunden, dieselbige bind ich mit einer Schnur wieder abwärts gegen den Stumpff, alsdann eröffne ich das untere Geband nach dem Schnitt, und hefte die Haut

nicht mit Pflastern, wie theils Wund-Aerzte lehren, sondern mit einem röschen Zwirn wohl gewüchster über den Stumpff, soviel es die Natur erduldet, zusammen und brauche nichts anders zum Blut-Stillen als einen Meer-Schwamm, denselben Lagere ich wohl zusammengedruckter auf den Stumpff, wie oben gesagt, auch ziehe darüber eine nasse Blase, ferner verfahr ich was bei Absetzung der Glieder weiter gesagt wird werden.

Odejmutí končetin popisuje následovně :

Erstlich versiehe ich mich mit zwei Beinsägen, worin zwei taugliche Blättl, domit wann mit einer ein Fähler einschleichen möchte, dass man die andere ergreiffe, item ein Becken mit warmem Wasser, worinen zwei Schwämmen, zwei Blasen wohl eingeweichter, eine Kohlenpfannen darinen die vnöthigen Marter-Eisen, item zwei Heftnadeln, eine mit röschen Zwirn, die andere mit Seyden, zwey Krentz- vnd zwei breite Pauschen, samt denen Fatschen, drey Riehmel, domit die Haut hin vnd her zu binden; zwey von Honff oder Seyler-Werck mit Eyer-Weisz befeuchtete Theil vnd nöthige Blutstillung, welche von gebranntem Zunter, Bovis vnd beystendem Pulver, seyn können : R. lebendigen Schwefel 2 Loth, Polus Armeni 2 Loth, Draches Blut 1 Loth, Lebendigen Alaun 1 Loth, Weyrauch 1 Loth, Weisse Kreyden 3 Loth, Terra sigillata 1 Loth, Mosz von Todtenkopff 1 Loth, weissen Vitriol ein halb Loth, Ofen Russ 3 Loth.

Alles klein zu Pulver gestossen.

Ich will hier kein übriges Geplauder beyfügen, wie man den Patienten setzen, oder dos Orth bequemen soll, solches muss ein Wundarzt nach Gelegenheit desz Patienten, ob er schwach oder bei Kräften ist, anzuordnen wissen, wann dann Alles beyhändig, so versiehe den Patienten zuvor mit einer weltlichen und zugleich geistlichen Hertzstärkung, habe darbey einen Medicum vnd andere Männer, die dir in der Handwirkung Hülff leisten, hinterbinde das Glied, wie im ersten Kapitel gelehret worden, donn durch das Binden wird dem Glied seine Enpfindlichkeit benommen, durchschneide sodann das Fleisch und Bein-Häutel mit aller Aufmerksamkeit, domit es dir in der Verrichtung keine Verhinderung verursache, setze die Säg an vnd stoss das Glied mit vorsichtiger Bescheidenheit, als ein Wund- und Leibarzt vom Gesunden hinweg, verstille das Bluten ohne das garstige Brennen, und ziehe über den Stumpff die eingeweichte Blase, sodann verwahre dieselbe mit Kreutz- auch breiten Pauschen und gerechter Bindung, domit der Patient wegen seiner Blutstillung, in keine Gefahr gerahte.

Podali jsme několik statí knihy doslovně, aby sobě čtenář sám úsudek utvořiti mohl.

Chvalné jméno a rozsáhlou praxi měl chirurg Laurentius Gastayer a to v oboru porodnictví. Přišel z Pruska, zakoupil 20. srpna roku 1746 officinu na Starém městě Pražském a též den odbyl zkoušku v Praze a byl později nejstarším a fysikem na Starém městě. Když dvorním reskriptem ze dne 30. prosince bylo ustanoveno, aby babám porodním a jich pomocnicím při sekcích ženských mrtvol sklad těla byl demonstrován a zdravotním řádem z r. 1752 professor anatomie, povinen porodnictví babám, ranhojičům a lékařům přednášeti a to chudým zdarma, majetnějším však za honorář 6 zl., vyučoval professor Du Toy mimo anatomii a chirurgii také porodnictví. Dne 1. října 1755 bylo Gastayerovi nařízeno, by byl u přednášek těchto přítomen a svá pozorování sděloval, začež obdržel odměnu 300 zl.; toť bylo příčinou, proč se Gastayer také accoucherem a professorem jmenoval a proč v Praze dlouhou dobu každý dobrý porodník „Gastayer“ nazýván byl. V Praze také doposud známo thé Gastayerovo pro šestinedělky. Zemřel dne 16. srpna 1785 v poměrech nepříznivých, neboť prodána jeho officina v konkursu.

Dne 5. prosince roku 1758 ustanoven co lector artis obstetriciae mistr chirurgie Ignaz Ruth, obdržev ročně 300 zl.; teprve 8. prosince 1790 jmenován professorem porodnictví, obdržev ročně 600 zl. a 100 zl. přídlavku.

Zdravotní řád císařovny Marie Terezie nezůstal bez značného vlivu i na další vývoj ranhojičství. Dodatkem k řádu tomuto ustanoveno, by se lazebníci a bradyři v jeden celek sloučili a chirurgové aneb ranhojiči nazváni byli a by se též na venkově gremia ranhojičská utvořila. V Čechách a jmenovitě v Praze působilo toto sloučení obtíže; žádalosť Pražské gremium dne 28. dubna 1774, by Pražskému gremiu přiděleno bylo též gremium kraje Kouřimského, Rakovnického, Litoměřického a Čáslavského, a by se ostatní gremia dle privilegií a stanov gremia Pražského řídila a takto od něho odvislými se stala.

Dne 11. února 1775 upozornilo gremium Pražské příslušné úřady na to, že sloučením s lazebníky rozhodně utrpí, poněvadž lazebníci ve lice jsou zadluženi a proti právu několik officin lazebnických zařídili, i žádali, by na nehodu tuto patřičný ohled vzat byl.

Na podání toto, které se značnějšími výlohami bylo spojeno (58 zl. 47 $\frac{1}{2}$ kr.), nedostávali však žádné odpovědi, pročež nechtějíce sobě ještě větších výloh působiti, vše osudu ponechali. Tu však guberniálním dekretem ze dne 30. listopadu 1775 nařízeno, by se zástupcové gremií za předsednictví děkana fakulty určitě sešli dne 18. prosince v kolleji Karlově, což se také stalo, a unie byla provedena; ku gremiu Pražskému přidělen však pouze Rakovník, Beroun a Kouřim.

Zkoušky zmírněny v ten způsob, že kandidáta zkoušel děkan, professor a jeden nejstarší chirurgického gremia, a že ranhojič, který se v městě usaditi chtěl, zaplatil tax 42 zl., který se však usaditi chtěl na venkově, zaplatil pouze 21 zl., čímž se docíliti mělo, by i obyvatelstvo venkovské lepšími lékaři bylo obslouženo.

Rozhodný obrat pro chirurgii nastal za panování císaře Josefa II., který o vyučování lékařství obzvláště pečoval. Když mocnáři tomuto předloženy byly návrhy o zařízení fakult lékařských, odpověděl v reskriptu ze dne 27. dubna 1786 následovně: By se nauka chirurgie, veškeré operace a obvazy v šesti měsících úplně vyložiti mohly, nezdá se mi býti tak lehce možné a rozděluji medicínské studium způsobem tímto: První rok anatomii a fysiologii tím způsobem sloučené, by se, ku př. když se v anatomii plíce ukazují, také jejich prospěšnost a účinek v těle zdravém uvedl a tak dále až ku každému svalu, jak ku pohybu slouží. Tento rok by byli povinni poslouchati medikové i chirurgové, professorovi anatomie a fysiologie by musel býti přidělen prosector a vše mu dáno, čeho mu zapotřebí, by úřad řádně zastával mohl. Současně by musil v prvním roce medik v botanice a lučbě, chirurg ale v operacích, obvazech a porodnictví vyučován býti. V druhém roce by se měli učiti chirurgové chirurgické a lékařské praxi a clinicam v nemocnici a v nemocnici také porodnictví praktikovati a tím byli by hotovi, medikové však by se měli učiti materiam medicam, pathologii a vše, co do vědeckého oboru lékařství patří, v třetím roce však úplně praxi a klinikou v nemocnici se zabývati. Tímto způsobem by bylo možno vycvičiti za dvě léta pro venkov zručné chirurgy a ve třech letech pro města mediky. V tomto smyslu očekávám obšírnější vypracování.“ Josef.*)

Řád studijní r. 1786 vydaný však od myšlenek těchto se odchyloval, v zásadě však nařizeno, by studium vyšší chirurgie se studiem lékařství spojeno bylo a to tím způsobem, by se posluchač všemu, čehož mu k úplnému vzdělání zapotřebí a užitečno jest, důkladně a úplně naučil.

Posluchač, který zkoušky z lékařství aneb vyšší chirurgie odbývati chtěl, byl povinen slyšeti:

V prvním pololetí prvního roku anatomii, kterou vykládal prosector, a lučbu;

v druhém pololetí všeobecnou a speciální chirurgii a botaniku, a po celý rok přírodopis.

V druhém roce fysiologii spojenou s vyšší anatomii, nauku lo operací chirurgických, o obvazech, o nástrojích a porodnictví.

*) Archiv c. k. ministerstva ve Vídni, „Puschmann Medizinischer Unterricht.“ 1889.

V třetím roce pathologii a materiam medicam, mimo to opakoval některý předmět předešlého ročníku.

Ve čtvrtém roce vyučováno chirurgii a lékařství u postele nemocného.

Po ukončených studích byl nastávající lékař povinen praktikovati v porodnici a ve všeobecné nemocnici, a chorobopisy řádně sepisovati, potom se mohl ke zkouškám hlásiti. Chirurgus byl od sepsání chorobopisu osvobozen, měl však povinnost více ve výkonech chirurgických se cvičiti.

Pro ranhojiče civilní aneb venkovské ustanoveno bylo vyučování kratší, avšak též důkladné.

V první polovici prvního roku anatomii, v druhé polovici všeobecnou a speciální chirurgii společně s mediky. Mimo to jim od zvláštního učitele dán krátký a stručný úvod k lékařství.

V druhém roce poslouchali společně s mediky nauku o operacích, o nástrojích, o obvazech a porodnictví, a po celý rok v lékařství a chirurgii na nemocných se vyučovali, ne však společně s mediky.

Professoru fysiologie přidělen prosektor, obvyčejně některý z usedlých chirurgův, který anatomii vyučoval, a povinen byl potřebné preparáty hotoviti. Dle dvor. dekretu ze dne 26. října 1747 měl jeden člen gremia ranhojičského vyslán býti k publicis exercitiis anatomicis ad erudendum studiorum Iuventutem místo nejstaršího gremia. Professor chirurgie měl assistenta, který mu při nauce o operacích, nástrojích a obvazech přísluhoval a mimo to povinen byl žáky v operacích na mrtvolách cvičiti. Vyučováno dle určených knih, vyučovací řeč byla již dle nařízení z čerčence 1784 německá, taktéž i při zkouškách.

Řádem tímto nastávala jakási rovnost mezi lékařem a chirurgem, ano i civilní ranhojiči více se s nimi sblížili, ačkoliv tím sociální poměry mezi nimi úplně vyrovnány nebyly — mti titul doktora lékařství nebylo ještě důkazem, že má také patřičné vědomosti v chirurgii, a třenice mezi doktorem a ranhojičem nebyly nic zvláštního.

K větší ještě dokonalosti dospělo vyučování chirurgie za panování císaře Františka; byly některé z vysokých škol znovu zřízeny a mimo to vyučováno chirurgii na čtyřech lyceích, totiž v Celovci, Lublani, Solnohradě a Sibíni.

Anatomie oddělena úplně od fysiologie, taktéž chirurgie theoretická od chirurgie praktické, a by se chirurgové i vnitřnímu lékařství přiučiti a toto v místech, ve kterých lékař usedlým nebyl, provozovati mohli, zařízena byla pro ně zvláštní stolice pro nemoci vnitřní a speciální pathologii.

K lepšímu porozumění poměrů budíž tuto podotknuto, že veškeré zdravotnictví a vyučování v zemi řídil protomedikus, který byl před-

sedou fakulty lékařské a spolu ředitelem lékařského a chirurgického učení, máje místo a hlas v akademickém senátu. Bylo tu vloženo do rukou jednotlivce tolik úřadův a prací, kterých zajisté úplně zastati nemohl.

Předseda měl právo buďto celou fakultu aneb jednotlivé členy svoláti a den k volbě děkana ustanoviti, všechna podání k fakultě musila jemu býti sdělena, on dával nařízení a do všech listin děkanství nahlížel a je potvrdzoval. Jako ředitel měl hlavně dohlížeti k pořádku a pilnosti profesorů a žáků a v roce alespoň dvakráte o přednáškách profesorových a prospěchu žáků se přesvědčiti, býval přítomen při zkouškách semestrálních, ku kterým den a hodinu ustanovoval, a o známce po zkoušce rozhodoval. Taktéž rozhodující hlas měl při udělování nadací a při konkursech k dosažení professury.

Místopředsedou fakulty byl děkan. O hodnosti a úřadu tomto jest poznamenati, že volba byla velmi měnivá. Dle dekretu ze dne 6. září 1656 mohl býti za děkana volen každý člen fakulty lékařské, to jest professor aneb lékař praktický, reskriptem ze dne 12. prosince 1760 byli profesori vyučující úplně vyloučeni, reskriptem ze dne 31. prosince 1783 byli od volby vyloučeni praktičtí lékaři a v úřadě tom pouze profesori per turnum ustanoveni. Dekretem ze dne 27. ledna 1792 měli opět na hodnost tu nárok všickni členové fakulty, avšak studijním dekretem ze dne 19. ledna 1810 byli řádní profesori opět vyloučeni, by se pouze vyučování úplně věnovati mohli, a děkanem mohl býti praktický lékař, úplně znalý řeči české. Byl tehdy za panování císaře Františka děkanem lékař praktický, jsa spolu členem akademického senátu in publicis et politicis, nemaje však skorem nižádného vlivu na vědeckou činnost na fakultě, a přijímal peníze ke zkouškám přísným a ustanovoval ve srozumění s předsedou den a hodinu zkoušky, obyčejně den prázdnin, byl zkouškám přítomen, a spisoval protokol, byl přítomen při každé promoci, poněvadž to akt universitní; po promoci doktora lékařství neb chirurgie zanesl jej do matriky, mistry aneb patrony chirurgie vzal u přítomnosti notáře fakulty sám pod přísahu a s ním společně diplom podepsal.

O menších věcech rozhodoval sám aneb s některým professorem.

Nejvyššího stupně hodnosti akademické, totiž hodnosti rektora, mohl dosáhnouti pouze ten, který alespoň jeden rok úřad děkana zastával, čímž od hodnosti této vyloučeni byli profesori, kterých na fakultě lékařské 15 řádných ustanoveno a z fondu studijního placeno bylo; professorem mohl se státi pouze ten, který se řádně ústní a písemně zkoušce tak zvanému konkursu podrobil, a k čemuž průpravami byla místa assistantů s 300—400 zl. ročně placených. Každý professor byl povinen týdně půl hodiny žáky veřejně zkoušeti a při zkouškách semestrálních s největší přísností, by tím značný nával k studiu nejen zamezen, ale

i ti, kdož neschopnost jevíli, raději dříve z učiliště odstraněni byli. Neškodilo by také nyní.

Jeden z professorů byl povinen přednášeti úvod do lékařského studia chirurgického.

Stupně, jakých v chirurgii dosáhnouti bylo možno, byly tři:

1. Doktor chirurgie byl povinen absolvovati filosofická studia a na lékařské fakultě poslouchati v prvním roce: úvod do studia lékařsko-chirurgického, anatomii speciální, vědy přírodní a botaniku, v druhém roce: vyšší anatomii, fysiologii a lučbu; v třetím roce: všeobecnou pathologii, aetiologii, semiotiku, všeobecnou terapii, *materia medicam et chirurgicam*, diétetiku, receptírku, theoretickou chirurgii a porodnictví, nauku o nástrojích a obvazech chirurgických. Ve čtvrtém roce: speciální pathologii a terapii nemocí vnitřních a praktická cvičení u postele nemocných a zvěrolékařství; v pátém roce: pokračování vnitřního lékařství, okulistiku a lékařskou policii. Ve čtvrtém a pátém roce praktickou chirurgii.

Vykonati musil dvě přísné zkoušky, byv při první zkoušen od předsedy, od děkana fakulty, od professora anatomie, lučby, farmakologie, soudního lékařství, ophthalmologie, theoretické a praktické chirurgie.

Při druhé přísné veřejné zkoušce u přítomnosti děkana vykonal určenou operaci z chirurgie a okulistiky na mrtvole a byl zkoušen od professora anatomie, chirurgie a očního lékařství. Zkoušku z porodnictví vykonati nemusil, bez ní však nemohl dostati žádného veřejného postavení. Promoce provedena způsobem obvyklým. Výnosem ze dne 28. listopadu 1795 a 30. července 1798 bylo léčení nemocí vnitřních doktorům chirurgie zapovězeno.

Ačkoliv teprve počátkem XIX. století doktorát chirurgie uveden, byly také již před tím výmínečně promoce doktora chirurgie na universitě Pražské. Roku 1713 stal se s dvorním dovolením doktorem chirurgie Jos. Jac. Pohl. Obzvláště slavnostní promoce vykonána dne 22. května 1748. Laurentius Martucci rodilý z Říma a výtečný operatér, žádal fakultu lékařskou, by konati mohl tentamen a examen, a v případě, kdyby řádně obstál, by k doktorátu chirurgie byl připuštěn. Akademický magistrát po důkladné poradě k tomu svolil. Martucci zkoušen byl od děkana, řádného professora anatomie a theoretické chirurgie půl druhé hodiny a když tentamen odbyl, examinován půl druhé hodiny z chirurgie praktické od těch, kdož dříve jej zkoušeli, a jelikož vše dobře odbyl, připuštěn byl k disputaci a určeno mu thema: *De punctura nervi atque tendinis*. Tax zaplatil děkanu 6 zl., zkoušejícím 80 zl., kase 6 zl. a pedelům 3 zl. Při příležitosti této se však fakulta na tom usnesla, že v Praze pouze dva doktorové chirurgie býti mohou a promoce nová jen tehdy možná bude, když některý z nich zemře.

Roku 1784 promovován na doktora chirurgie Ferdinand Hlaváč Milovinensis a místo dissertace vykonal řez na kámen měchýře močového.

2. Magister neboli mistr chirurgie musil odbyti s prospěchem gymnasium (6 let) a poslouchati předměty určené pro civilní a venkovské ranhojiče, to jest:

a) v prvním roce: úvod do studia chirurgického, anatomii, theoretickou chirurgii, theoretické lékařství, *materiam medicam et chirurgicam*, dietetiku, receptírku, od června až do konce pololetí nauku o chirurgických obvazech a nástrojích.

V druhém roce: nauku o operacích chirurgických se cvičením na mrtvole, speciální chirurgickou pathologii a terapii, praktická cvičení chirurgická, soudní lékařství, speciální pathologii a terapii nemocí vnitřních a kliniku, porodnictví, zvěrolékařství a po ukončení dva měsíce v porodnici setrvati a se cvičiti.

b) Mimo to však byl povinen poslouchati na fakultě lékařské druhý ročník vyššího studia chirurgického po dvě léta.

Kteří u mistra ranhojičství se nevyučili, ti poslouchali první ročník studia chirurgického po dvě léta, musili však při přijmutí udati, že magisteria dosáhnouti chtějí, a byli při ročních zkouškách mnohem přísněji zkoušeni.

Při první přísné zkoušce zkoušeno z anatomie, theoretické a praktické chirurgie, soudního lékařství; otázky kladli také předseda a děkan fakulty.

Při druhé zkoušce vykonal kandidát u přítomnosti předsedy a děkana anatomickou sekci a operace, jak u doktorátu chirurgie udáno.

Zkoušku z porodnictví vykonati musil a obdržel od děkana a notáře podepsané diplomy z ranhojičství a porodnictví.

Diplomy všech universit opravňovaly ku praxi kdekoliv, pouze ti, kdož ve Vídni se usaditi chtěli, musili se u tamější fakulty také zkoušce podrobiti.

3. Civilní, městský aneb venkovský ranlékař, aneb jak v studijním řádu ze dne 2. a 28. září 1789 nazván, *patronus chirurgiae*, vycvičen ku svému povolání buďto na universitě aneb na některém lyceu. Kurs trval dvě léta a vyučováno předmětům, které v odstavci předešlém a) udány jsou.

Tato dvě léta vyučování v chirurgii platila jen pro ty, kteří buďto v městě aneb na venkově u mistra chirurgie ustanovená léta se učili, a tam nějaké vědomosti z anatomie a chirurgie si osvojili. Ti, kteří neměli vysvědčení za vyučenou, předložili vysvědčení školy normální a studovali chirurgii tři léta, prodělali kurs dvouletý a v třetím roce zapsání jsou opět mezi posluchače ročníku druhého.

Chtěl-li kdo ke zkoušce připuštěn býti, předložil vysvědčení od profesora, že z nauky o obvazu a nástrojích veřejně zkoušen byl a dostatečně obstál.

Na universitě, na které byla fakulta lékařská, zkoušelo jej šest examinátorů: předseda, děkan, professor anatomie, theoretické a praktické chirurgie a soudního lékařství, na lyceích aneb universitách bez fakulty lékařské ředitel, professor anatomie, chirurgie, theoretické, praktické a soudní medicíny. Mimo tuto zkoušku musil se podrobiti zkoušce z porodnictví, vykonav na fantomu neb mrtvole potřebné výkony při porodu pravidelném i nepravidelném, a pak zkoušku z theoretického, praktického a soudního porodnictví. Na universitách s fakultou lékařskou zkoušeli jej předseda, děkan a professor porodnictví, na jiných ústavech ředitel, professor porodnictví aneb professor praktické chirurgie.

Vykonal-li vše, byl vzat pod přísahu, promovován za ranhojiče a udělen mu diplom velmi zkušeného a approbovaného ranlékaře.

Diplom na universitách s fakultou lékařskou podepsán od děkana a notáře, na ostatních universitách a lyceích od ředitele a nejstaršího profesora.

Magister požíval před patronem chirurgie té výhody, že mohl vykonávati praxi chirurgickou, aniž měl povinnost zaříditi neb zakoupiti officinu, což patronus, který v městě usaditi se chtěl, učiniti musil; nebyl povinen do gremia chirurgického vstoupiti, dostačilo, že se pouze ohlásil u fysika okresu, když praxi započal, a tím také pozdější zkoušky u gremia sprostěn byl, kterou patronus chirurgie odbyti musil.

Každý ranhojič byl povinen u krajského lékaře před započatím praxe se legitimovati, že zkoušen a approbován jest; krajský lékař byl povinen vysvědčení slovem „Vidi“ potvrditi.

Povinnosti, jaké ranhojiči měli, byly dosti četné a přísné a hleděno k tomu, by je řádně vykonávali, jak ustanoveno bylo v řízení gremiálním; uvedeme nejhlavnější z nařízení dne 22. listopadu 1822 vydaného.

Gremium Pražské tvořili ranhojiči, kteří měli officinu a byli oprávněni pomocnky a učedlnky míti; do gremia krajského náleželi ranlékaři kraje, kteří měli ranlékařskou živnost buď prodajnou aneb osobní.

O pořádek a dohled dbali v Praze představený a tři spolupředstavení volení na tři leta a potvrzení. Mimo ně ustanoven byl notář fakulty lékařské jako gremiální komisař, který při projednávání předsedal a jak představeným tak i členům radou nápomocen byl a všeliké nepořádky staviti měl.

Nad krajskými gremiemi měl hlavní dohled krajský lékař, stálým představeným byl krajský ranlékař, maje ku pomoci dva členy gremia.

Veškerá sezení byla odbývána vždy v Praze na Starém městě buď

v bytě představeného aneb, jestliže na Starém městě nebydlel aneb malý byt měl, v bytě některého člena, kdež učedníci přijímáni a za vyučené prohlášováni bývali, taktéž i peníze do pokladny kladeny. Účty z příjmů a vydajů vedli představení společně a každý rok při hlavní schůzi počet vydávali.

Pokud možno, představení byli při hlavní schůzi členové nově přijatí.

Představení byli přítomni, když provisor živnost vdovy aneb člena do konkursu příslého přijímal. Při prodeji, odevzdávání živnosti měli představení právo, nářadí a nástroje svědomitě odhadnouti a úřadu o tom zprávu podati.

Při přijímání učedníka měli s komisařem se přesvědčiti, zdali jest mu více než 14 let, zdali jest zachovalý, má-li dobrá vysvědčení ze tří tříd školy normální, hlavní aneb měšťanské, zdali jest zdravého těla a jeví-li náklonnost a schopnost ku naučení se chirurgii. Uznán-li učedník za schopného, pak byli představení povinni pánovi v přítomnosti učedníkově naříditi, by nad ním bděl a jeho jen k chirurgii a k žádné domácnosti, služebnické práci neupotřeboval a jej přísně k tomu přidržoval, by ve třetím roce učení anatomii poslouchal a dobré vysvědčení mravů a prospěchů předložil.

Výuční pán měl učedníka ku čtení chirurgických kněh pobádati, jemu knihy půjčovati, jej častěji zkoušeti, by nabyl přesvědčení, zdali učeň pokroky činí, a jemu pokud možno na chirurgických nemocných potřebné výkony trpělivě a správně ukazovati.

Učení trvalo tři léta, čítajíc ode dne přijetí, a doba ta nesměla býti zkrácena. Po té době představil pán vyučeného hlavnímu shromáždění a žádal proň za vyučenou.

Učedník v Praze vyučený musil předložiti vysvědčení od profesora anatomie, že jej poslouchal, načež jej představení z anatomie a chirurgie zkoušeli; obstal-li zkoušku, obdržel vysvědčení, od komisara a představených podepsané a pečeti gremiální opatřené.

U gremia vyřizovány byly hádky aneb nesrovnalosti povstálé mezi členy, pány, pomocníky a učedníky.

Představení byli povinni o všem řádný protokol sepsati a míti v pořádku zvláštní seznam členů, pomocníků, učedníků, nástrojů a kněh, nařízení zdravotních a obsahu pokladny. Hlavní sezení se odbyvalo buďto v dubnu, než očkování započalo, aneb po jeho ukončení v měsíci říjnu. V sezení takém přečteny zákony, přehlédnuty nástroje a knihy a nové k zakoupení ustanoveny, představení noví členové, učedníci, kteří přijati aneb kteří za vyučené prohlášeni býti měli, a zaplacený veškeré příspěvky a nedoplatky.

O všem sepsán řádný protokol a tento s příslušnými doklady ve 4 nedělích zaslán děkanu fakulty lékařské a od něho k nejvyšší zemské správě.

Z příspěvkův ročních zakoupeno: velká skřín s nástroji, nástroje porodnické a p. Každý člen měl právo nástroje buď k operaci aneb k vyučování učňův sobě vypůjčiti.

Každé gremium musilo mít několik výtisků nejpotřebnějších a té doby nejlepších kněh z veškerých odborův lékařských, zejména ze kterých ranhojič zkoušen byl, a sbírku zákonů. Knih těchto do knihovny gremiální vřaděných, mohl každý člen bezplatně užívat.

Z pokladný placeno: náhrada komisaři a aktuariovi, pocestné pomocníkům, výpomoc členům gremia, které neštěstí potkalo, a menší nepředvídané vydaje.

Povinnosti, které ranhojičovi a pomocníkům uloženy byly, nelišily se mnoho od povinností z dob dřívějších, jmenovitě císařovnou Marií Terezií vydaných. Změněny byly též platy, dříve dosti vysoké.

	Gremium Pražské		Gremium venkovské	
	konv. m.		konv. m.	
Za vtělení	25	30	16	30
Roční příspěvek ranhojiče . .	2	20	1	10
„ „ vdovy	1	20	—	35
„ „ provisorů . .	1	36	—	48
„ „ pomocníka . .	—	48	—	24
Za přijetí učedníka	6	—	4	—
Při prohlášení za vyučenou . .	9	—	6	—
Za zápis a odpis provisorů . .	1	—	—	30
„ „ „ pomocníka . .	—	6	—	3

Zvláštní stanovisko zaujímali a oddělení pro sebe tvořili ranlékaři Židé v Praze, o nichž první zmínku nalézáme r. 1140 a kterým přísně bylo zapovězeno křesťany léčit a jim ni zevní ni vnitřní léky podávat, a učinil-li některý tak, byl dle starých nařízení trestán a dle guberniálního výnosu ze dne 16. října 1771 i citedlně. Zkoušky z chirurgie u fakulty lékařské se mnoho Židů nepodrobilo, nalézáme jich v matrice od roku 1727—1755 pouze 22, ačkoliv byli zkoušeni méně přísně nežli křesťané, z operací žádáno od Židů pouze pouštění krve žílou, tr-

hání zubů a skarifikace. Při zkouškách mnoho neuměli, dokazuje to poznámka, že Kauters roku 1740 zkoušený řádněji odpovídal, než jak to u kandidátů Židů zvykem jest. Výsledek zkoušky musel býti oznámen c. k. místodržitelství. Dne 17. prosince 1777 zařídili židovští ranlékaři zvláštní gremium v Praze, jež čítalo 11 členů, avšak pro rozličné a četné nepořádky roku 1789 se rozešlo a roku 1795 nově se ustanovilo. Dvorním dekretem ze dne 14. dubna 1802 bylo nařízeno, by se gremium s křesťany spojilo, proti čemuž se Židé vzpouzeli a zvláštní výhody mlti žádali, což jim však povoleno nebylo.

Od r. 1781 bylo Židům dovoleno navštěvovati universitu a r. 1790 byli i k hodnostem universitním připuštěni.

Z protokolu fakulty lékařské seznáváme, že se zvláště roku 1791 velký počet Židů do přednášek chirurgických zapsati dal, později však se ukázalo, že za tím vlastně účelem, by v Praze soukromě vyučovati, neb talmudu se učiti aneb jiné obchody provozovati mohli; pročež přísně nařízeno, by se na žáky israelitské zvláštní pozor dával, a kdyby kterýkoliv přednášky řádně nenavštěvoval, by bez odkladu královskému městskému hejtmánství oznámen byl, aby proti provinilci úřadně jednáno býti mohlo; kteří nebyli pilní, nejevili schopností a špatný prospěch ukazovali, ti byli bezohledně z přednášek vyloučeni.

By sobě laskavý čtenář alespoň částečně představil, jak personál zdravotní v království Českém rozdělen byl, uvádíme statistiku od roku 1820 až do roku 1830.

R o k u	Doktorů lékařství		Doktorů chirurgie		Mistrů chirurgie		Ranhojičů	
	v Praze	na venkově	v Praze	na venkově	v Praze	na venkově	v Praze	na venkově
1820	184		28		.	.	790	
1821	70	102	7	22	.	.	38	730
1822	70	101	5	20	.	.	34	724
1823	66	99	6	21	.	.	35	749
1824	72	96	6	21	.	.	42	743
1825	78	97	43	770
1826	80	103	42	783
1827	94	79	1	21	13		39	756
1828	82	101	3	20	30		43	765
1829	92	106	3	17	1	17	43	790

Zajímavost jest, jak zdravotní personál v jednotlivých krajích Čech rozdělen byl a jak nepatrný byl počet doktorů a mistrů chirurgie; uvedeme stav z roku 1821, kdy bylo v kraji :

Berounském . . .	4	dokt. lékařství,	3	dokt. chirurgie,	68	ranhojičů
Boleslavském . .	5	"	"	1	"	36
Budějovickém . .	7	"	"	1	"	39
Bydžovském . . .	4	"	"	0	"	30
Čáslavském . . .	5	"	"	3	"	34
Hradeckém . . .	6	"	"	1	"	45
Chrudimském . .	5	"	"	3	"	43
Klatovském . . .	3	"	"	1	"	28
Kouřimském . . .	2	"	"	0	"	37
Litoměřickém . .	16	"	"	2	"	79
Loketském . . .	10	"	"	1	"	90
Plzeňském	4	"	"	0	"	45
Pracheňském . .	7	"	"	1	"	41
Rakovnickém . . .	2	"	"	0	"	28
Táborském	5	"	"	1	"	35
Žateckém	10	"	"	4	"	52
v Praze	70	"	"	7	"	38

Jaký počet v řadách těchto byl v chirurgii operativní vycvičen a chirurgií se zabýval, jest otázkou. Počet nebyl zajisté veliký.

Výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. října 1848 č. 6358 bylo studium nižší chirurgie na universitách, jmenovitě i Pražské zrušeno — což se později stalo i s ústavy tak zvanými chirurgickými v Solnhradě, v Innosti a v Olomouci.

Jakým způsobem vyučování chirurgie po roce osmačtyřicátém zákony a nařízeními změněno a upraveno bylo, jest s dostatek známo, pročť o tom pomluvíme.

Vylíčíme nejhlavnější změny, jaké pořádek ranhojičů neboli chirurgů od druhé polovice XV. století až do polovice XIX. století prodělal a jakým způsobem o to postaráno bylo vyučovati členy v chirurgii v pořádku samém a na vysoké škole Pražské, vraťme se zase k vysokému učení, jak na něm od posledních dvou desetiletí XVIII. století postaráno a kterým učitelům vyučování svěřeno bylo — a jaké v tom účastenství měla c. k. všeobecná nemocnice.

Vysokým nařízením v roce 1772 bylo vyučování chirurgie určitěji a přesněji ustanoveno a professoru chirurgie zvláště nařízeno, by posluchačům ranlékařství chirurgii operativní s cvičením přednášel, a každý

posluchač byl povinen, chtěl-li ku zkoušce připuštěn býti, by veřejně operaci a sekci vykonal. Dne 16. ledna 1773 zřízena zvláštní stolice pro chirurgii a na místo to ustanoven jest assistent chirurgie a prosektor ve Vídni Karel Ferdinand Arnold, narozený dne 25. srpna 1742 v Erfurtě v Durynkách; poslouchal lékařství a chirurgii od roku 1762 ve Vídni, a vyučoval soukromě anatomii a chirurgii ve Vídni. Dvorním dekretem ze dne 16. ledna 1773 jmenován professorem anatomie a chirurgie v Praze, dostav 800 zl. ročně služného a 200 zl. na nástroje. Možná, že snad přinesl s sebou z Vídne větší zkušenosti v oboru chirurgie, zdali však z počátku nařízené praktické demonstrace odbýval, jest otázkou, neboť nenalezáme pro to nikde žádných dokladův.

Když Arnold do Prahy přišel, pozůstával ještě dvorní dekret ze dne 26. října 1747, kterým nařízeno bylo:

1. By professor chirurgie, tak jak to o ostatních professorech zvykem, při všeobecných shromážděních university veřejnou řeč německou měl.

2. Poněvadž doktorem chirurgie jest, má míti ze zvláštní milosti a cti při veřejných výkonech hned hodnost po professorech lékařství, pročez má jíti před lékaři, kteří nejsou professory; z hodností akademických jako jest seniorat, dekanát a rektorát, jest však vyloučen.

3. Professor chirurgie jest povinen vyučovati veřejně ne pouze chirurgii ale i anatomii, která jest pro ranhojiče velmi důležitou, i mají jemu pro anatomii a chirurgické operace dodávány býti potřebné mrtvoly z nemocnic aneb z jiných okolností, útraty nepatrné mají býti placeny z universitní kasy.

4. Všem pražským ranlékařům budiž oznámen nejvyšší rozkaz, by své tovaryše a učedníky do přednášek posílali a je z nich doma zkoušeli. — By se však nemohli vymlouvati, nemají se chirurgické kollegie ve středu a sobotu odbývati, poněvadž holiči tyto dny nejvíce práce mají. Direktor fakulty lékařské necht o to dbá, by vše zachovááno bylo.

Teprve rokem 1783 započato chirurgii klinicky vyučovati, neboť dán prof. Arnoldovi rozkaz, by nemocné na lékařské škole*) se nalezající a nějakou chorobou chirurgickou stížené léčil, žákům nejen léčení vykládal ale i potřebné operace a obvazy ukázal a posluchače, theore-

*) Nemocné vnitřními nemocemi stížené demonstroval poprvé posluchačům lékařství r. 1769 protomedikus Dr. Bayer v nemocnici v Hybernácké ulici (nynější vojenská pekárna; roku 1778 dáno k tomu účelu osm postelí v nemocnici milosrdných bratří, kterýžto řád do Prahy r. 1620 císařem Ferdinandem byl zaveden a jemu kostel sv. Šimona a Judy darován. Již roku 1761 nařízeno bylo konventu, aby případy chronickými nemocemi zemřelé Pražské universitě oznamovali a v domě zvláštní síň pro pitvu zařídili. Když později praktické školy lékařská a chirurgická v klášteře zařízeny byly, zapůjčeno klášteru 3000 zl. z kasy kamerální.

Wm. L. G. L. L. L.

tický dostatečně vycvičené operovati nechal. V roce 1784 obdržel Arnold hodnost řádného profesora, místo ve sboru professorskému dle stáří a později s hodností tou spojené služné v obnosu 1200 zl.

Rovněž značný pokrok pro vyučování chirurgie nastal v roce 1784; zařídil prof. Arnold v nemocnici milosrdných bratří ambulatorium chirurgické, od listopadu až do konce března vždy v úterý a v pátek, od března až do konce srpna každodenně; ordinace tyto byly pro nemocné i pro posluchače bezplatné. Mimo to poukázáno mu v téže nemocnici osm postelí s nemocnými chirurgickými a nemocní od 1. března až do dne posledního srpna každodenně v 10 hodin dopoledne s patřičnými výklady ukazování. Bylo to první praktické collegium chirurgicum v Praze tak jak to r. 1630 professor Otto van Heurne a Ew. Schrevelius v nemocnici v Lejdě byli započali, kteréž jména toho tím více zasluhovalo, poněvadž také zařízen zvláštní pokoj k operacím, a na potřebné nástroje a obvazy 50 zl. od vlády bylo povoleno. Ostatní výlohy kryl klášter, ačkoliv sám mnoho neměl.

Zajímavá jest odpověď, jakou podali představení kláštera milosrdných bratří, Vincentius Kneer převor a Bonogratia Maschek jsouce tázáni, zdali školu chirurgickou v klášteře umístiti možno.

Dopsali příslušnému úřadu dne 30. ledna 1784 následující:

Jsou ochotni ustanoviti pro chirurgii osm postelí č. 66—73 ve velké světlé síni nemocných, proti kterýmžto postelím jest pokoj, ve kterém prof. vnitřního lékařství Plencicz přednáší a ve kterém možno operace vykonávati a jak žádáno, též zavřenou skříň na nástroje i obvazy umístiti. Avšak zapovídají sobě, by v místnosti této nebyly sekce mrtvol předsebrány, jak to professor vnitřního lékařství již častokráte učinil, při čemž hnilý mrtvolý skrze nemocnici častokráte sem tam noseny bývají, což nesnesitelným a škodlivým smradem nemoci působí a rozmnožuje, rozřezané kusy masa neopatrností rozházeny, a od koček a psů zavlečeny ano i sežrány bývají, totéž se děje s kostmi, které se leckams zahazují, kdežto jest tak zvaná umrlčí kaple velmi pohodlná a veškeré takové práce jako v nejkrásnějších posluchárně v ní konány a pozorovány býti mohou.

Představení řádu byli ochotni, jak žádáno, ustanoviti jako adjunkta k ruce profesora vycvičeného bratra, který na universitě Vídeňské mistrem chirurgie se stal, žádali však, by se fundální komise o to starala, aby ve věrnosti k náboženství, k vrchnosti, k vlasti a k dobrým mravům setrval, poněvadž nabyl řád již těch smutných příkladů, že když řeholník od úřadův světských podporován a povýšen byl, tento pak poslušati nechce, nejděsnější nepořádky osnuje a celé obce v zkázonosné jitrění uvádí, začez představení nenávidění a od světských lidí tupeni bývají.

Ostatní spolubratři, v chirurgických výkonech vycvičení budou k výpomoci přísně přidržáni, poněvadž tím jen k vycvičení získají.

Co se rozvrhu vydají a potřebného fondu dotýče, ponechali rozhodnutí nadační komisi, žádali však, by na to vzat byl ohled, by klášter škodu netrpěl a by léky levněji počítány nebyly, jako se dělo na škole Plenciczově, by nebyl konvent opět zkracován, ano později snad i do dluhů uvržen.

K výkladům měly se voliti takové hodiny, ve kterých by byl pořádek kláštera a nemocnice nejméně rušen, aby profaní a světští učedníci, kteří se chirurgickému učení věnují, nepořádek a nepřístojnosti nepůsobili, obzvláště jak zkušenost již dostatečně ukázala, že při návalu mladých a neznámých lidí různé věci z nemocnice byly odcizeny, čímž chudému klášteru a nemocnici dosti značná škoda a újma způsobena byla a působena býti může.

Požadavky tyto byly zajisté mírné, svědčící o obětavosti řádu k účelům vyučovacím; jaká náhrada jim byla přiknuta, o tom v memorabilních zmínky nenalzáme.

Velká snad nebyla, a měli snad odůvodněnou příčinu sobě stěžovati, jak to již roku 1780 učinili, vytknuvše, že collegium medicum practicum klášteru jest obtíží a značnou škodu jemu působí.

Poskytnuta posluchačům chirurgie poprvé v klášteře milosrdných bratří příležitost nemocné pozorovati a nejen s menšími ale i s většími operacemi na živém se seznámiti. Jakým operatorem prof. Arnold byl a kolik lidí operoval, nenalzáme nikde zaznamenáno. Velmi vydatnou sílu operátorskou měl však klášter sám; byl to milosrdný bratr Pacificus Lieb, který r. 1782 jako první ranlékař v klášteře milosrdných bratří ustanoven byl a roku 1786 hodnosti doktora chirurgie a 1788 hodnosti doktora lékařství dosáhnul. Dle výroku a úsudku prof. Arnolda vykonal závažné a obtížné operace, jako jest řez na kámen, operace velkých výdutí, amputace a pod. s velkou jistotou, zručností, šetrností a delikatessou. Při otevírání mrtvol a při operacích upozorňoval přítomné na poměry pro chirurga důležité a významné, hledě k tomu zvláště při obdukcích raněných, kteří dosti často do nemocnice přinášeni bývali. Ku všelikým chirurgickým výkonům a obdukcím bývali posluchači lékařství a ranlékařství voláni.

Dne 26. října 1786 přidělen prof. Arnoldovi k ruce adjunkt doktor chirurgie August Schmid maje služného 400 zl. ročně.

Mimo klinické demonstrace přednášel prof. Arnold r. 1784 anatomii a ranlékařství v anatom. posluchárně každodenně ve 3 hod. odpoledne, od r. 1792 všeobecnou a speciální chirurgii dle Plenckovy knihy „Anfangsgründe der Chirurgie,“ a nauku o chirurg. operacích, nástrojích a obvazu v síni anatomické dle vlastního způsobu a sestavení.

Pozdější činnost prof. Arnolda jmenovitě v c. k. všeobecné nemocnici nebyla valná, neboť jsa již starší a častěji churav dával se zastupovati, dne 21. března 1807 byl dán k vlastní žádosti na odpočinek obdržev $\frac{2}{3}$ služného a dne 25. října 1807 zemřel.

Práce vědecké nenalézáme od Arnolda žádné.

Poukázavše k tomu, jakým způsobem klášter milosrdných bratří vývoji chirurgie prospěl, máme zde za nejvhodnější místo zmíniti se o členu milosrdných bratří, který v oboru chirurgie dosti pracoval a rozhodně i více by byl vykonati mohl, kdyby mu dobrodružný život v tom byl nevalil. Jest to Václav Joachim Wrabez, narozený roku 1740 v Českém Brodě. Dne 24. října 1764 složil profes a vstoupil do řádu milosrdných ve Vídni, když se byl před tím ve vojenských nemocnicích v Praze a v Uhrách zaměstnával a ranhojičské služby konal. V Kuku se v nemocnici milosrdných bratří provedl prý skrytě značný počet operací zákalu čočky, což se jako zázrak světlo položením voskových a stříbrných očí na oltář sv. p. Marie. Po třech letech přišel do Vídně a stal se ranlékařem tamějšího kláštera milosrdných bratří, kdež velmi mnoho operoval a to u přítomnosti profesora chirurgie Lebera, který jej prý velmi často navštěvoval. V působení tomto operoval mnoho rakovin, zaječích pysků, průtrží, čtyři řezy na kámen měchýře močového a vykloubení v kloubu ramenním. Otvíral všechny mrtvoly v nemocnici kláštera zemřelých a vystříkával mnoho končetin a anatomické preparaty zhotovil. Když meškál návštěvou v klášteře milosrdných bratří v Paříži, seznámil se s proslulým operatérem kamene měchýře močového frère Cômem a byl také velmi vlídně přijat od slavného chirurga A. Louisa, který byl zvláštním nepřitelem kněžstva. Roku 1776 povolán jest do Bruchsaalu, by tam nemocnici zařídil, stal se tam tělesným lékařem biskupa a vyučoval anatomii a chirurgii. Roku 1782 stal se dne 31. března doktorem chirurgie ve Freiburgu a roku 1783 setkáváme se s ním opět v Praze v klášteře milosrdných bratří. Nakolik zde v chirurgii pracoval, jmenovitě mnoholi operoval, v knihách kláštera zaznamenáno není, že však i mimo klášter mnoho léčil a důvěry požíval, dokazuje guberniální přípis ze dne 9. července 1783, dle něhož klášter milosrdných bratří odsouzen byl zaplatiti 100 dukátů za neoprávněné léčení fratera J. Wrabze. Trest byl milostivě prominut, v případě však, že by Wrabez mimo klášter dále léčil, hrozeno pokutou 200 dukátů.

Dle dvorního dekretu ze dne 21. října 1783 povoleno mu odbývati privátní přednášky z chirurgie ne pouze pro ranlékaře, ale i pro jiné posluchače a žákům u postelí nemocných vše možné ranhojičské výkony a zručnosti ukazovati. Studijní komisi nařizeno, převora kláštera o tom rozhodnutí uvědomiti a jej v přátelství požádati, by Wrabzovi ve všem při tom nápomocen byl. Dne 13. února 1784 žádal W. za sekularisaci,

byl však odmrštěn, druhá žádost však, by bez překážky do franceské provincie jíti směl, byla příznivě vyřízena. Dne 10. srpna 1784 obdržel klášter opět přípis, kterýmžto se přísně zakazuje, by W. nepraktikoval a veřejná kollegia neodbýval, v té době však již Wrabec v klášteře nebyl, nýbrž byl tělesným lékařem u hraběte Wurmsera a oženil se dne 23. října 1785. Když vystoupil z řádu, přednášel ještě několikrát v chudobinci, brzy však přednášení přestal. Dne 10. dubna 1786 podal k fa- kultě lékařské žádost, by mu opět dovoleno bylo o chirurgii přednáseti, sbor však žádost tuto dne 13. června zamítnul, poněvadž přednáška na zkoušku předsevatá byla velice popletená, nesrozumitelná, a obzvláště vytknuto, že Wrabec německé řeči ani úplně mocen není. Wrabec však na to obviňoval sbor professorský z nespravedlnosti a ze strannosti, pročez uvaženo, by zkouška opakována byla a by také přítomen byl protome- dikus Dr. Bayer — ale výsledek zkoušky druhé byl jako první. Avšak Wrabec neustal ve snaze své, neboť roku 1791 žádá opět fakultu, by přednáseti mu dovoleno o chirurgických operacích, o zvláštních výkonech chirurgických, které v praxi soukromé nutné jsou, a privátní přednášky z chirurgie praktické. Žádost tato byla zamítnuta.

Dne 16. července 1785 zakoupil sobě chirurgickou officinu na Malé straně za 630 zl., byl dne 25. července jako chirurgus inkorporován, dne 11. ledna 1787 officinu za 500 zl. prodal. Dosáhnuv v Praze dne 15. ledna 1788 hodnosti mistra porodnictví a r. 1789 hodnosti doktora lékařství, praktikoval, máje dům v Spálené ulici, při čemž měl ale tu ne- hodu, že se se soudem opět setkal; nastaly u nemocného r. 1801 po ordinaci nějakého prášku neobvyčejné příznaky, a Wrabec poslal jej zpět do lékárny Bachmüllerovy a ne k fakultě lékařské, pročez pokutován 10 dukáty, což však zmírněno bylo na dukátů pět. Jako praktický lékař byl spolu adjunktem fysika na Novém městě, a roku 1795 jmenován jest fysikem kraje Kouřimského, jehož úřad byl v Praze. V roce 1802 stal se také mistrem okulistiky a zemřel dne 15. prosince 1805 máje 64 let.

Byl také dobrým hudebníkem a komponoval tři písně o práchni- vělce, o neduhu plicním a slezinném. Nástroje hudební daroval Českému Brodu.

Tiskem uveřejnil: *Prüfungssätze aus der Zergliederung der Wund- arzneikunde.* 1779.

Berathungsschreiben an unsere Wundaerzte. 8. Bruchsaal 1779. (6 str.)

Lehrsätze aus der chirurgischen Pathologie und Operationen. 1780.

Prüfungssätze aus der prakt. Wundarzneikunde. 1781.

Tabellarischer Abriss, wornach die Zergliederung des menschlichen Körpers mit Gegeneinanderhaltung der Krankheitbeobachtungstabelle nützlich kann unternommen werden. (Pouze arch.)

Geschichte der Abnehmung eines nach einem kunstmässig unterbundenen Schlagaderkropf (Aneurysma verum) abgestorbenen Oberarms ohne Messer. P. 8. Freyburg 1782. (Sammt Mederers Glückwunsch 35 Seiten).

Zvláště poslední prací stal se známým. Podvázal končetinu provázcem, který denně více přitahoval, do brázdy sypal prášek z kamence, myrrhy, kafru a chiný. Čtvrtý den byly měkké části až ke kosti odděleny, načež kost přeříznul.

Po odstoupení Arnoldově svěřena jest výn. ze dne 26. června 1807 supplentura chirurgie P. Františku Karlu Fiedlerovi, který od roku 1795—6 uveden v indexu lectionum jako mimořádný professor pro soudní lékařství zahrnující též předměty z ranlékařství, porodnictví a zvěrolékařství, v roce 1802—3 jako supplující theoretického porodnictví, které přednášel česky, a dne 7. července skutečným professorem theoretického a praktického porodnictví se stal. Fiedler měl prý zvláštní zálibu v tom, že mnohé a různé úřady zastupoval, zdali ve prospěch předmětů, jest arcí otázkou. Zemřel dne 21. ledna r. 1808.

Po smrti prof. Arnolda nastává pro vyučování chirurgie jiný důležitý obrat, ustanoveno totiž, by vyučování chirurgie theoretické bylo od chirurgie praktické odděleno.

Professorem pro chirurgii theoretickou jmenován dne 30. ledna 1808 Josef Anton Oechy, rodilý z Prahy (otec jeho, pocházející z Hohen-Emsu, zakoupil r. 1768 chirurg. officinu na Starém městě za 1670 zl. a byl r. 1791 fysikem Nového města), kde též lékařství studoval a roku 1793 doktorem lékařství a roku 1804 doktorem chirurgiae se stal.

Činnost učitelskou započal jako prosektor legens, jímž dne 19. května 1794 byl jmenován, ačkoliv mu to Dr. Pešina, který se též konkursu podrobil, všelikými šmejdý překaziti se snažil. O vyučování anatomie měl Oechy společně s professorem anatomie Rottenbergerem tu zásluhu, že pro anatomii ku cvičení, která v posluchárně pod škamnami amfiteátrálně seřazenými byla odbývána, ustanovena zvláštní místnost, neveliké to sklepení s vedlejší komůrkou v přízemí Karolina, místnost ovšem nepatrná, avšak v tehdejší době byla to dosti značná vymoženost, ku které se družila i ta, že veškeré výlohy s cvičením spojené z fondu studijního byly placeny.

V místnostech těchto přednášel Oechy od roku 1807—1813 mimořádně o operacích chirurgických, spojených s praktickým cvičením. Chirurgii theoretickou vykládal dle knihy Plenckovy s vlastními dodatky a vysvětlivkami, v roce 1811—12. dle Balthazarova spisu *Chirurgische Krankheitslehre* 5krátě týdně od 3—4 hod. odpoledne.

Nauce o obvazu a nástrojích učil každý rok od června až do konce pololetí dle knihy Starkovy *Verbandlehre*.

Ku zdárnějšímu a prospěšnějšímu vyučování jmenovaných nauk přispělo velice zařízení akologického kabinetu; dne 9. prosince 1809 povolen obnos 661 zl. 12 kr. na zakoupení chirurgických nástrojů, obvazů a přístrojů, a později nařízeno, by starší chirurgické nástroje v zájmu vyučování do kabinetu tohoto dodány byly.

Nemalé zásluhy získal sobě professor Oechy také tím, že společně s prof. Rottenbergerem sbíral pathologické praeparáty kostí na hřbitovech a v kostnicích tu dobu v městech Pražských zrušených. Praeparáty tyto dány částečně anatomii, částečně chirurgii, a byly u výkladech chirurgie theoretických rozhodně dobrou pomůckou.

Spisy, které Oechy vydal, jsou: 1. *Der Bau des Menschenkörpers, nebst medizinisch chirurgischen Bemerkungen und der Bereitungsart der Muskeln*, Prag 1805. I. Theil.

Jest to anatomie chirurgická, neboť po anatomickém popisu části poukazuje vždy ku chirurgickému onemocnění této části; tak pojednává při popisu kostí také o zlomeninách vůbec, i o zlomeninách kostí jednotlivých v 38 malých odstavcích. Při popisování svazů líčí nejhlavnější části nauky o vyhnutí kostí v 25 malých odstavcích. V odstavci o svalech rozepisuje se též o zánětu, původu a místu průtrží, poukazuje k řezu císařskému, k řezu na kámen, k nabodnutí měchýře močového a břicha, k naříznutí hrudníku, tracheotomii a k operaci hlavy nakloněné.

Velmi pozoruhodné a dobré jsou poznámky o amputacích a pokyny, jak se řezati má, by pahejl rychleji se zhojil a kost měkkými částkami dostatečně byla kryta.

2. *Beobachtung einer wichtigen Schusswunde, welche durch Wirkung der Luft entstand*. Prag, Widtmann 1805.

Popisuje poranění, ku kterému druhého dne jako konsiliarius byl povolán; poranění to utrpěl herec na přední a hořejší části levého stehna ranou z pistole pouze prachem a srnčími chlupy nabitě.

Důkladně sepsaný chorobopis a nález pitevní končí úvahou epikritickou o ráně této, a na základě pozorování zmíněného poranění a pokusů na mrtvolách konaných přichází spisovatel k tomu úsudku, že stlačený vzduch může působiti porušení značnější, než kule střelná.

Ku spisu tomuto připojen malovaný obrázek.

Po smrti supplujícího prof. Fiedlera zastupoval Oechy též nějakou dobu stolicí chirurgie praktické a byl také pro ni dne 8. srpna 1808 ponavřzen, ve které zajisté vědomosti měl, poněvadž se také praxí lékařskou zabýval, a jej později i prof. Fritz v nemocnici k poradě brával.

Oechy onemocněl povážlivěji z jara roku 1813 a zemřel dne 29. června téhož roku v poměrech ne příliš skvělých, neboť učinil professor Rottenberger pro vdovu sbírku, která 505 zl. 12 kr. vynesla.

Prof. Dr. J. H. D. J. van der Linde

Po smrti Oechy-ho vypsan jest konkurs a den 6. listopadu 1813 ustanoven jest ke zkoušce kandidátů u přítomnosti guberniálního rady Matuschky a všech profesorů fakulty lékařské. Ke zkoušce ústní ustanoveno thema: O zánětu. Ke zkoušce písemné, ku které času 12 hodin určeno bylo, dány otázky: Co jest vřed, jeho příčiny, rozdělení atd.?

V jaké druhy jest dělití zkřiveniny páteře?

Jakých nástrojů zapotřebí jest k řezu na kámen, jakých k trepanaci?

Zkoušce podrobili se: Josef Wattmann, operatér z Vídně, Jan Gassner, operatér a assistent chirurgické kliniky ve Vídni, V. Krombholz a Fr. Nusshardt z Prahy. Komise uznala, že páni kandidáti z Vídně nejsou k professuře ještě dostatečně vycvičeni, a místo obdržel:

Vincenz Krombholz, narozený dne 19. prosince 1782 v Polici čili Paliči v Litoměřicku, syn učitele. Byv ve studiích filosofických od jednoho z profesorův nevině pronásledován, nedokonal studia tato a vstoupil roku 1803 do nižšího kursu chirurgie, kdež získal sobě pilností a pracovitostí brzy lásku a přízeň prof. Oechy-ho a Rottenbergera; roku 1805 stížen byv těžkým tyfem ležel v nemocnici milosrdných bratří, kdež jej sobě primární lékař P. Held tak oblíbil, že později mladého chirurga jak jen mohl vřele doporučoval.

Naučiv se v Praze z chirurgie theoretické a praktické jak tomu tehdejší poměry vyučování dovolovaly, odebral se Krombholz do Vídně poslouchati oční lékařství u prof. Beera, i osvojil sobě v době poměrně krátké tolik zručnosti, že vrátiv se do Prahy, několik případů zákalu čočky s dobrým výsledkem operoval.

Později navštěvoval pilně přednášky vnitřního lékařství, nemoha se však zkoušce podrobiti, poněvadž z příčiny uvedené neodbyl studia filosofická, žádal za dovolení, by směl vykonati zkoušky jako privatista, avšak marně, a když se mu to konečně podařilo, byl již praxí chirurgickou v té míře zaměstnán, že přinucen byl celé noci pracovati, aby ke zkouškám z filosofie a lékařství řádně se připravil.

Když roku 1808 jmenován jest prosektor Dr. Oechy professorem theoretické chirurgie, obdržel Krombholz místo po něm prozatímně, a po mnohých obtížích teprve v dubnu roku 1812 v postavení tom trvale ustanoven, ukončiv v době té vlastní studia lékařská. Jakmile mu čas a peníze jen trochu dovolily, navštívil v letech 1809—1811 university v Lipsku, v Halle, v Jeně, ve Würzburgu, v Bambergu; na posledním učilišti zdržel se nejdéle u prof. Markusa, proslulého diagnostika, jehož přízeň v době krátké svými vědomostmi sobě získal. Na universitě Erfurtské promovován dne 7. dubna 1811 sub auspiciis Napoleonis na doktora lékařství a chirurgie, v Erlangách mu i dovoleno dávatí privatisima z lékařství a chirurgie praktické. Nebylo nižádné značné překážky,

by v cizině nějaké trvalé místo obdržel; ale Krombholz toužil po vlasti, a když professor Oechy onemocněl a brzy na to zemřel, svěřena Krombholzovi supplentura theoretické chirurgie. Současně byla uprázdněna povoláním prof. Bernta do Vídně stolice lékařské policie a soudního lékařství; i podrobil se Krombholz konkursním zkouškám pro oba předměty v době čtyř neděl, uznán za nejzpůsobilejšího žadatele a ponavržen na místě prvním; jelikož však zvláštním způsobem jeho práce ze soudního lékařství se ztratila, jmenován nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. srpna 1814 professorem theoretické chirurgie, nauky o nástrojích a obvazech.

Místo toto zastával se vzornou svědomitostí a vytrvalostí, neřídě se v přednáškách přesně dle knih od Heckera, Arnemanna, Bernsteina ku přednáškám ustanovených, nýbrž v chirurgii theoretické více dle zápisův a sešitů vlastních.

S toutéž snahou a vytrvalostí, s jakou obohacoval kabinet anatomický, snažil se v pořádek uvést i obohatiti kabinet akologický, aby byl jak obsahem tak i zařízením k vyučování dokonalým a university důstojným. Úkol ten provedl ovšem zdárně, přidávaje ku povolené roční dotaci v obnosu 40 zl. stříbra i peníze vlastní.

V letech těch byl Krombholz již velmi oblíbeným a hledaným lékařem a chirurgem a v roce 1813 léčil neunavně veliký počet raněných vojáků rakouských, pruských a ruských. Ačkoliv již jako učitel na universitě účinkoval a též ve sboru professorském zasedal, neměl posud hodnosti doktora lékařství na universitě rakouské, již dosáhl teprve dne 5. října 1814, vykonav veškeré zkoušky s prospěchem výtečným. Roku 1820 dosáhnul toho, po čemž již dávno byl toužil, že byl rozhodnutím ze dne 3. listopadu jmenován řádným professorem soudního lékařství na místo Dr. Ignaze Nádhernyho, který za protomedika v království českém ustanoven byl.

Když však roku 1826 zemřel Dr. Jokličke ve věku mladistvém, převzal po něm Krombholz supplenturu vnitřního lékařství a roku 1828 jmenován skutečným professorem a primářem v c. k. všeob. nemocnici.

Jedna z hlavních jeho novot byla, že zařídil při škole této knihovnu z vybraných děl a prací lékařských, vycházejí od té zásady, „že bez stálého hojného a řádného čtení nemůže býti nikdo dobrým lékařem.“

Avšak ani na místě tomto nesetrval Krombholz dlouhou dobu, neboť v únoru 1836 přejímá bez konkursu stolicí fysiologie a to k vlastní žádosti, dokládaje, že lékaři, který praktickou vědou se zabývá a již starším jest, není nikterak možno, aby veškerý pokrok s patřičnou pružností sledoval a sobě pamatoval, obzvláště má-li také vyučovati, a že taký učitel lékař učiní nejlépe, když sobě volí předmět lehčí aneb místa na dobro se vzdá, ponechav je síle mladší, pružnější a čilejší.

VINCENZ KROMBOLZ.

Dne 22. září 1841 navštívil arcivévoda František Karel sně lé-kařské v Karolině, kdež i fyziologie byla přednášena. Tu přihodilo se, že Krombholzovi pojednou vypadl z ruky klobouk a později i rukavice; ti, kdož stáli vedle něho, zvedli mu je a podávali, on však nemohl jich uchopiti, raněn jsa mrtvicí na pravé straně těla. Sehnány peníze, by k zotavení do Itálie odjeti mohl; v Římě spadl s koně a zlámal sobě levý klíček. Když se Krombholz vrátil do Prahy, opětoval se záchvat mrtvice dne 24. prosince 1842, a ačkoliv mu kollegové veškerou péči věnovali, zachvátila jej smrt ve 12 hodin ze dne 1. na 2. listopad 1843.

Trvalý pomník zbudoval sobě Krombholz založením nadace pro chudé studující, by zdarma buď v domácnosti aneb v c. k. všeobecné nemocnici léčení býti mohli, a založením nadace na cesty vědecké pro mladé lékaře oborů praktických.

Obmezili jsme se na nejhlavnější črty ze života muže o lékařství zasloužilého, který pro své skutky u nemocných i u žáků zvláštní úcty a lásky požíval a i vládou všelijak, jmenovitě povýšením do stavu šlechtického vyznamenán byl.

Hlavní snahou Krombholzovou bylo, žáky k budoucímu povolání pokud možná řádně vyučiti, což činil více živým slovem než písmem.

Ze spisův jeho uvádíme pouze spisy pro chirurgii důležité, jež jsou:

Programm zur Eröffnung der Kollegien im Wintersemester 1820—1821. über theoretische Chirurgie.

Abhandlung auf dem Gebiete der gesammten Akologie zur Begründung eines Systems. Prag 1825. Základ spisu tomuto podaly přednášky akologické, a nástroje v akologickém kabinetu obsažené. Vydán díl první a dílu druhého svazek první.

Po patřičném historickém úvodu o akologii popsány jsou zde turnikety, lancety, nože, nůžky, pilky a jehly, a nástroje na devíti tabulkách vyobrazené. Dšlo toto jest první, ve kterém nástroje chirurgické systematicky jsou sestaveny a řádně popsány, a dle díla tohoto se i spisovatelé pozdější doby řídili. Pohlédnouce na obrazy tyto užasneme nad rozmanitostí a množstvím ku, př. nožů, ačkoli není se čemu diviti, uvážíme-li, že pocházejí z doby, ve které se více k nástroji přihlíželo, a za to se mělo, že jistá doba operace zase zvláštním nástrojem vykonána býti má; byl to čas, ve kterém se chirurgové častokráte více na nástroj než na vlastní ruku spoléhali.

Beschreibung und Prüfung der Tober'schen Maschinen für Chirurgie, Krankenpflege und Hippojatrie. Prag, Calve 1821. 4. Mit 2 Kupfertafeln.

Ve spise tomto popsány jsou přístroje k napravení vyhnuté kosti stehenní a kosti ramenní, přístroj k lehkému vyzvednutí nemocného anebo pouze trupu nemocného, přístroj k delšímu transportu nemocného, zvláštní

postel do polní nemocnice, židle operační, přístroj na zlomeninu krku, kosti stehenní a vyhnutí v kloubu kolenním.

Přístroj vyzvedací k pohodlnému a jistému okování zlých koní.

Věškeré jmenované přístroje se zvláštním důmyslem sestrojil a zhotovil Tober, umělecký truhlář v Chomutově, který se později do Prahy přestěhoval a pracovav také pro školy technické v roce 1841 zánětem pohrudnice v Karlíně zemřel.

Císařským nařízením ze dne 18. srpna 1818 zaplácena Toberovi za modely, které se posud v akologickém kabinetu české chirurgické kliniky nalézají, odměna 2000 zlatých a kromě toho nařízeno, by přístroje tyto na školách chirurgických byly zkoušeny; jmenovitě to byly přístroje k napravení vyhnuté kosti ramenní, přístroj, který i v inventářích chirurgických gremií se nalézal. Nepochybujeme nikterak, že přístroje tyto v době, ve které narkosa známa nebyla, dobré služby konaly, služby v tom ohledu jisté, poněvadž operátér měl úplně na vůli, s jakou silou přístroj pracovati má. Jak přílišně Tober přístrojům svým důvěřoval, vysvítá z toho, že se uvolil na vlastním synovi přístrojem kterékoliv vyhnutí v kloubu kyčelním způsobiti a je opět rychle napravití, kterýžto pokus však nebyl dovolen.

Beobachtung zweier Fälle von inneren Brüchen. Prag, 1837 in 4 mit vielen Tafeln. Aufg. in Weitenweber's Beiträge zu gesamt. Natur- und Heilwissenschaft IV. Bd. Hft. 3.

O ostatních spisech Krombholzových do oboru chirurgie nenáleží jících pomlčíme.

Podavše ze života Krombholzova i některé záznamky, které se vlastně chirurgie netýkají, učinili jsme proto, poněvadž toho jakožto muž nevšedního nadání a pravý dobrodinec a přítel nemocných i akademické mládeže povždy a všude zasluhuje, a dokazuje, že možno jest mnoho sloučiti a vykonati pevnou vůlí a vytrvalostí.

Po Krombholzovi ustanovena byla konkursní zkouška na den 3. března 1821, i vykonali ji: Dr. Jos. Engel, druhý ranhojič c. k. všeobecné nemocnice, Med. Chir. Dr. rytíř z Lichtenfelsu, zemský oční lékař a dříve tři léta asistent chirurgické kliniky, Dr. Streinz, fysik kraje Berounského, Med. Chir. Dr. Zyprian, asistent chirurgické kliniky, a professor porodnictví v Linci Klitzpera, dříve asistent chirurgické kliniky v Praze.

Písemní otázky byly: 1. Co jest poranění? 2. Jaké chorobné změny bývají v dutině svrchní čelisti? 3. Jaké choroby souhrnuty jsou pod jménem hydrokele?

Z kandidátův těchto odporučoval prof. Fritz Klitzperu, avšak nejvyšším rozhodnutím ze dne 8. února 1822 jmenován jest professorem theoretické chirurgie Magister chirurgie František Fickelscherer z Löwenecku, professor na ranlékařském ústavě v Lublani.

O jeho činnosti v Praze nalézáme pouze to, že theoretickou chirurgií a úvod do chirurgie dle knihy od Cheliusa přednášel; dne 2. června 1823 žádal za místo na universitu Vídeňskou, které také rozhodnutím ze dne 2. ledna 1826 obdržel, jsa ustanoven jako professor theoretické chirurgie. Jméno jeho bylo v Praze brzy zapomenuto.

Zástupcem za něho jmenován jest dne 6. března 1826 po návrhu prof. Fritze Dr. Josef Engel, který společně s krajským lékařem v Berouně Streinzem vykonal předběžnou zkoušku přednášeje o thematu mu danému: Co učí chirurgie novější doby o vzniku a rozdělení hlívy? a práci písemní o Coxalgii.

K vlastní zkoušce konkursní, která byla ustanovena na den 22. dubna 1826, přihlásil se opět Dr. Engel, mimo něho však ještě: Vincenz Brauner, krajský ranhojič v Bregenzu ve Vorarlbergu, mistr chirurgie a operatér, Josef Geruya, doktor lékařství a chirurgie, fysikus král. svobod. města Skalice, František Hauser, med. a chirurg. doktor, operatér, assistent chirurgické kliniky ve Vídni, Peter Wagner, med. a chirurg. doktor, domácí lékař v zaopatřujícím domě v Mauerbachu a Vojtěch Malík z Roudnice, krajský ranhojič v Rakovnici.

Ředitel studií maje za základ posudek každého professora fakulty o zkouškách jmenovaných kandidátů ponavrhнул na I. místě Dr. Engla, na II. Hausera a na III. Braunera.

Nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. prosince 1827 jmenován jest skutečným professorem theoretické chirurgie, med. a chirurg. doktor Josef Engel, syn kupce, narozený v Praze dne 8. března 1796. Od roku 1815—1919 studoval lékařství v Praze, dne 3. února 1821 dosáhl hodnosti doktora chirurgie, dne 21. srpna 1824 doktora lékařství, dne 30. října 1824 hodnosti mistra očního lékařství. V únoru 1817 byl chirurgickým praktikantem, v únoru 1818 podranlékařem a r. 1820 druhým ranhojičem, v měsíci červnu 1822 jmenován jest assistentem chirurgické kliniky a setrval na místě tom čtyři léta. V březnu 1826 svěřena mu, jak již uvedeno, supplentura theoretické chirurgie a dne 2. ledna 1827 na nějaký čas také řízení chirurgické kliniky, na kterémž místě se s ním opět roku 1840 setkáváme.

Dne 3. února 1835 jmenován jest professorem theoretického lékařství pro ranhojiče, za kteréž místo již dne 2. února 1833 byl žádal.

Mimo disertační práci k dosažení hodnosti doktora lékařství: *Animadversiones in curam prophylacticam tetani traumatici, adnexa morbi hujus sanati historia*. 1824. 8. uveřejnil pouze v „Mediz. Jahrbücher des oesterr. Staates“ Zprávu z chirurgické kliniky v Praze z doby své assistentury, nemaje snad ku psaní jiných prací dosti času, poněvadž byl hledaným lékařem praktickým.

Jak nám ti, kdož jej znali, sdělují, byl Engel postava vznešená, přednášky jeho korektní, systematické, svědčící o vědecké vzdělanosti, při výkonech operativních byl velice obezřetným, klidným, skorem bojácným. Zemřel dne 17. ledna 1845 provalením střeva, následkem tyfu ambulatorního ve fiakru.

Professor Engel byl posledním samostatným professorem theoretické chirurgie, neboť nejvyšším rozhodnutím ze dne 31. března 1833 byla stolice theoretické chirurgie, akologie a nauky o obvazu zrušena, a nařizeno professoru praktické chirurgie také tyto vědy přednáseti, jak to před rokem 1808 bývalo.

Tu opět naskytuje se nám příležitost vypsati dále, jak se dělo s vyučováním chirurgie praktické, o které jsme se již na místě o prof. Arnoldovi jednajícím byli zmínili a ji opustili.

Když bylo rozhodnuto, že ústav šlechticů na Novém městě Pražském v c. k. všeobecnou nemocnici proměněn býti má, pronesena otázka, zdali by nebylo vhodné v ústavě tom zaříditi také praktickou školu lékařskou a chirurgickou. Výnosem ze dne 24. ledna 1787 byla však dána odpověď, aby školy ty v klášteře milosrdných bratří zůstaly. Později však objevily se okolnosti, které k tomu přece nutily, by školy jmenované jinde byly umístěny, pročez žádáno dne 19. ledna 1790 za dobrozdání, zdali a pod jakými podmínkami by se to ve všeobecné nemocnici státi mohlo. Mezi námitkami upozorněno, že zařízením tím fond chudých zajisté utrpí, a že by za to nějakou náhradu měl dostati.

Dvorním dekretem ze dne 24. listopadu 1790 došlo povolení, dáti školu lékařskou do nemocnice, později dekretem ze dne 16. prosince 1791 povoleno platiti za to z fondu studijního ročně 420 zl. stříbrných.

Počátkem školního roku 1791 započalo vyučování chirurgie v c. k. nemocnici.

Při otevření nemocnice, ve které pro 300 nemocných místa bylo, ustanoveno pro nemoci externí, mezi které mimo choroby chirurgické také nemoci oční, nemoci venerické a některé nemoci ženské řaděny byly, pro mužské nemocné pokoje *CC—HH* (nynějši 59, 58) každý s 19 postelemi a pokoj *BB* (53), pro ženské nemocné pokoj *AA* (51) s 23 postelemi a *K* (40, 41) s 27 postelemi, mimo to několik pokojů pro nemocné třídy lepší, tak zvané pokoje klasní.

Služby při nemocných chirurgických ve všech tak zvaných ústavech zaopatřujících pro chudé, to jest v nemocnici, v porodnici, v blázinci, v chorobinci na Karlově, jež pod jedno ředitelství náležely, zastával první a druhý ranhojič, kterým přidělen byl podranhojič, a všichni bydleli v nemocnici.

Prof. Engel

Prvním ranlekařem byl Jakub Jindřich Fenínger, maje ročně služného 400 zl., šest sáhů dříví a 36 liber svíček. Odbyv zkoušky ve Vídni dne 1. srpna 1771, zakoupil sobě officinu chirurgickou na Malé straně za 1400 zl. dne 15. března 1777, dne 20. května 1777 byl inkorporován do gremia, dosáhnuv také hodnosti doktora chirurgie. Dne 30. září 1788 officinu prodal a přijal místo ve všeobecné nemocnici, dne 27. května 1791 obdržel místo městského fysika v Menším městě Pražském, kdež praktikoval.

Po Feningerovi zadal za místo prvního ranlekaře doktor chirurgie Augustin Schmied, assistent chirurgie. Žádost jeho nebyla však ředitelstvem doporučena a zvláště vytknuto, že jsa na škole chirurgické zaměstnán, málo má času, aby místo to zastával, a raděno, by byl veřejně v listech vypsán konkurs. Požádán za dobrozdání professor Arnold, který se vyslovil, že místa tato zcela dobře sloučiti lze a to tím spíše, poněvadž chirurgická škola do všeobecné nemocnice přijde, spolu však navrhoval, by Schmiedovi také ponecháno bylo služné assistenta, aby při úřadě tak důležitém a obtížném muž schopný delší dobu ponechán býti mohl, poněvadž plat pro prvního chirurga v obnosu 400 zl., který stále k nemocnici vázán jest, není v pražádném poměru ku platu 1000 zl., kterého se za práce prvnímu medikovi za jednu hodinu denně v nemocnici dostává. Návrh Arnoldův podporován i návrhem protomedika, který pravil, že služné prvního ranhojiče není tak značné, by na něm muž, který dovede něco vykonati, celé své štěstí založiti mohl, a proto také že nelze naléztí žadatele, který by se této obtížné službě podrobil, a to prý také bylo příčinou, proč Dr. Feninger místo opustil. Konkurs vypsán nebyl a dne 1. srpna 1791 obdržel místo a přísahu složil Dr. Schmied, jsa dle nařízení ze dne 26. července 1791 spolu assistentem professora chirurgie. Dr. Schmied zajisté byl ten, který nejvíce operace vykonával a vyučoval, poněvadž, jak jsme již podotkli, prof. Arnold často churavěl. Schmied zemřel dne 4. května 1801.

Jeho nástupcem stal se dne 14. května druhý ranhojič, František Karel Fiedler, který s ním sloužil, maje ročního platu z nemocnice 240 zl., 3 sáhy dříví a 18 liber svíček, později 120 zl. přídavek ad personam. Fiedler sloužil již dvanácte let v zaopatřovacích ústavech pro chudé, byl mimořádným professorem soudního lékařství a supplujícím professorem porodnictví a měl též rozsáhlou pověst jako lékař zručný a zkušený.

Ku doplnění dějin a k objasnění tehdejších poměrův při osazování míst budiž zde podotknuto, že po povýšení Fiedlerově stal se druhým ranhojičem se služným 240 zl. Antonín Humblot, který roku 1776 anatomii v Praze studoval a roku 1779 za mistra chirurgie ve Vídni prohlášen byl, na to sloužil skorem čtyři léta u vojska, deset let jako ran-

hojič v Písku a několik let jako panský lékař ve Lnářích. Když místo v nemocnici obdržel, musil se vzdáti chirurgické officiny, kterou tři léta před tím v Praze byl zakoupil.

Roku 1813 jmenován jest krajským ranhojičem v Berouně.

Dr. Fiedler zemřel dne 17. ledna 1808 a poněvadž Humblot nebyl doktorem chirurgie, uvázal se zastupovati místo to bezplatně prof. Dr. Oechy. Dr. Fiedlerem ukončila se zároveň řada samostatných prvních chirurgův c. k. všeobecné nemocnice — byloť výnosem ze dne 30. ledna 1808 rozhodnuto, aby budoucně professor chirurgie praktické byl zároveň prvním chirurgem c. k. všeobecné nemocnice, kteréžto ustanovení až posud trvá v platnosti.

Po smrti Dr. Fiedlera, prvního ranhojiče c. k. všeobecné nemocnice a ústavů s ní spojených a Dr. rytíře Arnolda, professora chirurgie, převzal obě místa Dr. Ignaz František Fritz. Narozen dne 31. května 1778 v Královci v Chorvatsku, kdež navštěvoval gymnasium a filosofická studia v Lublani, r. 1803 přišel na universitu ve Vídni, kdež dne 10. května 1808 na doktora chirurgie byl promovován. Od 15. února 1806 až 15. února 1809 byl assistentem chirurgické kliniky professora Kerna a nejvyšším rozhodnutím ze dne 30. prosince 1808 jmenován jest professorem praktické chirurgie v Praze, kdež dne 1. dubna 1809 přednáseti započal.

O činnosti a vědomostech chirurga tohoto se náhledy oněch, kteří jej znali, velice různí, ano i sobě odporují, a proto bude nejlépe, když je obšírněji uvedeme, necht sobě laskavý čtenář učiní pak úsudek sám. Louis Stromeyer, který r. 1826 v Berlíně hodnosti doktora dosáhnul, téhož roku Prahu navštívil a později v oboru chirurgie proslulým se stal, píše v „Erinnerungen eines deutschen Arztes,“ Hannover 1875, I. Bd. na str. 245, kdež o Praze se zmiňuje, toto: „Zdržel jsem se v tomto památném městě, které tuto dobu pro lékaře zvláštní přitažlivosti nemělo, pouze tři dni. Z professorů jsem poznal therapeuta Krombholze a chirurga Fritze, první se mi velice líbil, bylť to muž vážný a důmyslný, pro pathologickou anatomii velice zaujatý, viděl jsem jej konati sekci týkající se hydronephrosy za živa rozpoznané.“

„Professor chirurgie Fritz se mi však rozhodně nelíbil, jmenovali jej originálem, byl však více karikaturou pro předměstské divadlo způsobilou. Vtip jeho byl toho druhu, kterým židovi vepřové maso nabízí aneb staré panny se táže, kolik má dítek. Když po ukončené visitě operovati chtěl, změnil v sále operačním nankinové kalhoty za jiné. Pražským studentům to nebylo nic nápadného, neboť jim bylo známo, že professor podvlikaček nenosí. Co by tomu asi řekl Langenbeck aneb Gräfe, kdyby

Der Herrsprung, ein vortreffliches Mittel zu werden,
 für die meisten Mittel zum Glück und Wohlstand der Kinder.

Druckerei.

se od nich žádalo, takto sobě toaletu upravit. Proti jeho chirurgii jsem měl mnoho namítati a zajisté by mě byla z Prahy vypudila, kdybych byl měl v úmyslu delší dobu v Praze se zdržeti.“

Krátkou statí odbývá prof. Fritze V. H. F. Kilian ve spise: „Die Universitaeten Deutschlands“ 1828 na str. 260. „Prof. Fritz jest ranhojič ne nezkušený a necvičený, avšak není z lepších a vzdělaných, přednáší theoretickou a praktickou chirurgii, akiurgii a řídí chirurgickou kliniku. Práce žádná.“

Prof. Dr. Adolf Pleischl ve spisech pražské společnosti věd a nauk odpověděl a dokázal, jak Dr. Kilian v knize své vysoké učení Pražské nedokonale a v mnohém ohledu nepravdivě líčí. Píše Pleischl mimo jiné takto: „O Fritzovi mohu tvrditi, aniž bych tím ostatním německým chirurgům křivditi chtěl, že professor Fritz mezi první a výtečné ranhojiče vřaděn býti musí, nechť se má zřetel k ruce, kteráž vycvičené a umělecky nožem vládne, k bystrosti rozpoznání, nebo k praktickému taktu při volbě léčiv aneb k úsudku, zkušeností vytříbenému při stavení prognosy, neboť dílo chváli mistra. Že jest professor Fritz spolu prvním ranhojičem c. k. všeobecné nemocnice, tedy veškeré nemoci vnější v ústavě tom léčí, to se mohl dozvědět Dr. Kilian od každého sluhy v hostinci. Professor Fritz přednáší nauku o operacích chirurgických, specialní chirurgickou pathologii, řídí cvičení chirurgických operací a udílí praktická cvičení u posteli nemocných. Co se spisův dotýče, na tom vůbec nezáleží, zdali se mnoho píše, hlavní věcí jest, by to, co jest psáno, bylo užitečné a důležité, o čemž se Dr. Kilian v těchto časopisech přesvědčiti mohl:

V Salzburger medizinisch-chirurgische Zeitung: *Empfehlung der Louvrier'schen Schmierkur*. Fritz doporučoval mazání v době, ve které vážení mužové rtů a jmenovitě mazání za zbytečné a za škodlivé prohlásili. Ohledně mazání úplným právem „grande remede“ zvaném budiž podotknuto, že právě prof. Fritzem lékařům Německa v známost přišla a že mnozí, kteří skvělých výsledkův docílili, léčení toto u prof. Fritze v Praze seznali.

Beitrag zur Keratonixis.

Beitrag zur Heilung des Trismus und Tetanus.

Beitrag zur Heilung der Taubheit.

Beitrag zur Lithotritie.

Schmerzlose und dennoch sichere Heilart der Coxalgie.

V *Beobachtungen und Abhandlungen aus dem Gebiete der gesammten rakt. Heilkunde von österr. Aerzten*. Bd. 4. S. 122.:

Übersicht der im Schuljahre 1820 auf der chirurgischen Klinik in Prag behandelten Kranken. (Za práci tuto dostal Fritz 21 zl. stříbrného honoráru i zakoupil za ně čtyři pouzdra k obvazu a na ranhojičském oddělení rozdělil, tak zaznamenáno v zápiskách chirurgické kliniky.)

Im Hesperus:

Beweis, dass die Leiden der Kranken nicht so gross sind, als sie uns erscheinen.

Behandlung des Aufliegens (Decubitus).

Schilderung der österr. aertztlichen Bildungsanstalten. Als wahres Wort gegen Dr. Windisch.

Hausmittel beim Kinnbackenzwang und Starrkrampf.

Mimo to několik prací nenáležících do oboru lékařského.

„Prof. Fritz, který oddělení a kliniku řídí, vykonává v tichosti věci skutečně velké. Ctím v něm učitele a byl jsem šťasten v době čtyř let mnohému se přiučiti. Viděl jsem znamenité účinky po vydlabání kosti při kostižeru, v letech 1811. 12. 13 přesvědčil jsem se o prospěšnosti houpáčky při zlomeninách, roku 1818 sestavil prof. Fritz houpáčku rámovou, která od doby té při léčení komplikovaných zlomenin holena s nejlepším prospěchem upotřebena byla. (Přístroj ten popsán v Dissert. inauguralis r. 1828. Dr. Rilke. Beschreibung und Prüfung der Fritz'schen Beinbruchschwebe.) Viděl jsem i spolu pomáhal, že nejméně 30 osob od kýly uskřínuté vysvobozeno bylo.“

Pozoruhodnými slovy končí práce Pleischelova, ve které i jiné Kilianem neprávě nařknuté professory a ústavy hájí:

„Účelem všech učilišť v Rakousku jest pouze vyučování, a profesori na nich nejsou pro zájem vlastní, nýbrž pro žáky, a obzvláště ne pro to, by psali, nýbrž by vyučovali. Známo jest, jak mnohý jako spisovatel se blýská, konaje méně na stolici učitelské, a naopak účinkuje mnohý co učitel výtečně, nejsa co spisovatel nikterak známý; arcíř může býti oboje spojeno, často tomu tak bývá, ale ne vždy. Posuzujeme-li tedy činnost, užitečnost a zásluhy učiliště o budoucí člověčenstvo pouze dle počtu spisovatelů, podle seznamů kněh na trh daných, pak přicházíme často do velikého bludu.“

K úsudku prof. Pleischela druží se odstavec ve „Versuch einer medizinischen Topografie von Prag“ von V. Fr. Stelzig. Prag 1824. 2 Bd. str. 194.

„Pouze Fritz dovedl a dovede svým liberálním smýšlením a svojí významnou pevnou vůlí pro všeobecné blaho, ve svém poznání tajností přírody a příjemným sdílením obdivuhodných vědomostí posluchače lékařství na sebe upozorniti a jmenovanými vlastnostmi k sobě poutati. Posluchači jimi zaražení započali a započnou, kromě povinných návštěv školy lékařské, samovolně pozorovati zprvu odstrašující výkony umění chirurgického. Přesvědčení jeouce o pravdivosti sděleného učení a vidouce šťastný výsledek techniky vykonané s obdivuhodnou odhodlaností a se závidění hodným štěstím, nabývají mimovolně krásnějšího a vyššího

náhledu o chirurgii — ano nadšená píle vzplane v nich pro umění toto, zmužilost a odhodlanost jest výsledek, jaký jim z liberality tohoto velkomyslného učitele kyne, a jest také údělem, jaký jim pro budoucí praktický život dává, a jemu budiž „Sláva“.

Nepochybíme nikterak, když zde vložíme ještě úsudek posud žijícího žáka prof. Fritze, slovutného doktora Fritze v Jihlavě, kterýž s ním není v nižádném příbuzenství. Dopsal nám mimo jiné toto: „Professor Fritz byl co operatér muž neohrožený a klidný, žákům byl přístupný a laskavý, vždy však více nakloněn chirurgům než medikům. Při rozmlouvách s českými nemocnými pokoušel se domnělou češtinou všemožně o dorozumění, obyčejně však to musel pořídit tlumočník.“

„Ač jak tenkrát to bylo obyčejem, nemocným hojně předpisoval rozličné masti, náplastě atd., přece se častěji poděkl, že Wasserlappen a Fettlappen staví nade všechno jiné. Přílišným anatomem nebyl, proto se také držel zásady „Man schneidet halt und schneidet und wenns blutet, so unterbindet man.“

„Smím-li si dovoliti úsudek, zdál se mi býti professor Fritz více rutinovaným než vědeckým. Co se týče exteriéru, měl několik podivností, nemiloval společnosti, oblek nosil velmi skrovný, přes něj skoro vždycky přes ramena přeložený paletot barvy plavé, ač tehdejšího času paletot u nás ještě znám nebyl. V nemocnici a na klinice měl vždy na hlavě vysokou, šarlatovou domácí čepici se zlatým prýmem. Obličej měl vždy bedlivě oholený.“

Jestliže jsme poukázali k neznalosti řeči české, budiž i to uvedeno, co nám jiný posud žijící žák prof. Fritze Dr. Schütz v Praze sdělil — nebyl F. nepřitelem Čechův, avšak častokrát vytykal a ostrým způsobem tepal, že Čechové byli před třemi sty lety velkým a slavným národem, svojí podřizavostí a poddajností že to přivedli tak daleko, že dostali za profesora chirurgie Chorvata.

Uvedli jsme úsudky doslovně, poněvadž jsou od mužů, kteří činnost prof. Fritze očitě znali. V léčení tomto není však Fritzovi zajisté lichočeno, neboť ze zápiskův, z nichž se některé zbytky na chirurgické klinice zachovaly, a v nichž udáno, co se každý den na oddělení dělo, možno určitě vytknouti, že bylo u poměru k materiálu operováno dosti mnoho; jednalo-li se o nějakou závažnější operaci, tu byla na oddělení takřka slavnost, byli přítomni nejen všichni posluchači, ale i veškerý lékařský personál nemocnice a pozvaní lékaři, u trepanace konsultován býval prof. Oechy, při hysterolaparotomiích prof. Ant. Jungmann. Hysterolaparotomií vykonal prof. Fritz osm, dvě při těhotenství mimoděložním dne 9. srpna 1825 a 10. července 1827, jichž chorobopisy do Chorvatska zaslal, věnovav je svému rodišti Královci. Později uveřejnil případy ty assistant Dr. Kašpar Fanta ve zvláštní brožurce: Brichořez porodní aneb popis

dvojího břišního útěšku mimomaterníkového a jich operace. V Praze 1851; nazvav řez ten břichořezem slovanským, neboť Fritz při těhotenství mimoděložním a děložním lůžko v matce ponechal a toto teprve hnisáním se odloučilo. O řezu tom vyslovuje se Dr. Fanta: „Náš slovanský břichořez, s ponecháním veškerého lůžka v břiše, výhodnější všech jiných jmenovitě německého, jenž matce snadně ublíží, totiž škubáním lůžka, jakž toho naše první chorá smutným důkazem; výhodnější anglicko-amerického, jenž neoperováním aneb operováním opozdílým dítě hubí a matku moří hnilicí přílišnou; výhodnější francouzského, jenž pro těsné prostranství snadně matce uškodí a operátoru překáží; výhodnější, protože více hoví, nežli kterýkoliv jak matce a dítěti tak i operátoru.“

Významná pro nábožnost a svědomitost prof. Fritze uvedena budiž i tato událost: maje konati řez císařský na židovce, kleknul před operací a Boha vzýval, by oba životy zachrániti ráčil. Mezi operacemi jsou velmi četně zastoupeny operace zákalu čočky, jmenovitě keratonyxis, z nichž jednu vykonal dne 3. června 1812 u přítomnosti státního rady a tehdy velkou moc majícího protomedika mocnářství rakouského Dr. Stiffa, který oddělení chirurgické návštěvou překvapil a s velkým uspokojením opustil. Když dne 22. června navštívil oddělení J. Veličenstvo císař František s kancléřem a ministrem hrabětem Wrbnou, vypravuje se, že u jich přítomnosti vykonal řez na kámen měchýře močového, o zprávě této však pochybujeme.

První řez na kámen měchýře močového dle způsobu Payoly vykonal Fritz v měsíci březnu 1810; nemocný byl dne 26. května zhojen.

První laparotomii podniknul u děvčete 22letého dne 17. července 1809; po otevření dutiny břišní vyteklo velké množství hnisu, v břiše nalezeno několik nádorů, které vyňaty nebyly, nemocná zhojena 24. září, avšak s průtrží stěn břišních. Dne 4. července 1810 vykonána byla radikální operace volné kýly, řezem a následujícím leptáním a nemocný dne 2. října uzdraven — zdali s páskem kylním aneb bez pásku, podotknuto není.

V roce 1823 odstraněna poprvé v Čechách prof. Fritzem děloha rakovinou zvrhlá u ženy 29leté pochvou. Po rozříznutí pochvy objevily se veliké obtíže vyjmutí dělohy, bylať se sousedními útroby velmi pevně srostlá, operace trvala půl čtvrté hodiny, a nemocná čtvrt hodiny po ní zemřela, spíše prý bolestmi nežli krvácením. Při sekci nalezena i zadní stěna měchýře močového rakovinou prorostlá. K operaci této se připravil prof. Fritz na mrtvole a vykonal operaci za tři čtvrté hodiny bez porušení závažných částí vzdor tomu, že byla vateň velmi úzká. V měsíci únoru r. 1825 vyjmul celou skirrhosní příušnici, kterážto operace ještě v době pozdější za nemožnou pokládána byla.

Ze zápiskův těchto se také dovídáme, že posluchači lékařství byli velmi často vedeni do pokoje, ve kterém nemocní mazáni byli masť rtuťovou, by se o prospěšnosti léčení toho přesvědčili, což i ukázáno lékařům cizím, kteří velmi často na ranhojičské oddělení návštěvou přicházeli. Mazání toto nebylo upotřebeno pouze u syfilis, nýbrž častokrát i při nemocech původu skrofulosního a to s výsledkem dobrým.

U vykonávání svých povinností byl prof. Fritz zajisté velmi svědomitým a i o to dbal, by jemu podřízení chirurgové v nemocnici služby nemocným řádně konali; důkazem toho jest mezi jiným rozkaz, jež dne 3. července 1812 vydal a který v překladu zní:

By s léčením nemocných také vyučování žákův zdárně bylo spojeno a bych pokud možno nejvydatněji ve svém úřadě státu prospěšným býti mohl, a by také čest nemocnice a mých ranhojičův zachována byla, nemocní ale proti málomyslnosti a nedůvěře chráněni byli, ustanovuji toto:

1. Na oddělení nesmí bez mého vědomí žádná operace vykonána býti ani nástroji ostrými, ani tupými. V mé nepřítomnosti budiž při operacích vždy druhý ranhojič za radu požádán, který nemocné třetí třídy dle potřeby bez odkladu na školu přeloží, nemocné vyšší třídy náležitě vyšetří a své mínění projeví. Výjimkou jsou: a) poranění, vyžadující spojení, b) krvácení, c) nebezpečí udušení.

2. Veškeré části odňaté ze živého neb ze zemřelého, jsou-li zajímavé, nechť se mně aneb v mé nepřítomnosti assistantu kliniky odevzdají.

3. By nikdo nepitval tělo zemřelého na chirurgickém oddělení bez mého dovolení a udání důvodův.

4. Inspekcionista nechť se u mne dostaví po ukončené návštěvě v 9 hod. v poledne v 1 neb 1/2 a večer v 8 hodin.

5. Nižádný podlékař, tím méně praktikant nechť se neopovívá vyjma nutnost, měnit zevní neb vnitřní léky, pokud nebyl tážán druhý ranhojič Humblot aneb v jeho nepřítomnosti já. V nutných případech to budiž oznámeno při první příležitosti.

Ranhojičům bylo přísně nařízeno, by u lože operovaného setrvali a jej pozorovali, obzvláště když byla obava nebezpečí, ranhojič mající inspekci byl povinen navštívit oddělení, jak ve dne tak i v noci, každou druhou hodinu a přesvědčiti se, zdali vše v patřičném jest pořádku. Nekonal-li ranhojič co mu nařízeno, dostal 14denní inspekci z trestu. — Různých partik, nechť je prováděli lékaři ústavu aneb opatrovnice, byl Fritz rozhodným nepřitelem.

V přípise ze dne 5. června 1826 ředitelstvu studií zaslaném žádá, by trestán byl lékař Dr. Engel, poněvadž polévku neochutnal, a nemocní špatné jídlo obdrželi, a podotýká, že mu nebylo možno po 15 let udržeti mezi opatrovnicemi řádnou kázeň, a že trestati propuštěním jest nevhodné, poněvadž častou změnou nemocní trpí — trestal prý pokutou peněžitou

a sumu sebranou koncem roku daroval nejlepší služce, a docílil úplně pořádek — asistent neb lékař, který jídla neochutnává, má býti trestán 5 zl., polovice má býti odměnou služce, jež to udá, druhá polovice má připadnouti klinické knihovně.

Přednášky a jich rozdělení, které v seznamech nalézáme, jsou: Vyučování chirurgie 1 hodinu u postele nemocného a po výkladech těchto 1 hodinu speciální pathologie a therapie, řídě se dle doporučených vládou knéh Consbrucha, Kerna a Horna, nauka o operacích chirurgických 1 hodinu, řídě se dle knihy Hunczovského a později Hagera.

Jsa povahy živě přilnul zvláště ku praktické části ranhojičství, řídě se více nabytou zkušeností nežli spekulací. Protož netrápil žáky dedukcemi, rozvlácnými výklady a nezdařenými pokusy, nýbrž napomínal je stále, by kráčeli cestou přírody, zkušenosti a pravdy, majíce přijmouti pouze co jest dobré a což jak vědu tak i umění šlechtí. Proto také tepal přirozenou svojí a kousavou ironií a sarkasmem bezvýsledné spekulace a vychloubání se; známky této přísné a často zasloužilé kritiky nalézáme ještě ve mnohých knihách, které byl četl a s poznámkami postranními do knihovny kliniky vřadoval.

Založil prof. Fritz pro lékaře, posluchače lékařství a ranhojičství dne 19. dubna r. 1809 knihovnu, daroval sám k oslavě čtvrté ročnice činnosti prof. Kerna na chirurgické klinice ve Vídni 175 větších aneb menších dílů, darem od jiných dostal 376 a zakoupil 372 svazky, ustanovil, by se knihovna tato rozmnožovala buďto dalšími dary aneb z peněz přispívatelů. Každý člen zaplatil při zápisu 1 zl. konv. m. a měsíčně 15 kr. a měl právo knihy a časopisy domů si vypůjčovati, k čemuž 8. hodina ranní na chirurgické klinice ustanovena byla. Skorem na každé knize byla vlastním písmem a podpisem prof. Fritze vytknuta doba k přečtení knihy, z pravidla tolik dnů, kolik archů obsahovala. Professor chirurgie a jeho asistent knihovnu řídili, knihy vydávali a přijímali. Knihovna byla majetkem chirurgické kliniky. Skříňně na knihy dostal prof. Fritz darem od žáků svých k svátku — taktéž i stojací opakovací hodiny. Kromě knihovny daroval Fritz klinice malované výkresy vzácných chorob chirurgických, nejvíce práce prosektora Krombholze a různé nástroje k chirurgickým operacím.

Knihovna tato nebyla po smrti Fritzově doplňována, zvláště pro nedostatek prostředkův peněžitých a místa; jsou z ní nyní pouze zbytky podávající ale důkaz, že do knihovny té vřaděny byly knihy toho času nejlepší a nejužitečnější; roku 1835 čítala skorem 2000 svazků.

Jak velice se Fritz o to staral, by vyučování chirurgie bylo jak možno dokonalé, a by chirurgie lékařům i nemocným prospěšnou byla, na důkaz toho uvedeme některé podrobnosti.

Roku 1812 žádal Fritz za zařízení zvláštní síně pro chirurgické operace na mrtvolách, bylať síň v Karolinum k nim ustanovená velice tmavá, tak že i za dne svíčky nasvítiti nutno bylo, do místnosti této vešlo se sotva 30 posluchačů — žádost tato byla však úplně zamítnuta.

Dne 7. dubna 1825 žádal Fritz, by při klinice zařízen byl zvláštní operační ústav, ve kterém by pro království České řádní operatéři vycvičeni byli, dokládaje, že království České jest zajisté s to, aby takovou školu mělo a jí také udrželo.

Kurs na ústavu tom měl trvati dvě leta, operatéři měli bydleti v nemocnici a služby na klinice i na ranhojičském oddělení konati, neměli žádnou praxi soukromou v městě přijímati a žádné prázdniny míti.

Výnosem ze dne 21. června 1826 žádost tato pro nedostatek peněz byla odmítnuta.

Dne 25. května 1825 podal odůvodněnou žádost, by s klinikou stabilní spojena byla také klinika ambulatorní, však i žádost tuto studijní ředitel výnosem ze dne 18. září 1825 zamítnul.

Počátkem roku 1827 byl Fritz delší dobu churav a seznal, že asistent chirurgie operační kursy libovolně a nepravidelně odbývá, i poda žádost na ředitele studii, aby ustanoveno bylo:

1. Aby cvičení vždy v prosinci započínala.
2. By posluchači dle abecedního pořádku operovali a ostatní by přítomni byli a se dívali.
3. Zdali by nebylo vhodné, by posluchač, který cvičí v tom měsíci assistenta stříbrným dvacetníkem odměnil.
4. By zvláštní protokol veden byl, ve kterém udáno, kolikráte posluchač operoval a které operace vykonal.

Následkem žádosti této bylo assistentu nařízeno, že povinen jest kursy operační odbývati a s nimi počátkem roku započítati a v protokolu uvést, jak žáci pracují a zvláště schopné vyznačiti.

V lednu roku 1827 žádá, by druhý ranhojič vždy byl přítomen při operacích na klinice dopoledne i odpoledne, aby v chirurgii operativní zkušenosti nabyl a případy, které z kliniky na oddělení dodány bývají, dříve seznal, což také výnosem ze dne 14. března 1827 povoleno bylo.

Za konané služby v nemocnicích vojenských vyznamenán professor Fritz ruským řádem sv. Anny II. třídy.

Nechť již prof. Fritz mnohým se nelíbil a snad ku onomu stupni vědeckého vzdělání nedospěl, jak se od něho žádalo, přece upříti nelze, že započal svojí činností raziti cestu praktické chirurgii v Čechách, která v rukou lidí nepovolných a nevycvičených úpěla; počalť lékaři operativní chirurgie si všímati a v praxi soukromé a v ústavech se zdarem operovati.

Mohl být a byl jistě professor Fritz úplně spokojen s výsledky práce a namáhání, které zdraví jeho podryly. V říjnu 1839 byl utrpěl záchvat apoplektický, z něhož se na nějakou dobu nedokonale zotavil, na kliniku a oddělení chirurgické docházel, žáky na všelicos v knihách a časopisech upozorňoval, ale nepřednášel, nýbrž seděl mezi posluchači výkladům svého zástupce Dr. Pithy naslouchal a tyto psal, ponechávaje veškeré operace svým asistentům. Druhý záchvat učinil dne 22. února 1841 konec jeho činnému, v manželském však poměru nepřijemnému životu. V jeho závěti také bylo: Für die Leichenbestattung stipulire ich Nichts, will jedoch die Fakultät mit meinem Leichnam prahlen, dann soll die Kosten selber Sie bezahlen.

Počet postelí, které v době činnosti prof. Fritze tak zvanému externímu oddělení náležely, byl 112. Kladeny však mezi nemoci chirurgické také venerické mužské (pro ženské byl zvláštní dům na Karlově), vyjma které mazali, a nemoci oční, první až do roku 1840, druhé až do roku 1820, v kterémž roce zvláštní klinika oční zřízena byla. Mimo to byl vedle blázince malý domek s dvěma komůrkami oddělenými pro nemocné od psů pokousané.

Co se zvláště dotýče místností, které k externímu oddělení přiděleny byly, kladeni mužští do pokoje *H* (nyní č. p. 44) s 18 postelmi a do pokoje *K* (nyní č. p. 41. 42) s 26 postelmi, ženské do pokoje *I* (nyní č. p. 43) s 15 postelmi a do pokoje *III* (nyní č. p. 58) s 15 postelmi. Škola chirurgická umístěna byla v prvním poschodí v *AA* (nyní č. p. 58) se 17 postelmi pro ženské, *CC* (nyní č. p. 50) s 15 postelmi pro mužské a mezi oběma ležící *BB* (nyní č. p. 51) byla vlastní sň operační, posluchárna; v místnosti této nalézala se také zmíněná knihovna a část sbírek k vyučování chirurgie potřebných. Akologický kabinet roku 1835 z Karolina do c. k. všeobecné nemocnice přenesený a 2055 čísel obsahující, byl s částí v sň operační, s částí vedle této na chodbě.

Mimo to přiděleny byly chirurgickému oddělení zvláštní pokoje *I*. a *II*. třídy, které mohly být proměněny v třídu *III*. aneb se svolením prvního ranlékaře také nemocní s vnitřními nemocemi do nich kladeni. Byt assistenta chirurgického nalézal se v čísle 53., byty sekundárních ranhojičův v č. 26. 56. a 79.

V době této byla dána také pro prvního a druhého ranhojiče zvláštní instrukce, z které jen některé odstavce vyjímáme a jež dokazují, že chirurgie za nižší učení byla pokládána a ještě v té době pod nadvládou vnitřního lékařství se nalézala.

Běželo-li o těžší a závažnou operaci, jejížto výsledek nebyl jistý, byl primární chirurg povinen poradit se u nemocného s primárním lékařem a ředitelem, při čemž většina hlasů rozhodla, zdali nemocný operován být má. Když konána operace závažnější, měl být přítomen buďto

primární lékař aneb ředitel nemocnice. Každý nemocný musil býti tázán, zdali k operaci jemu navržené svoluje, jestliže nesouhlasil, byl z ústavu bez odkladu propuštěn. Bylo-li potřeby dávat nemocnému chorobou chirurgickou stíženému nějaké vnitřní léky, mělo se to státi po předcházejícím poradě s lékařem pro nemoci vnitřní. První chirurg dohlížel na chirurgické nemocné v porodnici a v ústavě pro choromyslné a na nich veškeré potřebné operace vykonával.

Druhého ranhojiče povinností mezi jinými bylo, dohlížeti na pořádek a čistotu v umrlčí komoře a sekce vykonávati, ano i mnohé čistiti. Dne 27. června 1812 žádal prof. Fritz za sluhu k sekci a jemu ustanovil, by

a) prvního neb druhého ranhojiče ráno se optal, zdali jest nějaká sekce;

b) mrtvoly k otevření určené řádně očistil a umyl;

c) při sekcích přítomen byl a pomáhal;

d) pathologické preparáty dle nařízení vymočil a vybělil;

e) sekční komoru v čistotě držel;

f) při všech výkonech, jež k sekci a sbírce pathologických preparátů se vztahují, vždy pohotově byl; nástroje čistil a přenášel, taktéž i různé věci, kterých ku kreslení anatom. preparátů kreslic, malíř a j. potřebují.

Mimo tyto služby, pro které jisté hodiny určeny byly, mohl sluha i k jiným pracím od správy nemocnice přidělen býti.

Když roku 1822 řádila epidemie spály, bylo nařízeno, aby v případě nutnosti pokoje chirurgické jeden po druhém pro vnitřní nemoci byly vyklizeny, aneb by se chirurgie do nějaké filiálky odstěhovala.

Roku 1835 byl nával posluchačů lékařství a ranlékařství příliš veliký a místnosti kliniky chirurgické jim nedostačovaly, pročež zařizena počátkem školního roku 1835—36 provisorně druhá klinika ranlékařská a to výhradně pro posluchače ranhojičství, což odůvodněno zvláště tím, že předběžné vzdělání chirurgův jest prý rozhodně menší a proto také i jich vyučování v chirurgii zcela jiné než vyučování lékařův. Klinika tato umístěna v pokoji číslo 58, který přepažen byl tenkou dřevěnou stěnou a do něhož 8 mužských a 8 ženských položeno bylo.

Řízení kliniky této a přednášky převzal dne 9. listopadu 1835 Med. Chir. Dr. Jan Schreiber, assistant chirurgické kliniky, později chirurg v trestnici u sv. Václava; jako assistant přidělen mu jeden z lékařův sekundárních, první rok Dr. Hochberger, druhý rok Dr. Pitha. Dr. Schreiber byl zajisté učitelem a chirurgem dobrým, o tom svědčí rapport z roku 1836, dle něhož na klinice jmenované 145 nemocných léčeno, z nichž bylo 69 zhujeno, 7 zemřelo, 4 zlepšeni, 5 nevyhujeno a 60 na chirurgické oddělení transferováno. Žákům poskytnuta vždy pří-

ležitost, by se v menších i větších operacích na živém i na mrtvole cvičili; mezi operacemi nalézáme trepanaci, nabodnutí hrudníku, řez na kámen, operace výhřezu dělohy, četné exstirpace nádorů zhoubných a p.

Zajímavé jest uvedení případu rozsáhlé rakoviny pysku vyhojené Aurum chlorat. crystall.; při léčení zhmožděnin upotřebována Ammon. pur. liquid.; léčení zlomenin dělo se na základě velmi jednoduchém a poněkud dlahami, poslední rok kladen zvláště obvaz Seutin-ův. Ačkoliv klinika tato pouze pro chirurgy určena byla, navštěvovali ji také někteří posluchači lékařství, důkazem toho, že případy této kliniky zvoleny byly k pracím disertačním, jsou to:

God. Vorhauser, *De prolapsu uteri in clinico chirurgico secundo per episioraphiam sanati*. Pragae 1838.

Joan. Špott, *De ano praeternaturali in clinico chirurg. II. tractato*. Pragae 1837.

Když roku 1839 Dr. Schreiber jmenován byl krajským fysikem, převzal řízení druhé chirurgické školy dne 1. ledna 1839

Dr. Karel Vilém Lumbe, syn humanitního professora, narozený dne 23. srpna 1807 v Praze. Odbyv studia na Staroměstském gymnasiu vstoupil v roce 1825 do studia lékařského a započav roku 1830 praxi v nemocnici, dosáhnul hodnosti doktora roku 1835; roku 1836—37 byl asistentem chirurgické kliniky a těšil se zvláštní přízni prof. Fritze a Krombholze.

Vystoupiv z nemocnice provozoval se zálibou praxi chirurgickou operativní a požíval chvalné pověsti.

Od roku 1840 až do r. 1850 přednášel na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 6. července 1839 speciální chirurgii a terapii a nauku o operacích chirurgických pro civilní a venkovské ranlékaře, neuveřejnil však žádné vědecké práce.

Pojav r. 1847 za manželku hraběnku Thun z Hohensteinu vzdal se praxe lékařské úplně a žil na svém statku, později vstoupil zase do veřejnosti jako zemský a říšský poslanec. Zemřel v Praze dne 6. srpna roku 1885.

Klinika tato přestala 31. července roku 1840, když nemocnice novou přístavbou byla rozšířena a chirurgickému oddělení a klinice větší a přiměřenější místnosti přiděleny byly. Od 1. listopadu 1835 až do dne 31. července 1840 léčeno na klinice té 841 nemocných a vykonáno celkem 437 chirurgických operací.

Otázkou, kdo nástupcem prof. Fritze býti má, zabýval se sbor professorský již za jeho živobytí, totiž v oné době, když se Fritz po prvním apoplektickém záchvatu, který dne 14. října 1839 utrpěl, zotavovati započal, ačkoliv na úplné uzdravení nížádné naděje nebylo. Podalť sám

žádost, by sbor professorský nějakého zástupce jmenoval, on však že ode dne 23. března 1840 ochoten jest ordinace na chirurgickém oddělení odbývati a u přednášek co zástupce přítomen býti, což také učinil, když jeho assistent Dr. Pitha na klinice přednášel, při čemž Fritz také přednášky, jak možno bylo, sobě zapisoval. Supplentura assistenta Pithy trvala sedm měsíců. Fakulta lékařská uznala úplně, že stupeň, na který chirurgie v Čechách byla přišla a vše, co ranhojiči vykonati mohou, jest v tu dobu výhradně děkovati Fritzovi, obzvláště jeho čilé pili, ne-unavnému snažení, učitelským schopnostem a jeho bohaté rozsáhlé zkušenosti v oboru praktické chirurgie, pročež se snažila doporučiti náatupce řádného. Pomýšleno na Dr. Františka Schuha, primárního chirurga v c. k. všeobecné nemocnici ve Vídni, když však tento, byv soukromě tázán, odmítnul, ustanoveno doporučit prof. Hyrtl-a, který jsa výtečným anatomem, všestranně vzdělaným, zajisté i v chirurgii výtečně účinkovati bude; že tehdy ještě doktorem chirurgie nebyl, nemělo býti závadou. Prof. Hyrtl byl úplně ochoten chirurgii přednáseti a sobě též anatomii ponechati až do té doby, kdy záležitost stolice chirurgické úplně vyřízena bude. Podrobil se dne 2. dubna 1839 zkoušce z operativní chirurgie u přítomnosti studijního ředitele Dr. Nadherného, děkana fakulty Dr. Ramische a prof. Fritze a Krombholze, vykonav vykloubení dle Choparta a řez na kámen u ženské na mrtvole, protože, jak v protokole udáno jest, nebyl v nemocnici žádný vhodný operativní případ.

Dříve však než záležitost tato byla vyřízena, zemřel prof. Fritz v měsíci únoru 1841. a prozatímné řízení chirurgické kliniky a chirurgického oddělení svěřeno jest prof. Dr. Englovi, o němž jsme již dříve se byli zmínili.

V této době počal navštěvovati prof. Hyrtl zvláště velmi pilně c. k. všeobecnou nemocnici a vykonával operace na klinice oční prof. Fischera a na klinice chirurgické, kdež první operaci raka pysku vykonal dne 6. prosince 1840, poslední operaci amputaci ve stehně dne 6. července 1841. Professoři Fischer a Engel dali mu velmi výtečná vysvědčení o zručnosti a jistotě při operacích. Mělt prof. Hyrtl zajisté pevný úmysl chirurgii se věnovati, s něhož však později sešlo, jak nám v listu soukromém sdělil, protože nebyl řeči české mocen a s nemocnými dorozuměti se nemohl; příčina to zajisté závažná, ku které okolnosti se však při osazování mnohého důležitého místa v c. k. všeobecné nemocnici častokrát nehlédlo a tímto nešetřeny ni zájmy ni práva nemocných, ano i stávající zákony.

Jiná ještě příčina, která nám s několika stran udána, byla tato: nemohl prý prof. Hyrtl jedenkrát při vykloubení kosti přednártní rychle vniknouti do kloubu a učiniv vydatnější pohyb s kostí zlomil ji, rozmrzel se nad tím, odhodil nůž, odešel ze síně operační a vícekrát do ní nevstoupil.

Příčina poslední není dle všeho pravdivá, neboť když již odbyty byl na stolici theoretické a praktické chirurgie konkurs, nalézáme mezi žadateli též prof. Hyrtl, podal dne 21. prosince 1841 žádost k c. k. dvorní studijní komisi, by mu stolice tato udělena byla. Zkouška konkursní, která dne 26. června odbyvána byla, podrobili se ve Vídni Dr. Patruban, Dr. Dummreicher, Dr. Graf; v Praze Dr. Pítha, Dr. Lumbe a Dr. Schreiber.

Otázky písemné, k jichž zodpovídání určena lhůta 12 hodin, byly:

1. Rozdíl mezi skirrhem, carcinomem a medullárním sarkomem.
2. Jaké výhody poskytuje lithotomie jaké lithotritie a způsoby operace.
3. O nabodnutí hrudníku.

Operace na mrtvole byla řez na kámen u ženské, který vykonal Pítha v 15, Schreiber v 23 a Lumbe v 33 minutách. Z kandidátův těchto odpadnul Dr. Schreiber, neboť jsa již v konkurse nezdravým zemřel dne 18. srpna 1841 tyfem abdominálním.

Nebudeme vypisovati, jak každý z professorů kandidáty posuzoval a jak je v kvalifikaci seřadil; vítězem a nástupcem prof. Fritze jmenován dne 13. července 1843 František Pítha a započal přednáseti počátkem roku 1843—44.

František Pítha*) nar. dne 18. února 1810 v Rakomi, vesničce ležící ve farnosti Dolanské, okresu Klatovského a v malé úžlabině na východním svahu Doubravy, kamž ruch světa pro špatné cesty ani teď nedoniká. Rodiče jeho byli nezámožní, měli malou selskou živnost v Rakomi č. 1. Ze čtyř dětí byl František nejmladším a o jeho vychování postaral se nejstarší bratr, patrimoniální úředník u Hanuše hraběte z Kolovrat. Ve škole Dolanské obrátil na sebe František svými schopnostmi pozornost učitele a faráře, kteří se za to přimlouvali, by dán byl do Klatov, kdež také roku 1821 do třetí hlavní třídy přijat byl. V roce 1822 započal gymnasiální studia, podporován jsa bratrem, většinou však sám o výživu se staraje. Po několik let nebyval zvláště v letě v Klatovech bytem, nýbrž chodíval na noc domů do Rakomi pět čtvrtí hodin vzdálené. Obyv čtvrtou gymnasiální třídu, měl jíti na některé panství hraběte Kolovrata jako praktikant; bylo mu však líto odloučení se od dalšího studia, a poněvadž mu hrabě nějakou podporu poskytoval, studoval dále, o prázdninách se však domovu vyhýbal, by se nemusil účastniti při pracích v poli.

Mezi spolužáky býval prvním, studia filosofická odbyl v Plzni a roku 1830 započal studium lékařské v Praze, zavítávaje málo kdy do

*) Později podpisoval se Pítha.

Dr. Ritchie
Thames Valley University

svého domova a když mu roku 1839 zemřeli rodiče, nepřišel již nikdy více do tiché víscky, ve které kolébka jeho stála. Avšak nikterak ani v pozdější době nezapíral, že v něm krev matky české proudí.

Dne 25. října 1836 dosáhnul hodnosti doktora lékařství sepsav práci: *Dissertatio inauguralis medico ophthalmica sistens historias synopticas ophthalmiorum quatuor, phaenomenis et decursus singularium in clinico ophth. pragen. tractatorum* a dne 25. února 1837 stal se doktorem chirurgie.

Když Pitha nastoupil službu v c. k. všeobecné nemocnici, přikázal jej tehdejší ředitel lékařských věd, místodržitelský rada rytíř Nádherný, proti jeho vůli k externímu čili chirurgickému oddělení. I stalo se, že jednou odpoledne zavolán jest k zámožnému kupci na Smíchov, stíženému sevřenou kýlou. Za vykonanou operaci dostal hojnou odměnu a rozhodnuto tím také o dalším směru života, neboť mladý doktor všl láskou a vytrvalostí přilnul k umění a vědě chirurgické, ačkoliv i v době pozdější bylo mu překonati mnohé obtíže. Mimo důkladné vědomosti ve vědách lékařských zdobily již tehdy mladého lékaře přívětivost, šetrnost a lidskost ke každému nemocnému bez rozdílu, kteréžto vlastnosti až do poslední doby zachoval. Konal po delší dobu služby jako sekundární ranhojič, roku 1837 přidělen byl ke druhé chirurgické klinice jako asistent a 1. října 1839 jmenován jest asistentem na chirurgické klinice prof. Fritze v té době již churavého a konal služby assistenta také za doby supplementury prof. Engela, obdržev k tomu dne 20. března 1839 místo prvního chirurga v trestnici. Toho času obdržel nadaci cestovní pro lékaře profesora Krombholze a bylo mu obzvláště sborem professorským uloženo navštívit Paříž a seznámiti se blíže se směrem a výkony tamějších chirurgův, jelikož té doby byla chirurgie Francie v rukou sil výtečných a dospěla vrcholu slávy, jsouc vzorným příkladem chirurgům zemí jiných, jmenovitě v části operativní. Ústavy Francie a Anglie navštěvoval Pitha se zálibou i v letech pozdějších.

Dne 21. května roku 1842 stal se Pitha soukromým docentem a přednášel o akologii a nauce o obvodu jednu hodinu týdně posluchačům praktické chirurgie a ranhojičům 2. a 3. ročníku, máje za základ knihu Ott-ovu a kabinet akologický chirurgické kliniky; dne 14. července roku 1844 vstupuje již do kruhu profesorů řádných a zvýšeno jemu slušné výnosem ze dne 31. března 1851 na 1300 zl. V postavení tomto, byv zvolen i k jiným hodnostem a úřadům akademickým, setrval v Praze až do roku 1857, neboť nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. srpna 1857 jmenován jest professorem chirurgie na Josefinum ve Vídni, při kterémž ústavě téhož roku opět zařízen byl vyšší kurs studií lékařských. Na učilišti tom účinkoval sedmnácte let. Když v letech 1859 a 1866 vypukla válka, účinkoval neunnavně na bojišti po celý den až pozdě do

noci a zařizovat vše, co by býti mohlo k prospěchu raněných vojákův. Za zásluhy tyto vyznamenán jest řádem železné koruny a povýšen do stavu rytířského. Následkem tělesného a duševního namáhání nastala však jak tělesná tak i duševní zemdlenost a zmalátnělost, pročež po několik let navštěvoval lázně Sednihorské, náležející starému jeho příteli Dr. Šlechtovi, prvnímu racionálnímu hydropatu v Čechách, hledaje tam svého dřívějšího zdraví, avšak marně. Choroba chronické pyaemie následkem poranění při operaci pokračovala zvolna ale zhoubně, pročež k vlastní žádosti propuštěn z úřadu v roce 1874. Zakusiv poslední čas svého života velice trudných a bolestných dní, zemřel ve Vídni dne 29. prosince 1875.

Přihlédnouce pouze k činnosti prof. Pithy v Praze, můžeme pronést i o ní úsudek krátce: Především zůstal zásadám svého učitele a předchůdce úplně věren, nepřihlížeje však pouze ku směru praktickému, ale též ku směru chirurgie přesně vědeckému. Přispěla k tomu především láska, kterou Pitha k chirurgii přilnul, zkušenost, jaké mu poskytoval bohatý materiál externího oddělení c. k. všeobecné nemocnice, vědomost a znalost literatury chirurgické, jmenovitě francouzské, která mu vždy byla předním a hlavním vzorem, ač nikterak nezanedbával literaturu jazyků jiných.

S vymoženostmi chirurgie cizími a zkušenostmi vlastními seznamoval lékaře a žáky písmem i vřelým slovem. Byl velmi pilným spolupracovníkem časopisu „Vierteljahrsschrift für praktische Heilkunde“, Prag, kterýžto časopis můžeme pokládati za pokračování „Weitenwebers Beiträge zur gesammten Natur- und Heilwissenschaft“ a o němž se proto zmiňujeme, že zvláště ku pracím a činnosti domácí zřetel bral a přinesl mnohé práce pozoruhodné z oboru chirurgie.

Do časopisu prve zmíněného podal Pitha tyto práce:

1. *Bericht über die Leistungen der chirurgischen Klinik im Studienjahre 1845.* Bd. 1 u. 3.
2. *Ein Beitrag zur Diagnostik und Pathologie der eingeklemmten Hernien.* 1845. Bd. 4.
3. *Beiträge zur Pathologie und Therapie eingeklemmter Brüche.* 1846. Bd. 9.
4. *Über die subcutane Unterbindung der Venen insbesondere deren Anwendung zur Heilung der Varices der unteren Extremitäten.* 1846. Bd. 12.
5. *Zur Pathologie und Therapie der Teleangiectasien.* Bd. 13.
6. *Erfahrungen über die Wirkung der Aetherinhalationen bei Operationen auf der chirurgischen Klinik in Prag.* 1847. Bd. 15.

7. *Bericht über die auf der chirurgischen Klinik 1845—47 behandelten Krankheitsfälle.* 1848. Bd. 18. 19. 20. 21.

8. *Über das Chloroform.* 1848. Bd. 19.

9. *Ein zeitgemässes Wort über den Nutzen der Baumwolle in der Chirurgie.* 1848. Bd. 23.

10. *Merkwürdiger Fall von operirter Doppelbildung.* 1850. Bd. 25.

11. *Über die Luxation des Schultergelenks.* Bd. 26.

12. *Beitrag zur Beleuchtung des Hospitalbrandes.* 1851. Bd. 26.

13. *Beitrag zur Würdigung der Bronchotomie und der sie indicirenden pathologischen Verhältnisse.* 1857. Bd. 53.

14. *Oedema glottidis.* Bd. 54.

Pozorování a hojně zkušenosti, jaké Pitha z c. k. všeobecné nemocnice v Praze měl, jsou také základem práce r. 1864 uveřejněné „*Über die Krankheiten des männlichen Geschlechts und Harnorgane*“ ve „*Virchow's Pathologie*“ a roku 1868 vydané práce „*Über die Verletzungen und Krankheiten der oberen und unteren Extremitäten*“ v encyklopedii „*Handbuch der allgem. und speciel. Chirurgie*“, kterou společně s prof. Billrothem roku 1872 vydávati započal.

Na klinice chirurgické bývali zapsáni mladší lékaři z Německa, Švýcarska a jiných zemí, berouce sobě také kursy privátní z chirurgie operativní a z porodnictví, což však po osudném roce 1866 přestalo.

Poslední léta pobytu svého v Praze neodbyval Pitha kursy z operativní chirurgie, nýbrž ponecháno to asistentům školy chirurgické, kterážto činnost se výhradně soustředila pro ty, kteří hodnosti doktora chirurgie dosáhnouti chtěli, což potrvalo až do zavedení nového řádu rigorosního r. 1872.

Pitha byl učitelem dobrým, neboť se vždy snažil výkladem přesným a jasným případy objasniti, poukazuje vždy, jak jsme již uvedli, k literatuře cizí a nejnovější. Na oddělení chirurgickém i na klinice hleděl vždy k tomu, by se lékaři i posluchači v pozorování nemocných a výkonech chirurgických patřičně vzdělávali, býváje mnohdy, když toho okolnost vyžadovala, dosti přísným, jako jeho učitel prof. Fritz.

K vyučování brávení nemocní z ambulance a nemocní na kliniku přijatí a bylo hlavní zásadou, případy pokud možno často měniti a poskytnouti posluchačům příležitosti, by mnoho pozorovati mohli; v pololetí zimním brán zvláště ohled k chirurgii operativní, v době letní k speciální patologii a terapii. Nemocný přidělen jednomu posluchači, který byl povinen řádný chorobopis sepsati, při obvazech neb operacích napomáhati aneb je i sám vykonati. Při visitě, kterou professor po jedné hodině odbyval, byli žáci povinni, veškeré změny, které u nemocného povstaly, udati, a o dalším léčení se vysloviti; při návštěvě odpo-

lední vykládal případy asistent a s posluchači přijímal. Způsob tento doposud se zachovává na bývalé klinice prof. Pithy, nyní klinice české.

I přilnuli posluchači lékařství skutečně s větší láskou a plní k chirurgii; důkazem toho jsou též disertační práce pro doctoratu. Až do roku 1840 jest otázka chirurgická prací těchto vzácným úkazem, od roku toho však objevují se práce o nemocech chirurgických dosti hojně a mnohé z nich, na př. o pyaemii, laparohysterotomii, o nemocech prostaty, lithotripsii, rhinoplastice, nekrose fosforové, mají pro tu dobu cenu trvalou.

Operátorem byl Pitha velmi zručným a vycvičeným, avšak při operacích těžších a závažnějších bývalo často pozorovati jisté rozechvění, než operaci započal a na možné obtíže a nehody upozorňoval; jakmile byl učiněn první řez, následovalo ostatní jistě a s obvyklou přesností. Rozčilenost tato byla snad někdy mírný záchvěv dřívější snad bázně a nemilého dojmu, jaký na prof. Pithu z počátku jeho praxe těžší chirurgické operace působily. Dokladem toho jest případ, jež nám očitý svědek sdělil. Vyříznul prof. Fritz větší vole, několik hodin po operaci nastalo značné krvácení, povolání k nemocnému prof. Fritz, Dr. Köhler a mladý dr. Pitha. Mezitím, co prof. Fritz podvazoval s obtížemi krkavici společnou, dr. Pitha dostával záchvat mdloby a musil od operace se vzdáliti.

V době, když prof. Pitha chirurgickou kliniku a oddělení řídil, operováno velmi mnoho, a zvláštní pozornost obrácena byla vždy k operacím novým. Počet operací musil býti však častokráte na nejnútnejší a neodložitelné obmezen, protože se dosti často objevovaly v síních chirurgických růže, talovitost krve, snět nemocniční, což zavdalo podnět k některým uvedeným pracím vědeckým. Zde slušno připomenouti, že v těchto dobách s velkým úspěchem upotřebována byla k obvazu bavlna a na rány neb vředy kreosot a roztok sublimátu, což v novější chirurgii k velké platnosti došlo.

Zvláště příznivé bylo štěstí prof. Pithovi i v jiném ohledu. Mělt po boku svém sekundární ranhojiče a assistenty, kteří k chirurgii skutečnou a pravou lásku a vlohy přinesli a jej v každém podniku na oddělení a klinice poctivě a svědomitě podporovali, což bývá zvláště při chirurgii velkého dosahu. Zvláště jmenování býti zaslужují dr. Blažina, o němž ještě později se zmíníme, dr. Morawek, Güntner, Matějovský, kteří i později při chirurgii setrvali. Dříve však než o jejich činnosti promluvíme, zasluhuje vřaděn býti

Špott Jan, narozen dne 3. ledna 1813 v Praze, studoval lékařství a ranhojičství v Praze a ve Vídni. Promovován jest v Praze dne 15. listopadu 1837, podav disertační práci: *Anus praeternaturalis in clin. chirurg. II. tractatus.* — Doktorat chirurg. odbyl v r. 1841. Praktikoval v Praze,

v Jincích a v Pelhřimově, jsa městským fysikem, úřadu toho se však brzy vzdal a navštívil Graefenberg a Berlín, Švýcars, kdež zvláště ústavy orthopaedické navštěvoval. Po návratu usadil se v Praze, a jeho přičiněním zařízeno r. 1843 oddělení pro přírodní léčení v Budči, ve kterémžto ústavě různým vědám a uměním vyučováno býti mělo. Shledav však brzy, že ústav ten není tím, jakým býti má a že v řízení značné vady jsou, přestěhoval se roku 1845 do domu 981. na Senovážném náměstí, který od rodičův převzal, a zařídil tam (na základě dvorního dekretu ze dne 20. 11. 1845 č. 37731.) soukromou nemocnici s láznemi studenými, teplými a pískovými, ústav elektrogalvanický a orthopaedický, a habilitoval se 1. června 1848 jako soukromý docent na fakultě lékařské pro zdravotvědu, hydroterapii a orthopaedii, přednášeje v některém pololetí česky. Základem jeho učení, jak často ve svých přednáškách uváděl, byla stejnomocnina mechanických, lučebních a dynamických sil přírodních a možné ba nutné upotřebení jiných léčivých prostředků nežli pouze vody a studena. V tělocviku a léčení orthopaedickém byl vřelým přívržencem systému švédského orthopaeda dr. Linga, s kterým sobě často dopisoval, t. j. užití trpných pohybů s odporem. K účeli tomuto byl v prostranné síni hojný počet vybraných patřičných nástrojů a přístrojů. Návštěva ústavu Špottova byla četná, v němž i z dalekého venkova nemocní zdraví hledali a v ústavě zcela zaopatření byli, počet jich obnášel obyčejně 30—35. Nejhůře se jim dařilo r. 1848, bylť dr. Špott strážní na Hradčany odveden a tam delší dobu uvězněn, i zůstal ústav bez lékařské pomoci. Jmenovitě byli přijati nemocní s různými zkřiveninami páteře a končetin, v jichž léčení byl Špott velmi vytrvalým a dosti šetrným, jak jsme se o tom sami přesvědčili, pomáhajíce mu jednu dobu v ústavě. Od roku 1846 až do konce r. 1869 léčeno bylo v ústavě 5767 nemocných, z nichž 3840 zhojeno, 1515 zlepšeno, 281 nezhojeno bylo, 101 zemřel a 30 v ošetřování zůstalo. Když však započal značnější stavební ruch a místo rozsáhlých zahrad Senovážného náměstí domy zaujaly, a takto divákův do zahrady ústavu, ve kteréž za letní doby nemocní léčení byli, přibývalo, vzduchu a slunce však ubývalo, byl Dr. Špott přinucen ústav roku 1873 zrušiti. Zkušenosti a náhledy své sděloval ve Spolku lékařův českých a „Časopisu lékařův českých“. Z prací těchto uvádíme „Zkřivení hřbetu (1863), Tělocvik léčitelský, Tělocvik hlavou a krkem, Tělocvik hrudi (1864), Odchylka lebky a skoliosa (1870), tělocvik s odporem“.

Dr. Špott byl již před rokem 1848 nadšeným a vytrvalým harcovníkem a bojovníkem pro národní věc českou, zemřel dne 5. dubna 1888, zůstav 38 let soukromým docentem na vysokém učení Pražském. V březnu 1870 žádal sbor professorský, by jej za mimořádného profesora orthopaedie a hydrotherapie c. k. ministerstvu ponavrhl, žádost tuto však sbor odmítnul.

Morawek Adolf narodil se v Praze dne 11. listopadu 1816, kdež i hodnosti doktora roku 1843 dosáhnul, brzy na to sekundárním chirurgem a roku 1848 assistentem chirurgie, roku 1853 docentem chirurgie se stal; roku 1854 povolán jako řádný professor chirurgie do Vircpurku, kdež však dne 11. listopadu 1855 zemřel, zůstaviv po sobě chvalné jméno a jemuž z úcty vévoda bavorský Max náhrobek zhotoviti kázal.

Z prací původních máme od něho ve „Vierteljahrschrift für prakt. Heilkunde“ sv. 43. 46. 47. popis cesty, kterou pomocí nadace Krombholzovy po Německu a Francii konal.

Güntner Václav narozen v Neu Losimthalu v Čechách dne 29. prosince 1820. Stav se v roce 1847 doktorem lékařství a v roce 1848 doktorem chirurgie, dne 27. května 1847 nastoupil službu na oddělení chirurgickém a byl od 11. října roku 1849 až do října roku 1854 sekundárním chirurgem, načež jmenován assistentem chirurgické kliniky, roku 1855 docentem chirurgie, přednášel theoretickou chirurgii a odbýval kursy z chirurgie operativní; v zimním pololetí 1857—58 suploval po odchodu prof. Pithy chirurgickou kliniku a chirurgické oddělení, a dne 17. června 1858 jmenován jest professorem chirurgie na chirurgické škole v Solnohradě. Když ústav tento r. 1875 byl zrušen, setrval Güntner jako primární chirurg v nemocnici sv. Jana a r. 1878 jmenován referentem zdravotním pro vévodství Solnohradské, kdež posud ve výslužbě žije.

V „Prager Vierteljahrschrift“ uveřejnil:

Drei Fälle von Laryngostenose mit glücklicher Heilung durch die Operation. Bd. 56.

Klinischer Bericht der Klinik Pitha's vom Jahre 1854—1857. Bd. 62. 63.

Mimo to kasuistiku, zvláště v „Memorabilien“.

Roku 1864 vydal *Grundzüge der allgemeinen Chirurgie* určenou zvláště pro jeho posluchače.

Matějovský Filip, narozen v Praze roku 1817 z rodiny ranhojičské, neboť již jeho děd a otec měli v Praze chirurgickou officinu. Na doktora lékařství promovován dne 17. června 1847 sepsav disertační spis: *De luxatione humeri*. Doktorát chirurgie obdržel roku 1848. Dne 20. června 1847 vstoupil do nemocnice na chirurgické oddělení a jmenován jest 11. října 1849 sekundárním ranhojičem druhé a dne 10. listopadu 1853 první třídy, jímž zůstal až do dne 15. října 1856, načež usadil se jako praktický lékař v Praze, však ne na dlouhou dobu, neboť zvolen r. 1858 za assistenta chirurgické kliniky prof. Blažiny, v kterémžto postavení až do roku 1862 setrval a potom jako docent pro

nauku o nástrojích a obvazech se habilitoval, jsa též od roku 1862 operatorem v dětské nemocnici Františka Josefa až do dne 15. listopadu 1873, kteréhož dne v Praze nemocí brighťickou zemřel.

Do „Vierteljahrschrift für praktische Heilkunde“ přispěl těmito pracemi :

Statistik von 1086 Beinbrüchen, die während 12 Jahre auf Prof. Pitha's Abtheilung behandelt wurden. Bd. 53. 54.

Allgemeine Bemerkungen für den geeigneten Zeitpunkt für die Eröffnung der Luftwege. Bd. 74.

Osteomalacische Fracturen und Verbiegungen. Bd. 75.

Einige Worte über die sogenannte conservative Chirurgie nebst Bemerkungen über Tonsillotomie und Tracheotomie. 1866.

Erfahrungen über Schussverletzungen insbesondere der Gewehrkugeln. Bd. 96.

Do „Časopisu lékařův českých“ :

V r. 1862 : *Průsvitnost lipomů.*

Chirurgické zápisky.

1863 : *Dvě metody tamponady nosové nahrazující upotřebení roury Bellocque-a.*

Příspěvky k nástroji a odříznutí čípku.

1864—65 : *Patro lékařských dobrozdání fakulty lékařské.*

1866 : *Tracheotomie při záškrtu.*

1867 : *Obvazy sádrové na komplikované zlomeniny střelné.*

1868 : *Praktické upotřebení místní anaesthesie etherem.*

1869 : *Lékařská dobrozdání.*

Herrmann August narozen v Chřibské, odbyv studia lékařská v Praze, promovován dne 14. června 1854 byl prvním sekundárním chirurgem od 18. října 1857 až do 30. června 1859, v roce 1857 a 1858 zastával také nějakou dobu provisorně místo assistenta chirurgické kliniky, v roce 1862 habilitoval se jako docent orthopaedie a stal se brzo po tom mimořádným professorem chirurgie a primářem v nemocnici obchodnické. Zemřel po krátké nemoci dne 7. ledna 1874.

Z prací jeho zasluhují jmenovány býti : *Beitrag zur Behandlung der Neubildungen.* „Prager Vierteljahrschrift“ Bd. 77. 78. 79.

Über künstliche Extremitäten.

Compendium der Kriegsheilkunde, jichž základem byla pozorování z roku 1866.

Po odchodu prof. Pithy řídil prozatímne kliniku a oddělení chirurgické Dr. Václav Güntner.

Nejvyšším rozhodnutím ze dne 25. února 1858 jmenován profesorem chirurgie a prvním ranhojčem v nemocnici Dr. Josef Blažina. Narozen dne 6. února 1813 v Rožmitále, kdež byl jeho otec arcibiskupským úředníkem, studia gymnasiální odbyl v Písku, studia filosofická v Praze, kdež započal i studia lékařská; odešel na nějaký čas na universitu do Vídně, vrátil se zase do Prahy a vykonav všechny zkoušky výtečně stal se dne 19. února 1840 doktorem chirurgie a dne 17. července 1841 doktorem lékařství sepsav spis disertační: *Anatomia chirurgica sistens regionem genu* jazykem německým, kdežto dissertace bývaly obyčejně v řeči latinské.

Zvláštní záliba a bedlivá péle v anatomii byly příčinou, že mu 22. prosince r. 1841 svěřena byla supplentura anatomie na lékařské škole ve Lvově, kdež až do dne 4. října 1842 setrval. Vrátiv se do Prahy, nastoupil zase místo sekundárního ranlékaře, kteráž mu při odchodu zachováno bylo, a v říjnu r. 1845 jmenován jest assistentem chirurgické kliniky. V roce 1846 obdržel zvláštní pochvalu za zhotovené praeparáty z topografické anatomie pro museum a dekretem ze dne 31. ledna 1846 dovoleno mu dávat kursy z chirurgie operativní lékařům tuzemským a cizozemským, kteří tehdy četně universitu Pražskou navštěvovali. Při výkladech těchto řídil se dle výtečné knihy: *Manuel de médecine opératoire par Malgaigne*. V roce 1847 chtěl dráhu chirurgickou opustiti a žádal za místo krajského lékaře v Čáslavi, v Písku a později za policejního okresního lékaře v Praze. V roce 1849 opustil místo assistenta a jmenován byv docentem chirurgie ohlásil přednášky o všeobecné a speciální pathologii nemocí chirurgických a chirurgii operativní 3 hodiny týdně, bezplatně pro veškeré posluchače chirurgie. V té době byl spolupracovníkem časopisu „Vierteljahrsschrift für prakt. Heilkunde“ a kromě četných referátů a kritik uveřejnil tyto původní práce:

Fall eines akuten Oedems der Glottis, während dessen Verlauf die Laryngotomie mit Glück verübt wurde. Bd. 1.

Über Bildung der Gelenkmäuse. Bd. 2.

Über das Lageverhältniss des Nervus medianus zur Arteria brachialis als Beitrag zur topografischen Kenntniss der Oberarmgegend. Bd. 3.

Drei Fälle von Hernien des foramen obturatum nebst einigen Bemerkungen über Obsolescenz der Bruchsäcke. Bd. 17.

Dne 3. listopadu 1850 jmenován jest professorem chirurgie na chirurgickém ústavě v Solnohradě a spolu primárním lékařem v nemocnici sv. Jana, odkudž se roku 1858 vrátil na universitu Pražskou, kdež i roku 1865–68 zvolen jest za děkana sboru professorského. V roce 1866 svěřena mu dohlídka nad nemocnicemi v Praze, ve kterých ošetrování ranění vojínové, začož vyznamenán jest řádem Františka Josefa.

H. v. Chr. Dr. Plasmay
 ob. Professor der Jurisprudenz:
 und Primarlehre.

Činnost profesora Blažiny v c. k. všeobecné nemocnici v Praze byla první léta po jeho nastoupení velmi čilá a vydatná; byl výtečným anatomem, měl velmi rozsáhlé vědomosti chirurgie theoretické a praktické, operátorem byl velice zručným a spolu klidným, a pouze zvláštní příčiny byly s to, aby jej z klidu vyrušily. Výklady jeho byly plynulé a prosté všech zbytečných teorií, kterýchž pro vždy byl nepřitelem a jež rozvážnou a soudnou kritikou tepal. Výtečnou podporou byl mu na klinice Dr. Matějovský, který byv již praktickým chirurgem v městě, místo assistenta převzal a do nemocnice zpět se odstěhoval.

Nebylot znamenati ničehož, že by se odchodem prof. Pithy poměry činnosti jak na klinice tak i na chirurgickém oddělení byly změnily.

Pozvolný obrát k horšímu počal se objevovati v letech 1862—66, když prvním sekundárním ranhojičem a později assistantem chirurgické kliniky ustanoven Dr. Jodok Baer, který pocházející z Vorarlbergu české řeči mocen nebyl a s nemocnými bez tlumočnicka porozuměti se nemohl a který, tvrdíme směle, pro chirurgii narozen nebyl a obzvláště k chirurgii operativní nadání neměl, libuje si někdy v pouhých titěrnostech, ač jinak byl lékařem vzdělaným. Jak již bývá, že assistant, jsa pravou rukou profesora, naň jistý vliv má a míti může, počalo na škole chirurgické operací ubývati a té doby zahostil se na klinice směr chirurgie konservativní, jenž byl také v mnohých případech, zvláště při četných poraněních chvály hodný a vykazoval mnohé skvělé výsledky, v jiných však případech byl tento směr rozhodně nemístný a jak pro nemocné tak i pro vyučování škodlivý.

Professor Blažina spřátelil se dosti brzo se směrem tím, jenž vyžadoval méně namáhání, což souhlasilo s jeho povahou, ve které klidnost a mnohdy i pohodlnost a zvláštní soucit s nemocnými převládaly. Tyto okolnosti byly také příčinou, proč professor Blažina mnohé nové vymoženosti chirurgie operativní pouze se stanoviska theoretického úplně zavrhoval, neučiniv patřičných pokusů. Tak na příklad v přednášce dne 14. ledna 1862 ve sboru doktorském odbývané se vyslovil rozhodně proti amputaci dle metody Pirogoffovy a popíral úplně její výhody a prospěšnost, aniž by ji byl však kdy vykonal. Nechtěl nikterak věřiti ve zdárný výsledek ovariotomie; teprve po dlouhém domlouvání našem učinil jednou pokus ovariotomie, po špatném však výsledku nechtěl se nikterak odhodlati k pokusu druhému. Ku krvavé operaci píštělů pochvomechyřových svolil teprve tehdy, když jsme první případ bez jeho vědomí a bez jeho svolení operovali a zhojili.

Dosti dlouhou dobu také trvalo, než léčení zlomenin v obvazu sádrovém, když jsme jej roku 1864 na chirurgickém oddělení zavedli, za prospěšné uznal. Však dosti budiž na těchto dokladech.

Obzvláště se šetřiti začal Blažina, když asi roku 1867 stížen byl povážnějším a nebezpečným chrlením krve, jehožto původ nebylo možno zjistiti, i ponechal nám i po svém uzdravení skorem všechny operace na chirurgické klinice i na ranhojičském oddělení.

K šetření tomuto, v jistých mezích úplně oprávněnému, přidružila se však roku 1872 ještě značná omrzelost, neboť na základě zprávy sboru professorského ze dne 26. června 1872 počalo se vyjednávat i o zařízení druhé chirurgické kliniky. Nevíme arciž určitě, v jaké míře se prof. Blažina pro návrh ten aneb proti němu vyslovil, ujišťoval nás však častokráte, že veškeré námitky jeho jsou marny a že i jeho dřívější oddaní přátelé proti němu pracují.

Dne 17. července 1873 jmenován byl professorem druhé chirurgické kliniky Dr. Karel Heine, professor chirurgie v Innomosti; dne 25. července zaslal dekanát fakulty lékařské přípis ředitelstvu c. k. všeobecné nemocnice, by pro druhou chirurgickou kliniku patřičné místnosti ustanovilo. Ředitelstvo nemocnice majíc především na paměti, že jest nemocnice ústavem veřejným, ohradilo se v přípise ze dne 26. srpna 1873 proti tomu a vytknulo, že není druhá chirurgická klinika pro nemocnici potřebou, a žádalo, by výlohy v obnosu 17.330 zl., kterých k zařízením zapotřebí bude, placeny byly z fondu studijního. —

Místnosti, které v době té chirurgické kliniky prof. Blažiny náležely, byly: č. pokoje 101. sň operační, čis. 102. 103. síně pro nemocné klinické, čis. 106. pro nástroje, různé větší přístroje a knihy. Ranhojičské oddělení mělo: lit. B. C. v každém 41 postelí, čis.: 2. 21., v nichž 20 postelí, čis. 88. 89. 92. 93. 94. 95. 96. 97., ve kterých 86 postelí, posledních šest pokojů zřízeno bylo roku 1875 z ústavu pathologicko-anatomického, kterýž se toho roku do zvláštní budovy odstěhoval, kterou fond nemocnice vystavěl a později fondu studijnímu prodal a ve kterém nyní umístěn jest pathologický ústav fakulty lékařské německé.

Výnosem c. k. místodržitelství ze dne 12./16. září 1873 přidělena druhé chirurgické klinice nejkrásnější část chirurgického oddělení, totiž čis.: 88. 89. 92.—97., mimo to čis. 158.—163. a vystavena nová operační sň zvláště, čis. 2. 11. a lit. B. a C. rozděleny mezi obě kliniky a oddělení dermato-syfilitické.

Professorovi Blažinovi přiděleny čis. 152—157.

Rozdělením tímto klesl počet postelí chirurgického oddělení ze 157 na 42. Bylo to rozdělení co se dotýče počtu postelí a místností velmi křiklavé, ano můžeme říci nespravedlivé, nebylo však žádného odvolání, měliť přívrženci a sloupky Německví i v c. k. všeobecné nemocnici ve všem přednost, poměr, jaký se i po zařízením fakulty lékařské české nezměnil. Pro stálý nedostatek místa a jiné ústavu veřejného nikterak

přiměřené okolnosti obdrželo roku 1875 chirurgické oddělení čís. 2. 21. zpět, čímž o 20 postelí jest rozmnoženo. —

K tomuto, professora Blažinu ponižujícímu rozdělení, proti kterému, jak nám udával, veškeré námítky marny byly, přidružily se také zvláštní poměry ve sboru professorském fakulty lékařské, jaké se nikterak nesrovnávaly s jeho příinou, ryzou a šlechetnou povahou českou. I dozrávalo v něm stále více a více pevné rozhodnutí, vzdáti se co možná nejdříve úřadů jemu v c. k. všeobecné nemocnici svěřených. Počátkem roku 1875 žádal za dovolenou na půl léta, nastoupil však mnohem později zase v činnost, na podzim roku 1878 žádal za dovolenou na dobu neurčitou, ale již více se nevrátil do nemocnice, dán byv v roce 1879 do výslužby, za kterou sám byl žádal. Zemřel po trapné nemoci dne 7. dubna 1885 v Praze.

Výnosem c. k. místodržitelství ze dne 14./20. června 1872 ustanoveny pokoje č. 96 a 97 se svolením prof. Blažiny jako oddělení urologické pouze pro mužské, jež přiděleno docentu chirurgie Dr. Vilému Weissovi. Ačkoliv bylo oddělení toto samostatné, bylo přece ve spojení s oddělením ranhojičským; služby mimo přednostu zastával sekundární chirurg, a v případě, když nějaké postele byly prázdné, kladení na ně nemocní oddělení chirurgického. V roce 1873 přestěhováno oddělení toto, poněvadž pokoje jemu náležející také druhé chirurgické klinice přiděleny byly, do pokoje č. 106, když však roku 1884 oddělení urologické zrušeno bylo, vrácen pokoj ten opět chirurgickému oddělení, které stále s nedostatkem místa zápasilo, avšak přes to přese všecko proměněn pokoj ten vysokým nařízením v pracovnu pro druhou kliniku nemocí vnitřních fakulty lékařské německé.

Od 1. července 1872 až do dne 31. prosince 1884 léčeno bylo na urologickém oddělení 955 nemocných, z nichž 528 zhojeno, 195 zlepšeno, 57 nezhojeno, 72 na chirurgickou kliniku neb oddělení transferováno a 103 zemřelo. Poměrně nepříznivé výsledky lze vysvětliti tím, že velká část nemocných již ve vysokém věku se nalézala, aneb pokročilými chorobami měchýře močového neb ledvin, způsobenými častokráte onemocněním předstojnice, stížena byla.

Řez na kámen měchýře močového vykonán na oddělení tomto na 42 nemocných, z nichž 7 zemřelo, kámen močový rozdrčen 49 nemocným, z nichž 2 zemřeli, mimo to vykonány četné urethrotomie, operace kýly vodnaté, kastrace, odejmutí pyje a j. Na oddělení tomto bylo přednášeno po všecka léta o nemocech močoplemenidelných.

Jak jsme dříve byli se zmínili, převzal druhou chirurgickou kliniku Karel Heine, rodilý r. 1838 v Kanstatě, jenž dosáhl hodnosti doktora r. 1861 v Tubinkách, roku 1865 habilitoval se co docent chirurgie

v Heidelbergu, nemaje tam jako chirurg zvláštního jména, v roce 1869 stal se professorem chirurgie v Innosti a v roce 1873 v Praze.

Zemřel dne 9. září 1877 v Kanstatě.

Nástupcem jeho jmenován Karel Gussenbauer, rodilý 1842 v Horním Vellachu v Korutanech, promovován r. 1866 ve Vídni, stal se assistentem prof. Billrotha, roku 1875 převzal professuru chirurgie v Lutichu a roku 1878 v Praze.

Oba jazyka českého neznali a zřejmě odpůrcové a nepřátelé všeho českého.

Nástupcem profesora Blažiny ustanoven jeho žák Dr. Vilém Weiss, nar. dne 7. dubna 1835 v Milosticích, kraje Tábořského, odbyv roku 1854 gymnasiální studia v Jindřichově Hradci, studoval lékařství v Praze, dosáhnul hodnosti doktora lékařství dne 19. listopadu 1859, doktorátu chirurgie dne 22. června 1861 a magisteria porodnictví dne 9. května 1860.

Služby v c. k. všeobecné nemocnici na chirurgickém oddělení nastoupil dne 12. února 1860, zamítnuv nabízené jemu místo assistenta u prof. Purkyně. Dne 24. května 1861 jmenován jest sekundárním lékařem druhé třídy a přidělen na oddělení chirurgické, pak pro nemoci vnitřní, později pro nemoci kožní a syfilitické, však brzy zase zpět na oddělení chirurgické, na kterémž se stal dne 1. ledna 1864 prvním sekundárním chirurgem. Koncem roku 1864 měl z nemocnice vystoupiti, prodloužena mu však služba výmínečně až do dne 30. září 1866.

Roku 1863 uděleno Dr. Weissovi sborem professorským cestovní stipendium Krombholzovo a nařizeno mu věnovati pozornost zvláště novým operacím a pokrokům chirurgie. Pobyt delší dobu na cestách, navštívil větší nemocnice Švýcarska, Francie, Anglie, Holandska a Německa, pozdější léta některé ústavy ve Vlaších, Švédsku a Norsku. Dne 1. října 1866 jmenován jest assistentem chirurgické kliniky a účinkoval v postavení tomto po šest roků.

Dne 18. srpna 1871 jmenován jest soukromým docentem chirurgie, podav co práce habilitační „Nový způsob amputace pyje“ a „O operaci píštělů pochvoměchyřových“; poslední práce základem bylo osm případů jím operovaných a zhojených. Výsledky tyto přispěly valně k tomu, že v oboru gynaekologické chirurgie, kteráž od doby Kiwische z Rotterau v Praze zanedbána byla, čilejší život započal, a vyplněno tím přání, jež byl prof. Breisky z Bernu v listu operatérovi zasláném projevil. Psal mezi jiným: „Mit Vergnügen entnehme ich Ihren Zeilen, dass die Erfolge, welche Sie in den Fisteloperationen erzielten, dazu beitragen dürften, die Vorurtheile gegen die gynaekologische Chirurgie zu beseitigen, welche sich im Laufe der letzten 15 Jahre in Prag eingenistet

J. H. P.

haben, und zweifle nicht, dass dies auch in Betreff so mancher anderer Operation gelingen wird. Mit diesem Wunsche etc.“ Prání toto se také vyplnilo v ohledu ovariectomie, kterýchžto operací W. velký počet šťastně vykonal na oddělení chirurgickém, gynaekologickém a na venkově.

Dne 14./20. června 1872 přiděleno mu oddělení urologické, o němž jsme se již dříve byli zmínili; téhož roku stal se lékařem společnosti c. k. státní dráhy v Praze, na kterém místě až do roku 1877 setrval. Dne 30. srpna 1876 jmenován jest po smrti professora Pettersa primárním lékařem na oddělení pro nemoci kožní a syfilitické, ačkoliv z jisté strany pracováno zvláštními prostředky proti tomu a usilováno, by na místo to dosazena byla síla cizí.

Dne 10. ledna 1874 ustanoven jest jako operatér v dětské nemocnici Františka Josefa, přednášeje tam spolu o chirurgii ve věku dětském. Z místa tohoto, které bezplatně zastával, se poděkoval dne 20. července 1887, obdržev od zakladatele a protektora ústavu prof. Löschnera zvláště lichotivé poděkování. Roku 1874 vyjednáváno s W. převzít professuru chirurgie v Kiewě, on však rozhodnul se, že setrvá a dále účinkovati bude v Praze.

Roku 1864 a léta následující svěřena mu byla supplentura chirurgického oddělení c. k. všeobecné nemocnice v měsících srpnu a září, dne 6. května 1875 převzal řízení první chirurgické kliniky a chirurgického oddělení na celý skorem rok, a když professor Blažina opět za dovolenou žádal, převzal Dr. Weiss řízení opět dne 3. listopadu 1878, neopustil však chirurgické oddělení a kliniku více a ustanoven jako první ranhojič definitivně dne 1. ledna 1882.

Nejvyšším rozhodnutím ze dne 13. prosince 1875 jmenován jest mimořádným a dne 17. listopadu 1881 řádným professorem chirurgie a řiditelem první chirurgické kliniky s tím dodatkem, až bude aktivována fakulta lékařská s vyučovací řečí českou, aby na ní stolicí chirurgie převzal, což se také dne 1. října 1883 skutečnilo.

Fakulty lékařské české byl první tři léta děkanem, maje se zařízením dosti četné milé i nemilé práce, vděku i nevďěku. Roku 1887—1888 byl vysokého učení českého rektorem.

Činnost literární započal r. 1861, stav se spolupracovníkem „Časopisu lékařův českých“, do něhož podal četné výpisky z chirurgie a 20 prací původních, nejvíce z chirurgie praktické. Od roku 1870 až do dne 16. března 1877 byl listu tohoto hlavním redaktorem.

Ve „Vierteljahrsschrift für prakt. Heilkunde“ uveřejněno: *Bericht von der chirurgischen Klinik vom Jahre 1866—1870*. Bd. 110., 111., 112.

Die operative Behandlung der Blasenscheidenfisteln.

Zur Casuistik der pulsirenden Geschwülste und ihre Behandlung mittelst Compression.

Über angeborene Verengerung der Harnröhre.

Ve „Wiener medizinische Wochenschrift: *Amputatio penis.*

Ve „Wiener mediz. Presse“: *Zur Casuistik der incarcerirten Hernien.*

Poukázáno bylo již dříve k tomu, jak malý počet postelí ranhojičského oddělení při rozdělení roku 1873 zůstal, a v jak nepřiměřených místnostech se nalézalo, čímž i vyučování na chirurgické klinice, na kterou nemocní z oddělení kladeni byli, trpělo, jmenovitě pro nedostatek materialu. Tyto neblahé poměry objevily se zvláště křiklavě, když byla aktivována fakulta lékařská česká, a posluchárna kliniky jen část posluchačů pojmouti mohla a i k přednáškám pro nemoci kožní a syfilitické propůjčena býti musela. Veškeré místní poměry jeví se úplně v zjevném odporu s požadavky a s pokrokem ranlékařství nové doby a jeho směru, zvláště co se dotýče základního pravidla, totiž čistoty. V zájmu nemocnice co veřejného ústavu, všem nemocným stejně přístupného a pro ně původně ustanoveného, v zájmu vyučování vědám lékařským muselo býti odpomoženo, a to ne pouze snad oddělení chirurgickému, ale i oddělením jiným.

Nebudeme vypisovati celé projednání, nýbrž naznačíme jen krátce to, pokud se chirurgického oddělení týče.

V měsíci červnu 1883 zasedala v c. k. místopředsedství několikrátě četná komise sestávající ze zástupců c. k. ministerstva kultu a vyučování, c. k. ministerstva vnitra, c. k. místopředsedství, fakulty lékařské české a německé a jiných úřadů, a přijato v zásadě, by c. k. všeobecná nemocnice ne pouze rozšířena, nýbrž v systém pavillonní pozmenáhlou přestavena byla, a ustanoveno pavillonů devět; ve které době vystaveny býti mají, nebylo vyřknuto, avšak pravdivý byl zajisté výrok představeného úřadu pro vysoké stavby c. k. ministerstva vnitra, že se asi nikdo z přítomných toho nedočká, aby celou stavbu uviděl. Po bedlivém a důkladném vyšetření místních poměrů v c. k. všeobecné nemocnici usneseno, by započato bylo se stavbou pavillonu pro chirurgické oddělení a s ním spojenou c. k. chirurgickou kliniku českou.

Na základě tohoto rozhodnutí vypracovány byly k stavbě této náčrtky plánů ve stavebním úřadě c. k. místopředsedství.

Nárysy tyto byly však ve Vídni zamítnuty a prvotní usnesení změněno v ten způsob, by v pavillonu tomto, původně jen pro chirurgii určeném, umístěna byla také česká klinika dermatologická a syfilitická. Marné byly námitky proti tomu, marná byla též žádost, když nějaké sloučení býti má, aby s chirurgií sloučena byla buďto gynaekologie aneb okulistika, za neoprávněnou byla též považována žádost, by v pavillonu novém také zvláštní třídní pokoje pro nemoci chirurgické byly zařízeny, čímž hájeny zájmy nemocnice co ústavu veřejného. I trvalo delší dobu,

nežli bylo rozhodnuto, zdali rozdělení toto má býti horizontální nebo vertikální. — Vypracované nárysy ve stavebním oddělení c. k. ministerstva vnitra stanovily rozdělení horizontální. Poněvadž při bližším zkoumání nárysův těchto se objevily dosti značné vady, byly odloženy i skizzy tyto a vypracovány v stavebním úřadě c. k. ministerstva nárysy jiné a zaslány v březnu 1887 do Prahy, by dle těchto rozpočet byl vypracován s tím dokladem, že se od plánův těchto již nikterak odchýliti nesmí a nemá. I započato se stavbou koncem měsíce září 1888.

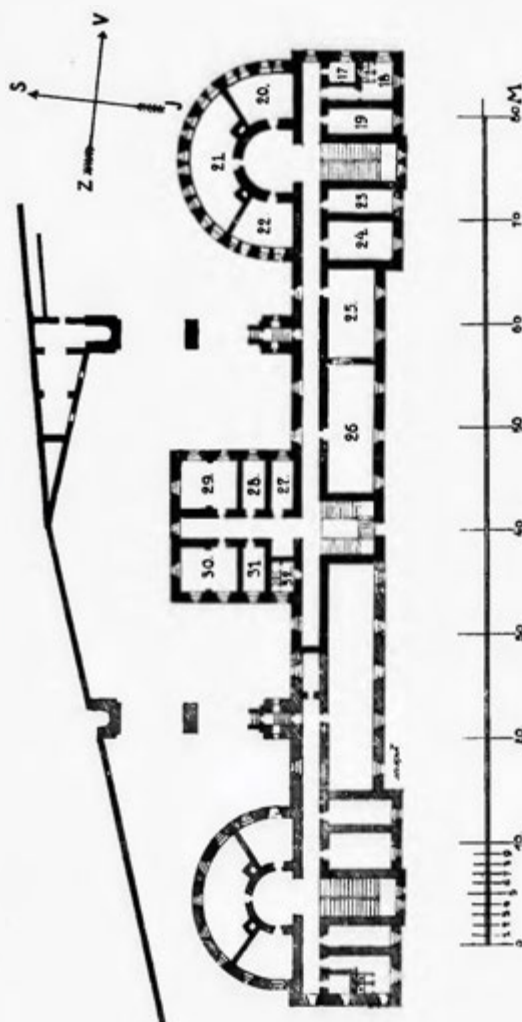
Zdali stavba tato, jejíž náklad na 240.000 zl. rozpočten jest, a na jejížto vnitřní zařízení 54.000 zl. povoleno jest, pro chirurgii dostatečnou bude a zdali i nejhlavnějším požadavkům skutečně vyhoví, ukáže doba, až místnosti ty vlastním účelům odevzdány budou. — Při pohledu na plány a po prohlédnutí zbudované části naskytují se mnohé pochybnosti, z nichž nejhlavnější jest zajisté ta, že nedostatek místa, jaký na chirurgické klinice a oddělení řádnému pořádku a čistotě velice vadil, potrvá a nákladnou stavbou odstraněn není.

Nebudeme popisovati zevrubně stavení a jeho zařízení, ponechávajíce to péru jinému na dobu, až nemocní do síní úplně zařízených budou položeni, tehdy objeví se výhody i nehody patrněji. Obmezíme se pouze na nejhlavnější. Přiložené plány pavillonu poskytují dostatečný přehled rozdělení mezi chirurgií, jejíž obrysy černé, a dermatologii, taktéž i rozdělení místností, z nichž chirurgii náležející jsou číslovány. Poněvadž však plány staré budovy nepřikládáme, bude záhodno porovnatí místnosti chirurgického oddělení a české chirurgické kliniky s místnostmi v pavillonu.

Pavillon jest vystavěn na svahu, nalézající se jižně v prvním dvoře c. k. všeobecné nemocnice, z čehož následuje, že jest na straně severní dvě, na straně jižní tři poschodí vysoký; délka stavení směřuje skorem od východu k západu, průčelí severní, v středu jehož jest asi 13 metrů dlouhá a široká přístavba, obráceno jest do prvního dvora, průčelí jižní k ulici benátské, část pavillonu východní obrácena k operační síni chirurg. kliniky německé, část západní k zahradě a k nově vystavenému pavillonu pro nemoci infekční.

Z venčí vyznačuje se pavillon nápadnou úzkostí, zvláště porovnáváme-li jej se stavením starším. Do části chirurgii náležející vchází se po zvláštním asi 13 metrů dlouhém kamenném mostě na straně severní, a nalézáme se v přízemí, na jižní straně již v prvním poschodí.

Chirurgickému oddělení náležely v staré budově v přízemí druhého dvora 2 pokoje (č. 2. 21.) s 20 postelemi, v prvním poschodí blíže sálu operačního jeden pokoj s 10 post. (č. 58), na klinice 6 postelí, ve východním křídle 5 pokojů s 45 postel. (č. 151–156), v prvním poschodí 2 síně klinické s 20 post. se síní operační (101. 102.

Podzemí.

17. Lázně.	21. Šatna nemocných.	25. Sň pro nemocné (4 p.).	29. } Dormitař pro opatro-
18. Záchod.	22. " "	26. " " (6 p.).	30. } vnice.
19. Sň pro nemocné (2 p.).	23. Sň pro nemocné (2 p.).	27. Lázně.	31. Obíadla, přístroje.
20. Šatna nemocných.	24. " " (4 p.).	28. Kuchyně.	32. Záchod.

Prizemí.

33. Lázeň.
34. Sazna.
35. Akologický kabinet.
36. Sazna.
37. Záchod.
38. Pracovna profesora.
39. Posluchárna.
40. Čekárna.
41. Malá síň operační.
42. Klín'ka 10 post.
43. Lázně.
44. Kuchyně.
45. 48. Isoleční pokoj.
46. Byty asistentů.
- 47.
49. Skladisté nářadí.
50. Záchod.
51. Klínka 10 post.
52. Opatrovnice.

Poschodí

- I.
53. Lázně 67.
54. Záchod 68.
55. Sekundární lékař 69.
56. Síň pro nem. 2 post. 70.
57. „ „ „ 4 post. 71.
58. „ „ „ 7 post. 72.
59. „ „ „ 11 post. 73.
60. Lázně 74.
61. Kuchyně 75.
62. Síň pro nem. 2 post. 76.
63. „ „ „ rekonvales. 77.
64. Skladisté nářadí 78.
65. Záchod 79.
66. Síň pro nem. 2 post. 80.

103.), celkem — počet postelí oddělení 81, kliniky 20 = 101 postelí v 10 místnostech.

V pavillonu jest v souterrainu 5 pokojů s 18 postelemi, v přízemí 2 pokoje klinické s 20 post., v prvním poschodí 6 pokojů s 29 postelemi, v druhém poschodí 6 pokojů s 29 postelmi, úhrnem 19 pokojů s 96 postelmi. Počet postelí bude zmenšen tím, že dormitorium určené pro opatrovnice jest velmi malé a mnohé opatrovnice postele v sálích nemocných míti musí. Na jeden byt pro lékaře bylo úplně zapomenuto.

Všecky pokoje jsou nápadně úzké a nižádný nemá tu šířku jako v místnostech dřívějších. Těsnost tato bude zajisté závadou, že nebude asi možno v době značného návalu nemocných výpomocné postele vřaditi, inení na chirurgickém oddělení nedostatku místa od-pomoženo, které v nové stavbě již pět postelí ztratilo.

Stísněnost tato jest však ještě křiklavější v sálích pro nemocné klinické, jesti plocha každého sálu o 26 čtver. metrů menší nežli sálů dřívějších, postele možno postaviti pouze v řadu jednu, a nekle-sne-li počet posluchačů nápadně, nebude možno v místnostech tak zúžených se zdarem vyučovati. Obě síně klinické jsou od sebe schody oddělené. Nemocný musí do sálu operačního z jedné síně 19, z druhé síně 38 m jíti aneb nesen býti a to korridorem úzkým, na němž se jiní nemocní, ambulantí, posluchači a jiní lidé stýkají; ve starých místnostech byl přenesen nemocný ze síně operační přímo do síně pro nemocné.

Sín operační polokruhovitá má plochu 159·47 čtver. m (dřívější 137·45 čtver. m, sín německé kliniky 172·44 čtver. m), světlo hořejší a postranní, sedadla jsou částečně ze železa, částečně ze dřeva, i bude velice snadno je čistiti — přiléhají až ke zdi, potažmo oknům. Velice stísněný jest polokruh pro stůl operační, kolem něhož lékaři, postel pro nemocného, potřebné nástroje, věci k obvazu a p. sestaveny býti mají, na stěnu mezi dveřmi se nalézající není možno nějaké poličky zavěsiti aneb výklenky zhotoviti, poněvadž ve zdi roury k topení a vodovod se nalézají. Pod sálem operačním jest šatna pro posluchače a částečně akologický kabinet. Jelikož však průřez stavení nepodáváme, budiž podotknuto, že jest strop místnosti této od obvodu k středu šikmý a průřez skorem trojhranný; vchod do místností těchto jest ze síně operační. — Pod touto místností jest druhá část akologického kabinetu a museum praeparatů; vchod do oddělení tohoto jest z korridoru pod zemí. Akologický kabinet a museum netvoří takto jeden celek.

Naproti síni operační jsou lázně a záchody, pracovna profesora, schody, čekárna pro ambulanty s plochou 19·86 čtver. m, a malá sín operační s plochou 27·40 čtver. m.

Mimo místnosti tyto jsou v každém poschodí byty assistantů a sekundárních lékařů, malé pokojíky pro nutné přístroje a potřeby k obvazu a p., což na skizkách jest vyznačeno.

Ve veškerých místnostech pro nemocné jsou postele železné s vložkami drátěnými, voda teplá a studená, topení ústřední parou a vodou, potřebné přístroje jsou ve sklepě, kdež jest i výhřevna vzduchu k ventilaci, přivádění a rozvádění vzduchu. Osvětlení plynem. Jídlo ze vzdálenější kuchyně nošeno bude ve zvláštních truhlíkách, obklopených špatným vodičem tepla, jaké se v jiných ústavech výtečně osvědčily.

K pomůckám vyučovacím patřil a patří akologický kabinet, o němž jsme se již dříve byli zmínili.

První základ k němu položili prof. Arnold a prof. Oechy, nejhlavnější zásluhu o seřazení a rozmnožení jeho měl prof. Krombholz, který, dostávaje z počátku pouze 40 zl. konv. mince ročně, z vlastních peněz mnoho nástrojů a obvazů zakoupil. Roku 1812 darovala kněžna z Dittrichsteinů, rozená Baldauf-ova, kabinetu úplnou skříň s přístroji, fantomy a modely, zakoupivši je od hojiče kýl Wolfssohna ve Vídni.

Sbírky akologického kabinetu nalézaly se původně ve 2 pokojích Karolina, seřazené chronologicky a dle akologie Krombholzovy, a již roku 1825 obsahovaly skorem 1000 nástrojů z oboru chirurgie, očního lékařství a porodnictví; zvláště bohatý oddíl vykazují turnikety a pásky kýlní. Pozoruhodny jsou modely přístrojů, které Tober, truhlář v Chomutově, později v Praze, zhotovil, a z nichž zaujímaly první místo přístroje k napravení vyhnuté kosti ramenní a stehenní.

Nařízeno dne 5. prosince 1818, by se s přístroji těmi konaly zkoušky na škole chirurgické, což se také v letech 1820—23 dělo, i napraveno 5 luxací ramene velmi lehce, méně skvělé výsledky byly při vyhnutí kosti stehenní.

V měsíci červnu 1823 nařízeno, by pro gremia chirurgická 16 krajů v Čechách přístroje k napravení ramene byly zakoupeny.

Velmi krásná byla sbírka nejdůležitějších obvazů a přístrojů od nejstarší doby až do r. 1820 k léčení zlomenin a vyhnutých kostí upotřebených, přiložených na dobře modelovaných figurách terracottových. Tato sbírka jest však jednak častým přenášením s místa na místo, jednak nepozorností velice porouchaná a z velké části nepotřebná.

Jak seznamy starší vykazují, obsahoval kabinet v letech dvacátých asi 100 kusů obrazů různých nemocí a nástrojů chirurgických; z obrazů těchto zachováno pouze několik kusů.

Když byla spojena theoretická chirurgie s chirurgií praktickou, přenesen jest akologický kabinet koncem školního roku 1834 do c. k. všeobecné nemocnice a nalézal se v šesti skříních, z nichž obsahovaly:

1. chirurgické nástroje, 2. chirurgické přístroje a všeobecné nádoby k obvodu, 3. různé pásky na průtrže, 4. modely Toberových přístrojů, 5. a 6. prof. Krombholzem zakoupené modely přístrojů k léčení zlomenin a vyhnutí kostí. — Skříň tyto byly umístěny částečně v síni operační, částečně na chodbě. Když roku 1841 vykázaný byly chirurgické klinice v přístavbě nemocnice jiné prostrannější místnosti, seřaděny jsou nástroje do výklenků pod okny, potřebné věci k obvodu pod amfiteatrem posluchárny, jedna část akologického kabinetu, jmenovitě hrubší přístroje a knihovna školy chirurgické dána byla do poradní síně primárních lékařův čís. pokoje 106, blíže kliniky chirurgické. Když pokoj tento později byl opraven a určen pro nemocné, nastrhány byly knihy a mnohé přístroje, jak jen možno bylo, pod amfiteater, větší část objemnějších a dřevěných přístrojů umístěna byla na půdě. Po smutné katastrofě v komické opeře ve Vídni byly prohlíženy též půdy nemocnice a nařízeno prý, bez vědomí přednosty chirurgické kliniky, aby přístroje tyto s jinými věcmi byly odstraněny a spáleny. Také komika!

Roku 1850, když akologický kabinet poprvé uveden jest mezi vědeckými ústavy university, zvýšena byla dotace na 100 zl. ročně. V tom čase rozmnožena sbírka jmenovitě nástroji proslulých nožířských firem Francie, zvláště co se dotýče nástrojů k rozdrčení kamene měchyře močového a nástrojů k resekcím (roku 1852 zakoupen Heinův osteotom za 128¹/₂ zl. k. m.).

Když zařízena byla klinika pro nemoci oční a klinika porodnická, předány byly nástroje oční a porodnické příslušným ústavům.

Zakoupiti větší počet nástrojů a věcí k obvodu potřebných bylo možno od roku 1883, poněvadž mimo dotaci 105 zlatých akologickému kabinetu byla také poukázána české chirurgické klinice na pomůcky k vyučování dotace 500 zl. ročně. Akologický kabinet obsahoval koncem r. 1890 — 2860 čísel různých nástrojů a obvazů starší a novější doby.

Tato dotace umožnila míti zřetel i k jiným pomůckám vyučovacím, tak že obstaráno již 54 sádrových odlitků a 176 fotografií zvláštních případů na klinice léčených a založeno patbologické museum různých operativně léčených chorob; i čítá sbírka nyní 353 preparátů, nejvíce v líhu.

Preparáty, které prof. Fritz uschoval, a o nichž se v zápiskách kliniky zmiňuje, zmizely zcela, nejspíše, že líh nebyl doléván. Ze zajímavé sbírky pathologických změn kostí, zvláště špatně zhojené zlomeniny, anchylosy, výrůstky, které professor Oechy a Rottenberger z kostnic sebrali, zbylo jen několik kusů; za doby naší assistentury byly kosti uloženy ve dvou větších bednách, jednomu z mých nástupců snad

překážely, i dal je odvézti na hřbitov olšanský. Pracně sebráno, rychle zničeno.

Knihovna obsahující 245 svazků starších děl, zbytek to knihovny, založené prof. Fritzem, rozmnožena 59 svazky děl novějších, jmenovitě atlasů. Nedostatek místa doposud nikterak nedovoloval, by vše řádně bylo umístěno a v patřičném pořádku udržováno, doufejme, že v novém pavillonu bude snad možno vše přehledně a v jednotný celek seřaditi, by zákům také užitek vzešel, jakého každá sbírka poskytnouti má — jedna však již vada jest, že část vykázaných místností pro sbírky tyto od operační síně jest vzdálena.

Roku 1874 založil slavný sněm království Českého při obou chirurgických klinikách čtyři nadace po 300 zl. ročně k vycvičení v chirurgii operativní, hlavně přičiněním Dr. Tedesco, t. č. přisedlího zemského výboru království Českého a referenta pro záležitosti zdravotní. Žadatel, který zvláštní zkoušku z pitvy topografické a z operativní chirurgie s prospěchem vykoná, propůjčuje zemský výbor po návrhu profesora chirurgie a sboru professorského nadaci na dobu jednoho roku a výminečně i na druhý rok. Elévové, kterým zemská nadace byla udělena, jsou povinni reversem se zavázati, že v království Českém se usadí a že vykonávati budou v této zemi praxi chirurgickou nejméně po tři léta.

Jak jsme dříve uvedli, bylo to již přáním prof. Fritze, by také ústav byl zařízen, žádost jeho však byla zamítnuta, ačkoliv v době té byl takový ústav rozhodně nutným a mohl mnoho prospěti; v nynější době však, jak nás zkušenost s dostatek poučila, považujeme zařízení toto úplně za zbytečné; jestli novým vyučovacím řádem poskytnuto posluchači lékařství a chirurgie, který vlohy a lásku k chirurgii přináší, dosti příležitosti, aby s oborem umění tohoto i prakticky se seznámil; rozmnožením míst asistentů klinik chirurgických a sekundárních lékařů na chirurgickém oddělení vstupuje do praxe veřejné dosti osvědčených a vycvičených sil v umění chirurgickém.

Kdo o to dbá, zdali vždy závazky v reversu vytknuté zachovány bývají, o tom v stanovách není zmínky.

Mimo tyto elévy nadací požívající, může přiděliti dekanát fakult lékařských školám elévy, kteří na své vlastní útraty po celý rok v operativní chirurgii cvičiti se chtějí; pro každou chirurg. kliniku jest nejvyšší počet dva. Při osazování míst sekundárních lékařův bere se ohled na dobu, kterou elévové sloužili.

Posloupnost primárních chirurgů v c. k. všeobecné nemocnici.

- 1788—1791. Jakub Feninger, vzdal se místa.
 1791—1801. Augustin Schmied, Dr. chirurgie a assistant chirurg. školy.
 † 4./5. 1801.
 1801—1808. Frant. Karel Fiedler, Chirurg. Dr. a assistant chirurgické školy. † 17./1. 1808.
 1808—1841. Chir. Dr. Ignaz Frant. Fritz, prof. theor. prakt. chirurgie.
 1841—1857. Med. a Chir. Dr. Frant. Piřha, " " " "
 1857—1879. Med. a Chir. Dr. Jos. Blařina, " " " "
 1879— . Med. a Chir. Dr. Vilém Weiss, " " " "
-

Posloupnost assistantů první c. k. chirurgické kliniky.

- 1786—1801. Augustin Schmied, spolu primární chirurg.
 1801—1808. Dr. Frant. K. Fiedler, " "
 1808—1812. Dr. Jos. Oechy, později prof. theor. chirurgie.
 1812—1816. Dr. Fr. Willibald Nusshardt, později professor lékařství pro chirurgy a řídítel nemocnice.
 1817. Dr. Fr. V. Klitzpera, později prof. porodnictví v Linci.
 1818—1820. Dr. Bedřich Peithner rytíř z Lichtenfelsu, později ophthalmiater království českého.
 1821. Med. Chir. Dr. Ziprian.
 1822—1826. Med. Chir. Dr. Josef Engel, později prof. theor. chirurgie.
 1827—1831. Med. Chir. Dr. Kařpar Fanta, pozd. prakt. lékař v Praze.
 1831—1832. Med. Chir. Dr. Jan Schreiber, později krajský lékař kraje Bydžovského sídlem v Jičíně.
 1833. Dr. Karel Alleé, později praktický lékař v Brně.
 1834. Dr. Adolf Goll, později krajský lékař v Ml. Boleslavi.

- 1835—1837. Dr. Karel Lumbe, viz životopis.
- 1839—1841. Dr. Frant. Pítha, viz životopis.
- 1843—1846. Dr. Martin Flossmann, později krajský ranlékař v Lokti.
- 1846—1850. Dr. Josef Blažina, viz životopis.
- 1850—1854. Dr. Adolf Morávek, viz životopis.
- 1854—1858. Dr. Václav Güntner, viz životopis.
- 1858—1862. Dr. Filipp Matějovský, viz životopis.
- 1862—1866. Dr. Jodok Baer, t. č. c. k. zeměpanský okresní lékař v Bregenzu ve Vorarlbergu.
- 1866—1872. Dr. Vilém Weiss, viz životopis.
- 1872—1878. Dr. Antonín Erpek, nyní praktický lékař v Praze.
- 1878—1884. Med. univ. Dr. František Michl.
- 1884—1885. Med. univ. Dr. Fr. Michl, nyní docent chirurgie na universitě české a Dr. Em. Wunsch-Zdeborský.
- 1885—1887. Med. Dr. E. Wunsch-Zdeborský, nyní prakt. lékař v Praze a Dr. Josef Raab.
1888. Med. Dr. Josef Raab a Dr. Vilém Barth, nyní assistent u c. k. místodržitelství v Praze.
- 1889—1890. Med. Dr. Josef Raab, nyní obvodní lékař v Nových Benátkách a Dr. Václav Michal.
- 1890—1891. Med. Dr. Václav Michal a Dr. Robert Musil.

Seznam nemocných,

léčených na první nyní české chirurgické klinice
od roku 1809 až do konce roku 1890.

Oč roku		Přibyl		U b y l o :									
				zhojeno		zlepšeno		ne- zhojeno		trans- ferováno		zemřelo	
		m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
1809—1820	Poranění . .	210	185	154	132	2	—	1	1	29	30	24	22
	Záněty . .	281	372	196	256	3	8	4	5	55	82	23	21
	Nádory . .	96	64	57	33	—	1	3	3	17	15	19	12
	Difformity .	51	37	31	19	—	—	1	—	10	8	10	9
	Varia . . .	39	17	21	10	—	—	1	—	7	6	10	1
	Syphilis . .	80	35	57	19	2	1	2	2	18	13	1	—
	Nemoci oční	33	29	27	20	1	1	—	—	5	7	—	1
	1529 . .	790	739	543	489	8	11	12	11	141	161	87	66
1820—1830	Poranění . .	390	334	219	167	1	2	1	—	136	141	33	24
	Záněty . .	402	513	178	217	1	4	11	5	196	272	16	15
	Nádory . .	146	131	76	63	3	—	8	5	49	47	10	16
	Difformity .	70	66	41	35	—	—	1	—	17	16	11	15
	Varia . . .	32	25	17	11	1	1	3	1	10	5	1	7
	Syphilis . .	57	29	25	11	—	1	2	3	24	14	6	—
	2195 . .	1097	1098	556	504	6	8	26	14	432	495	77	77
1830—1840	Poranění . .	431	290	172	111	5	4	8	3	218	150	28	22
	Záněty . .	515	585	134	172	17	6	18	7	324	379	22	21
	Nádory . .	136	134	58	54	1	3	11	10	59	59	7	8
	Difformity .	90	70	52	24	1	3	7	—	18	19	12	24
	Varia . . .	62	41	28	17	2	—	1	1	26	16	5	7
	2354 . .	1234	1120	444	378	26	16	45	21	645	623	74	82
1840—1850	Poranění . .	355	163	171	82	2	1	8	3	140	67	34	10
	Záněty . .	445	341	180	142	15	15	11	1	230	174	9	9
	Nádory . .	207	156	108	83	2	6	24	6	66	54	7	7
	Difformity .	184	151	111	76	3	5	7	11	46	36	17	23
	Varia . . .	69	34	28	10	2	2	6	5	24	16	9	1
	2105 . .	1260	845	598	393	24	29	56	26	506	347	76	50

Od roku		Přibýlo		U b y l o:									
				zhojeno		zlepšeno		ne- zhojeno		trans- ferováno		zemřelo	
		m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.
1850—1860	Poranění . .	285	118	91	34	8	3	1	—	148	66	37	15
	Záněty . .	507	360	117	93	27	14	6	7	329	233	28	13
	Nádory . .	393	329	139	115	14	10	17	12	208	170	15	22
	Difformity .	241	199	107	70	15	6	5	5	93	82	21	36
	Varia . .	92	65	30	17	4	5	1	—	45	38	12	5
	2589 . .	1518	1071	484	329	68	38	30	24	823	589	113	91
1860—1870	Poranění . .	390	134	87	37	18	4	4	—	243	81	38	12
	Záněty . .	566	441	164	131	19	11	13	6	359	274	11	19
	Nádory . .	419	377	203	202	8	16	24	28	176	124	8	7
	Difformity .	257	184	116	81	9	4	15	6	95	59	22	34
	Varia . .	134	66	35	25	6	7	5	2	58	19	30	13
	2968 . .	1766	1202	605	476	60	42	61	42	931	557	109	85
1870—1880	Poranění . .	493	143	238	68	104	29	28	10	85	19	38	17
	Záněty . .	604	420	337	234	128	75	37	33	77	53	25	25
	Nádory . .	463	525	241	256	83	88	54	71	47	65	38	45
	Difformity .	148	110	64	50	45	29	19	19	14	10	6	2
	Varia . .	225	164	95	77	49	32	22	17	36	18	23	20
	3295 . .	1933	1362	975	685	409	253	160	150	259	165	130	109
1880—1890	Poranění . .	569	202	478	158	21	9	11	5	16	13	43	17
	Záněty . .	549	418	417	268	68	84	16	22	9	25	39	19
	Nádory . .	621	774	454	559	38	45	70	110	20	26	39	34
	Difformity .	113	84	93	58	8	15	7	10	4	1	1	—
	Varia . .	238	201	163	121	29	33	4	7	8	7	34	33
	3769 . .	2090	1679	1605	1164	164	186	108	154	57	72	156	103
1890	Poranění . .	59	12	43	8	7	3	1	—	1	1	7	—
	Záněty . .	50	60	37	43	8	12	—	2	2	2	3	1
	Nádory . .	51	79	37	61	6	6	6	5	1	2	1	5
	Difformity .	21	15	14	8	4	4	3	2	—	1	—	—
	Varia . .	39	27	22	20	7	1	2	1	1	1	7	4
	413 . .	220	193	153	140	32	26	12	10	5	7	18	10

Úhrnem léčeno: 11.908 mužských, } 21.217 nemocných.
 9.309 ženských, }

Seznam nemocných

na chirurgickém oddělení c. k. všeobecné nemocnice od r. 1810 až do konce r. 1890 léčených.
(Poněvadž protokoly od r. 1820—30 a 1860—70 jsou neúplné, vzato pro každé desetiletí průměrné číslo desetiletí předcházejícího a následujícího.)

Od roku	Zbylo koncem r. 1809	P ř í b ý t í										O b ý t í										Zbylo ku konci desetiletí															
		ze journalu					transfer.					zhojeno					zlepšeno						nezhojeno					transfer.					zemřelo				
		m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.		m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.	m.	ž.							
1810—1820	2	2	177	125	82	110	202	180	2	6	10	2	25	34	21	15	1	15	1	15	1	15	1	15	1	15	1	15	1	15							
Poranění	10	20	566	764	152	207	491	747	22	14	72	49	89	142	46	33	8	33	8	33	8	33	8	33	8	33	8	33	8	33							
Záněty	—	2	81	86	37	29	58	49	6	5	20	21	17	11	17	31	—	17	11	17	11	17	11	17	11	17	11	17	11	17							
Nádory	—	—	15	18	4	11	10	7	3	1	1	4	3	13	2	4	—	4	3	13	2	4	3	13	2	4	3	13	2	4							
Difformity	—	—	210	138	69	63	146	109	8	5	42	7	40	56	40	23	3	23	3	23	3	23	3	23	3	23	3	23	3	23							
Varia	6	20	913	502	111	63	893	451	17	15	24	25	42	51	41	30	13	30	13	30	13	30	13	30	13	30	13	30	13	30							
Syphilis a dermatologie	2	4	51	125	25	62	57	157	2	2	—	19	11	10	7	1	1	1	10	7	1	10	7	1	10	7	1	1	10	7							
Nemoci očí	20	48	2013	1758	480	545	1857	1700	60	48	169	127	227	317	174	137	26	22	26	22	26	22	26	22	26	22	26	22	26	22							
Od roku 1820—1830 . .	26	42	1774	1592	374	364	1419	1289	112	81	141	104	396	385	133	103	33	36	33	36	33	103	33	36	33	103	33	36	33	36							
1830—1840	1	2	443	211	67	45	356	177	25	12	14	6	92	48	22	13	2	2	92	48	22	13	92	48	22	13	92	48	22	13	92						
Poranění	11	12	806	972	160	121	466	567	105	75	85	55	282	344	43	58	11	6	282	344	43	58	282	344	43	58	282	344	43	58	282						
Záněty	2	5	122	137	18	9	65	66	12	10	19	17	36	35	8	22	2	1	36	35	8	22	36	35	8	22	36	35	8	22	36						
Nádory	—	1	31	25	2	1	11	8	6	1	5	3	11	5	1	1	—	—	11	5	1	1	11	5	1	1	11	5	1	1	11						
Difformity	—	19	133	80	20	7	83	59	17	8	14	5	43	20	14	9	1	1	43	20	14	9	43	20	14	9	43	20	14	9	43						
Varia	83	36	1535	1425	268	183	981	877	165	115	137	86	444	452	93	103	16	11	444	452	93	103	444	452	93	103	444	452	93	103	444						
1840—1850	2	2	1146	497	134	67	998	434	86	20	15	11	101	52	71	44	11	5	101	52	71	44	101	52	71	44	101	52	71	44	101						
Poranění	11	6	1415	1463	248	196	1117	1108	170	150	60	46	209	231	98	107	20	23	209	231	98	107	209	231	98	107	209	231	98	107	209						
Záněty	2	1	310	207	60	64	181	132	27	25	41	28	96	47	26	36	1	1	96	47	26	36	96	47	26	36	96	47	26	36	96						
Nádory	—	—	123	88	27	22	70	47	11	19	11	9	54	30	4	2	—	—	54	30	4	2	54	30	4	2	54	30	4	2	54						
Difformity	—	—	355	138	71	36	243	74	38	25	28	10	85	41	42	25	1	1	85	41	42	25	85	41	42	25	85	41	42	25	85						
Varia	1	2	75	64	14	13	58	42	13	12	—	2	17	17	—	—	—	—	17	17	—	—	17	17	—	—	17	17	—	—	17						
Syphilis a dermatologie	16	11	3434	2457	554	398	2667	1837	345	251	155	107	562	418	241	218	34	35	562	418	241	218	562	418	241	218	562	418	241	218	562						

1850—1880																	
	11	5	2167	761	52	32	1583	534	315	113	38	25	95	47	185	70	14
Poranění	23	3121	3032	181	145	2028	2027	656	616	226	151	179	189	216	195	22	16
Záněty	20	2	822	717	51	38	438	381	132	101	140	115	69	57	88	96	7
Nádory	1	3	274	199	24	26	146	116	40	87	40	50	31	26	14	10	2
Difformity	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varia	1	1	1159	566	42	16	571	276	265	108	115	59	138	72	124	43	19
Syphilis a dermatologie	1	1	64	61	5	9	35	40	16	11	5	3	10	11	3	5	—
	34	35	7807	5328	355	266	4801	3374	1418	986	564	403	522	402	629	419	62
Od roku 1880—1870 . .																	
	62	43	8855	4842	178	133	5662	3110	1674	832	608	346	461	343	633	356	57
1870—1880																	
Poranění	18	8	2452	660	—	—	2007	528	135	25	45	10	60	32	197	65	26
Záněty	29	15	4142	2027	—	—	2591	1210	872	465	250	110	222	160	210	87	26
Nádory	3	4	1307	390	—	—	907	710	78	55	241	124	13	43	65	57	6
Difformity	3	1	375	216	—	—	287	152	35	23	50	30	1	6	5	6	1
Varia	4	3	1827	465	—	—	687	225	810	107	65	15	104	43	160	78	5
	57	31	10103	4357	—	—	6479	2825	1930	675	651	289	400	283	637	292	63
1880—1890																	
Poranění	26	8	3058	812	6	1	2417	619	388	120	16	9	64	22	182	47	23
Záněty	26	10	3338	1750	21	19	1503	796	1237	657	259	118	185	97	188	98	23
Nádory	6	5	2018	1486	7	5	1203	1044	327	195	352	121	61	39	81	81	7
Difformity	—	1	655	287	2	2	396	184	188	65	73	34	7	4	18	2	5
Varia	6	—	1518	562	—	—	555	222	616	219	52	20	164	44	136	57	—
	63	24	10587	4897	36	27	6074	2865	2716	1256	752	302	481	206	606	285	58
1890																	
Poranění	23	4	328	86	3	2	302	79	9	2	2	1	5	4	24	4	12
Záněty	23	13	835	186	12	4	283	113	74	62	22	8	16	7	10	9	15
Nádory	7	16	225	189	6	3	165	142	16	16	32	27	4	6	6	11	17
Difformity	5	1	97	40	—	—	51	22	30	9	8	5	2	—	3	—	8
Varia	—	—	67	39	5	1	32	16	12	4	7	3	10	6	5	8	3
	58	34	1052	540	26	10	783	372	140	93	71	44	37	22	47	31	68

Úhrnem léčeno: 49.600 mužských } 79.024 nemocných.
29.424 ženských }

Ambulatorium

c. k. první nyní české chirurgické kliniky.

Professorovi Fritzovi nebylo, jak jsme již udali, dovoleno nemocné ambulatorně léčiti, léčení toto zavedeno teprve prof. Pithou. Přesný počet ambulantů z jeho doby možno nám udati pouze z několika let, léčenot: roku 1852 — 564, r. 1853 — 502, r. 1854 — 160, r. 1855 — 352, a roku 1856 — 347 nemocných.

Z doby prof. Blažiny máme seznamy neúplné, neboť se některé knihy zcela ztratily, pokud se však z doby naší assistentury pamatujeme, kolísal počet ambulantů mezi 500—600 ročně.

V době supplementury a definitivního řízení kliniky prof. Weissem založeny jsou zvláštní knihy pro ambulanty a jeví se jich počet následovně:

roku 1876 . . . 1256 ambulantů	roku 1884 . . . 2884 ambulantů
" 1877 . . . 595 "	" 1885 . . . 3975 "
" 1878 . . . 949 "	" 1886 . . . 4762 "
" 1879 . . . 1617 "	" 1887 . . . 4884 "
" 1880 . . . 1965 "	" 1888 . . . 5325 "
" 1881 . . . 1653 "	" 1889 . . . 5623 "
" 1882 . . . 1660 "	" 1890 . . . 5783 "
" 1883 . . . 1852 "	

Úhrnem léčeno od roku 1876—1890 44.783 ambulantů.

Ambulatorium jest k praktickému vyučování chirurgie pomůckou neocenitelnou, seznamuje posluchače s případy, které na kliniku přijaty býti nemohou, i doplňuje ambulatorium svým počtem a rozmanitostí obrazy jednotlivých chorob.

Operace

vykonané na první nyní české chirurgické klinice
od roku 1809—1890.

Při sestavování přehledu tohoto byly nám základem jednak knihy klinické, jednak rapporty měsíční a roční; až do roku 1848 zdá se nám však býti počet nedokonalý a byl zajisté o něco větší.

V seznamu tomto zahrnuty jsou pouze operace krvavé, vyjmuto tedy napravování luxací, zlomenin a p.

Za doby prof. Fritze vykonáno jest:

roku 1809 7 operací	roku 1811 15 operací	roku 1813 54 operací
" 1810 13 "	" 1812 12 "	" 1814 63 "

roku 1815 45 operací	roku 1823 85 operací	roku 1832 61 operací
" 1816 79 "	" 1824 62 "	" 1833 95 "
" 1817 74 "	" 1825 80 "	" 1834 75 "
" 1818 90 "	" 1826 37 "	" 1835 105 "
" 1819 84 "	" 1827 33 "	" 1836 98 "
" 1820 85 "	" 1828 39 "	" 1837 86 "
" 1821 75 "	" 1830 40 "	" 1838 92 "
" 1822 65 "	" 1831 50 "	" 1839 68 "

úhrnem 1867 operací.

Za doby supluj. c. k. prof. Engla vykonáno jest:

roku 1840 88 operací	roku 1842 100 operací
" 1841 84 "	" 1843 113 "

úhrnem 385 operací.

Za doby c. k. prof. Pithy vykonáno jest:

roku 1844 130 operací	roku 1849 226 operací	roku 1854 116 operací
" 1845 137 "	" 1850 137 "	" 1855 412 "
" 1846 135 "	" 1851 265 "	" 1856 307 "
" 1847 128 "	" 1852 208 "	" 1857 194 "
" 1848 293 "	" 1853 262 "	

úhrnem 2950 operací.

Za doby c. k. prof. Blažiny vykonáno jest:

roku 1858 193 operací	roku 1864 331 operací	roku 1870 455 operací
" 1859 162 "	" 1865 240 "	" 1871 195 "
" 1860 151 "	" 1866 356 "	" 1872 199 "
" 1861 125 "	" 1867 279 "	" 1873 248 "
" 1862 293 "	" 1868 445 "	" 1874 204 "
" 1863 274 "	" 1869 183 "	" 1875 375 "

úhrnem 4808 operací.

Za doby c. k. prof. Weisse vykonáno jest:

r. 1876 512 oper. † 29	r. 1881 615 oper. † 18	r. 1886 1041 oper. † 19
" 1877 472 "	" 1882 657 " † 19	" 1887 1081 " † 22
" 1878 471 "	" 1883 778 " † 19	" 1888 1406 " † 37
" 1879 573 " † 21	" 1884 656 " † 15	" 1889 1622 " † 28
" 1880 546 " † 23	" 1885 798 " † 18	" 1890 1723 " † 29

úhrnem 12,951 operací.

Od roku 1809—1890 vykonáno jest 22,961 operací.

Seznam

posluchačů lékařství, vyšší a nižší chirurgie, prohlášených doktorů medicíny, doktorů chirurgie, doktorů veškerého lékařství, zkušenských chirurgů, operátorů kamene, kýly a očí, lazebníků a pomocníků po tyrocinium na vysokém učení Pražském od roku 1657—1890.

Seznam tento sestaven dle matrik sboru doktorského, dle matrik, memorabilií, katalogů, proslovu rektorů a j., jež se nalézají v archivu c. k. university Pražské. Při veškeré snaze nebylo však předce možno některé mezery vyplniti, i objevuje se často, že počet pramene jednoho s pramenem jiným o několik čísel se liší. Ačkoliv seznam tento v některé části neúplný, přes to nám předce podává zřejmý obraz jak počet posluchačů kolísal a v jakém poměru byla chirurgie k lékařství vnitřnímu.

Při přehledu seznamu tohoto upozorňujeme na následující: Menší číslo (decimálka) s písmenem Ž naznačuje počet posluchačů židů, s písmenem C cizince. Menší číslo v závorce () doktory, kteří hodnost doktorskou na jiné universitě dosáhli a při fakultě lékařské Pražské imatrikulováni byli. Menší číslo v závorce [posluchače vyšší chirurgie, kteří k dosažení doktorátu chirurgie ještě v šestém roce chirurgii zvláště poslouchati povinni byli. Menší číslice bezo všeho přídávku počet mimofakultních posluchačů.

Od roku 1657—1783.

Roku	posluchačů lé- kařství	Zkoušeno				Roku	posluchačů lé- kařství	Zkoušeno				Roku	posluchačů lé- kařství	Zkoušeno			
		pro doktorátu lékařství	pro chirurgu	operátorů ka- mene, přířezů a očí	lazebníků			pro doktorátu lékařství	pro chirurgu	operátorů ka- mene, přířezů a očí	lazebníků			pro doktorátu lékařství	pro chirurgu	operátorů ka- mene, přířezů a očí	lazebníků
1657	12					1681						1702	8		3		
1658	7					1682	13	4				1703	5	1	1		
1662	8	1				1683	3		3			1704	4				
1663		3				1684	17	6	4			1705	8	3	3		
1664				1		1685		3	2			1706					
1665	9	2				1686	15	3				1707	2	3	3	1	1
1666	15	1				1687			1			1708	9	4	5		2
1667	4	1				1688	1		3			1709			1		
1668	12	1				1689	14	1				1710	2	2	1		
1669	4	3	3	3		1690	1	1	1			1711			3		
1670			1			1691	12		1			1712	4		1		
1671	5					1692	1	4				1713	3		2		
1672	3	3				1693	4		4			1714	2	6	6		
1673	2					1694	6		6			1715	11	2	2		
1674			2	2		1695	8	4	2			1716	9	4	1	1	
1675	13	1				1696	6	2	2			1717	3		3	1	
1676	11		2			1697	3	1	2		1	1718	4		1		
1677	3			1		1698	4	2	4		1	1719	2	5			
1678	16		1	1		1699	3	1		3		1720		5	3	1	3
1679						1700	2		1		1	1721	1	2	4		1
1680						1701	7		3			1722	1	2			

Roku	Zkoušeno					Roku	Zkoušeno					Roku	Zkoušeno				
	posluchačů lé- kařství	pro doktoratu lékařství	pro chirurgu	operací ka- mene, prstů a očí	lazebníků		posluchačů lé- kařství	pro doktoratu lékařství	pro chirurgu	operací ka- mene, prstů a očí	lazebníků		posluchačů lé- kařství	pro doktoratu lékařství	pro chirurgu	operací ka- mene, prstů a očí	lazebníků
1723	6	3	2			1744	6	6	2			1765	8		4		
1724	4	2	9			1745	13					1766	5				
1725	3	3				1746	7		3			1767	3		11		
1726	17	2	3			1747	19 ²⁾	8	6			1768	1		2		
1727	3	3	3			1748	11	3	3 ³⁾			1769	3		11		
1728	14	4	2			1749	9	9				1770			11		2 ⁴⁾
1729	9	1	2			1750	3		1			1771	2		1		4
1730	6		1 ¹⁾			1751	2	4	4			1772	7		5		2
1731	4	3	1			1752	11	2	1			1773			7		7
1732	7		3			1753	5	2	8			1774	4		6		11
1733	2	1	3			1754	5		4			1775	9	11	13		
1734	6	2	2			1755	3		7			1776		4	6		
1735	1	2	4			1756						1777	11		11		
1736	19	2	7			1757			2			1778	16		3		
1737	3	1	2			1758	2					1779	18		11		
1738		3	1			1759	1					1780	15		13		
1739	19					1760			5			1781	3	14	9		
1740	33	4	3			1761			6			1782	19		5		
1741		1				1762	9		3			1783	18		25		
1742	4		3			1763	1		2								
1743	10	4	2			1764	3		7								

¹⁾ Dr. chirurgie Pohl. ²⁾ Mezi nimi 8 milosrdných. ³⁾ Dr. chirurgie Martucci. ⁴⁾ Vykonalo jich více zkonků k dosažení hodnosti chirurga, poněvadž r. 1773 gremium lazebníků a chirurgů bylo sloučeno.

Od roku 1784–1815.

Roku	Posluchačů medicíny a vyšší chirurgie	Doktorů me- dicíny	Doktorů chirurgie	Posluchačů nižší chirurgie	Patronů chirurgie	Zkoušeno posavků pro týpecina	Roku	Posluchačů medicíny a vyšší chirurgie	Doktorů me- dicíny	Doktorů chirurgie	Posluchačů nižší chirurgie	Patronů chirurgie	Zkoušeno posavků pro týpecina
1784			1		46	11	1800	13	6	4		82	11
1785		6			28	10	1801	15	9	1		39	1
1786		5	6		45	13	1802	29	4	4		95	12
1787	6	7			25	4	1803	18	7	2		74	6
1788		21	1		46, ž.	7	1804	15	11	1		35, ž.	13
1789		9			34, ž.	9	1805	48	8		71	16	5
1790		3	1		33	6	1806	61	6		95	40	5
1791		3			45	8	1807	56	10		155	49	2
1792	20	12			49	9	1808	40	9		121	37	
1793	8	6			43, ž.	15	1809	33	9, ž.	(1)	87 ₁₀ c.	30	
1794	6	4			39	9	1810	29	9	1	48 ₆ c.	9	3
1795	19	6			35	5	1811	33	3		96 ₆ c.	17	13
1796	1	3, ž.			37	5	1812	36	3, ž.		87 ₁₀ c.	18	7
1797	14	7			32, ž.	1	1813	34	4		100 ₁₀ c.	10	
1798	16	9			41, ž.	23	1814	34	5	1	45 ₆ c.	6	2
1799	54	1		42	43, ž.	13	1815	13	9		108 ₆ c.	10	

Od roku 1816—1849.

Roku	Posluchačů lékařství a vyšší chirurg.	Doktorů medicíny	Doktorů chirurgie	Posluchačů nižší chirurgie	Aprobováno chirurgů	Mistr chirurgie	Roku	Posluchačů lékařství a vyšší chirurg.	Doktorů medicíny	Doktorů chirurgie	Posluchačů nižší chirurgie	Aprobováno chirurgů	Mistr chirurgie
1816	41	4	1	94	27		1833	265 ³² ž.	14 (7)	1 (1)	158 ³⁸ ž.	38 ⁵ ž.	
1817		4	1		26		1834	311	28 (9)	1	153 ⁷⁷ ž.	49	
1818	85 ⁵ ž.	7 ¹ ž. (1)	1	160 ¹¹ ž.	20 ¹ ž.	1	1835	349	46 (14)	2	72 ⁹⁸ ž.	53	1
1819	88 ⁵ ž.	3 (1)		143 ²⁴ ž.	5		1836	447	43 (19)	8	77 ⁴⁰ ž.	40	1
1820	40 ⁴ ž.	4	1	117 ⁴⁰ ž.	15		1837	338	29 (6)	5		55 ^{*)}	1
1821	39 ⁴ ž.	3 (1)	2	36 ³³ ž.	18 ⁴ ž.		1838	337 [3	30 (8)	13		45	
1822	43 ⁵ ž.	3	1	106 ²⁴ ž.	19 ¹ ž.		1839	289 [1	36 (24)	18 (1)		42	2
1823	48 ⁷ ž.	4		146 ³³ ž.	10 ² ž.		1840	240	35 (6)	24		32	
1824	56 ⁶ ž.	10	1	154 ³⁶ ž.	23 ⁴ ž.	1	1841	224 [8	37 (12)	25 (6)		21	
1825	85 ¹⁴ ž.	5 (2)		170 ³⁶ ž.	23 ⁵ ž.		1842	220 [4	52 (6)	21		34	3
1826	104 ¹⁹ ž.	3 (4)	2	161 ⁴² ž.	24 ⁶ ž.		1843	142 [16	45 (2)	26		29	3
1827	121 ²⁰ ž.	3 (1)		162 ³⁸ ž.	25 ⁷ ž.		1844	162 [23	46 (4)	12 (2)		28	8
1828	141 ²⁷ ž.	9	1	152 ³¹ ž.	15 ³ ž.		1845	119 [12	21 (6)	30		20	1
1829	171 ³⁵ ž.	10		134 ³⁸ ž.	39 ⁸ ž.	1	1846	107 [15	30 (4)	11		15	1
1830	194 ²¹ ž.	10 (4)	1 (1)	123 ³³ ž.	19 ⁸ ž.		1847	108 [25	33 (5)	22		22	2
1831	210 ²⁶ ž.	11 (4)	1	113 ²⁴ ž.	33 ¹⁰ ž.		1848	122 [12	23 (5)	13		23	1
1832	251 ³³ ž.	23	1	118 ⁴⁶ ž.	30 ⁷ ž.		1849		30 (4)	65		26	1

*) Od tohoto roku byl každý chirurg povinen dosáhnouti hodnost mistra porodnictví.

Od roku 1850—1873.

Roku	Posluchačů lékařství	Doktoři lékařství	Doktoři chirurgie	Roku	Posluchačů lékařství	Doktoři lékařství	Doktoři chirurgie
1850		15 (3)	12	1861	163 ⁵⁵ 165 ³⁰	25 (3)	19
1851	319 ⁹ 398 ³⁹	27	15	1862	187 ⁵⁴ 171 ³⁷	22 (1)	17
1852	313 ⁴⁶ 326 ³⁷	28 (2)	13	1863	207 ⁴⁶ 206 ²¹	29 (4)	18
1853	318 ⁴⁷ 307 ¹⁸	38 (3)	19	1864	232 ³⁸	25 (1)	25
1854	215 ³⁵ 209 ¹⁶	74 (1)	18	1865	250 ¹⁴	15 (1)	15
1855	178 ¹⁶ 160 ³¹	71 (2)	29	1866	310 ³⁸	39	13
1856	168 ⁰⁵ 166 ³⁰	35 (7)	16	1867	313 ¹⁶	36 (2)	19
1857	160 ¹⁰⁵ 168 ⁴⁹	34	22	1868	281 ¹²	41 (2)	36
1858	142 ¹³⁰ 139 ⁹⁴	36 (2)	21	1869	367 ¹³	47	19
1859	131 ¹⁷¹ 121 ¹⁷	38 (1)	21	1870	430 ¹⁶ 408 ⁶	41	24
1860	129 ⁴⁷ 128 ³⁸	30	19	1871	418 ²¹ 406 ⁷	58 (1)	45
				1872	416 ¹² 403 ⁶	54 (1)	48
				1873	390 ¹⁰ 388 ⁹	15 (1)	11

Od roku 1874—1890.

Roku	Počet posluchačů	Medicinae universae doctores	Roku	Počet posluchačů	Medicinae universae doctores
1874	358. ²³ 343. ²⁷	30	C. k. fakulta lékařská česká		
1875	325. ⁷⁰ 314. ²⁶	56	1883—4	387 382. ¹⁵	34
1876	289. ⁹⁷ 269. ¹⁸	58	1884—5	589. ¹⁰ 576. ⁷	21
1877	239. ⁵⁶ 235. ³⁸	60	1885—6	769. ¹⁵ 757. ¹⁰	19
1878	263. ³⁹ 224. ¹⁷	58	1886—7	889. ¹⁶ 872. ⁶	44
1879	264. ²⁵ 255. ²²	28	1887—8	1028. ³¹ 983. ²⁴	46
1880	284. ²⁶ 266. ⁵⁹	33	1888—9	1088. ³⁰ 1053. ⁴³	55
1881	320. ¹⁸ 299. ⁴⁰	46	1889—90	1096. ⁵⁹ 810. ⁴¹	99
1882	388. ⁴⁹ 365. ¹⁷	40			

Podali jsme v hlavních obrysech, jak vyučována a provozována byla chirurgie a s ní těsně související anatomie na vysokém učení Pražském, a jaké pomůcky k tomu náležely, i jakého podílu na vývoji chirurgie měli bradýřové nebo-li ranlékaři, jmenovitě tři měst Pražských, a dle jakých stanov se řídili, bývající též přítomni při zkouškách tovaryšů na fakultě lékařské a zastávající služby prosektorů při vyučování anatomie.

K doplnění celku jest nevyhnutelno poukázati k oněm spisům o chirurgii nejnovějším, jichž spisovatelé nenáleželi do kruhu učitelů fakulty lékařské, a k oněm mužům, kteří se chirurgií v Čechách mimo Prahu vydatněji zabývali.

V ohledu tom objevují se však dosti značné obtíže a nedostatky.

Máme v knihovnách Pražských i některých venkovských dosti veliký počet tak zvaných jader lékařských, knih lékařských, nejvíce v rukopisech českých ze XIV.—XVII. století, buďto s jménem aneb bez jména spisovatele aneb opisovatele. V některých odstavcích spisů těchto pojednáno jest o nemocech a výkonech chirurgických; jest toho však velmi málo, a porovnáme-li to s pracemi té doby národů jiných, jmenovitě Italů a Francouzů, jestli zřejmo, že jejich chirurgie v Čechách

mnoho známa nebyla, ačkoliv mnoho lékařů Čechů na university jmenovaných zemí odcházelo.

V knihách jmenovaných českých nalézáme dosti hojný výběr různých mastí, z krvavých operací poukazováno jest nejvíce na prospěšnost sázení krvavých baněk, pouštění krve žilou, ve které době roku, na které žíle těla a proti kterým nemocem vykonáno býti má, což též ve zvláštních knížkách, minucích zvaných, a od fakulty lékařské přehlednutých obšírně bylo udáváno.

Více poskytují pro chirurgii knihy ranné velkých mistrů v c. k. knihovně v Klementině (Sig. XVII. H. 23.), de cura vulnerum v knihovně kapitoly sv. Víta (Sig. M. 15) a liber medicinalis fratris mag. Bernarda a Rudnicz (tamtéž Sig. F. 53), rukopis ve velkém 8. pap.

Na str. 212 incipit *cyrurgia per me fr. et magistrum Bernardum can. reg. de Rudnicz*; obsah odstavce tohoto jest dosti bohatý a četnými výkresy, nejvíce upotřebení žehadel znázorňující, vyzdoben.

Na str. 260 praví spisovatel: *Hic ego igitur frat. mag. Bernardus Canonicus regularis in rudnicz, jam multis annis exul de propriis degens in partibus alienis hunc tractatum cyrurgicum cum aliis in hoc libello diversarum materiarum collatis pro necessitate legentium et utilitate practicantium scripsi in quo libello breviter lector intelligit et practice diligenter inveniet multa bona practica in cyrurgia.*

Spis tento zasluhuje, by vydán byl tiskem.

Bližší obsah těchto kněh nejhlavnějších nepodáváme; překročili bychom tím valně rozvrh práce této, a pak již tak částečně učinili Dr. Ruda a později Dr. Špott v „Časopisu lékařův českých.“

Uznávajice úplně zásluhy a plní jmenovaných pánů, zvláště Dra Špotta, rozhodně bychom si přáli, by část chirurgickou některý odborník přehlednul a dle potřeby seřadil a uveřejnil.

Mnohem obtížnější ba skorem nemožno jest vysloviti se o činnosti jednotlivých operatérů neb ranlékařů v Čechách; jsouť prameny, které jsme byli pracovně a věnujice tomu mnoho času vyhledali, a se zápisky, jež Dr. Špott v různých ročnících „Časopisu lékařův českých“ uvádí, spojili, velice skrovné, obmezujice se obyčejně na jméno operatéra aneb operovaného. I jestiž nějaký celkový úsudek posud nemožný, snad uveřejněním urbářův a jiných pamětností míst v Čechách látka časem se doplní.

Určitěji lze se vysloviti o činnosti jednotlivých ranlékařův, kteří započali chirurgickou praxi koncem posledního a v první polovici tohoto století, kteří skutečně se zálibou ranlékařství provozovali a chvalné jméno měli. Jsou to: Pichové na Hoříčkách blíže České Skalice, kteří se již od roku 1718 léčením zlomenin a napravováním údův vyhnutých zabývali. První byl Jakub Pich, který se vyučil u felčara v nepatrném

místě Čáslavkách blíže Jaroměře; byl to muž dosti zručný, dobrotivý a skorem vše chudým rozdal. Po něm léčili jeho syn Václav († 23. prosince 1811) a vnuk Martin († 1806), jejichž zásluhy o raněné odměněny tím, že roku 1807 rodina Pichova byla na vždy osvobozena od povinnosti přechovávati vojsko na svém sedlském statku.

Obzvláště však vyniknul Antonín Pich, narozený na Hoříčkách dne 25. února 1795, od lidu též často Pechanec neb Plechanec zvaný. Vyučil se chirurgii dle tehdejšího způsobu pouze u chirurga na venkově, jmenovitě však osteologii, praxi započal r. 1812 obdržev pouze licenci k léčení zlomenin a ran. Teprve dne 28. dubna 1825 dostal za vyučenou od gremia ranhojičů v Hradci Králové. Byl v oboru, který si zvolil, dosti šťastným a jeho ústav, v sedlském statku se nalézající, byl brzy široko znám nejen v Čechách a Rakousích, ale i za hranicemi, neboť jej nemocní ze Slezska, ze Sas ano i z Francie vyhledávali. Z četných děkovacích dopisů jest zvláště pozoruhodný list paní Heleny Porgesové, bankéřky z Paříže, která průběhem sedmi let od 22 nejvýtečnějších lékařů z Vídně, Berlína a Paříže bez výsledku byla léčena, teprve na Hoříčkách uzdravena.

Když polní maršálek Radecký zlámal si nohu, byl též Pich od vlády vybidnut, by jej v Itálii navštívil. Pich však toho neučinil, nechtěje svých nemocných v ústavu opustiti a věda, že starci osmdesátiletému nelze již pomoci.

Pich vyléčil dle vlastních zápisků od počátku praxe až do konce roku 1864 více než 20.000 zlomenin, nečítaje v to četná poranění aneb vymknutí, která v ústavu obvyčána ale trvale léčena nebyla. Dle výpovědi Dr. Ant. Teichmanna v Úpici († v dubnu 1890 dosáhnuv vysokého věku), který se s Pichem stýkal, neboť od něho na Hoříčka dosti často na poradu k nemocným požádán býval, byl Pich na počátku své praxe dosti opatrným, nebrával do ústavu zlomeniny složité a poranění těžká, která by krvavou operací vyžadovala, odeslaje je jinam; při uvedeném počtu zlomenin nelze pochybovati, že značné podlitiny krevní, pohmoždění aneb vyvrtnutí za zlomeninu neb vyhnutí považováno a v krátké době vyléčeno bylo. Léčení Pichovo bylo velmi jednoduché; každý nemocný bez rozdílu stavu, stáří a pohlaví položen na pověstnou lavici (obyčejná čtyřnohá lavice sedlského statku), která se doposud v ústavě na Hoříčkách nalézá, a když zlomenina buď čerstvá neb zastaralá neb špatně zhojená napravena byla, přiložen obyčejný obvaz z dlah dřevěných (loucí) a tvrdého papíru. Kromě obvazu přikládal Pich, dle povahy úrazu, masti, máje druhy čtyři: masť žilní k natírání a mazání, masť hnědou a černou vlastně náplast, která natřena na plátno, přikládána byla na zlomeniny, vymknutí a na zhmožděnin, a masť žlutou na rány; tato byla úplně podobná tak zvané domácí masti pražské.

Pich zemřel dne 23. března 1865 zůstav v obydlí, šatstvu a stravě tak prostým jako před čtyřiceti lety, když od svého otce sedlský statek, v kterémž nemocné ošetřoval, převzal. Nastřádal velké jmění. Syna nezanechal, a ústav měl převzít jeho vnuk Bohumil Radda, který studia ranhojičská započal, ale nedokončil. Nyní řídí ústav Kašpar Rosa, zručný diplomovaný lékař. V posledních letech zařídil na Hoříčkách nemocnici druhou Med. univ. Dr. Alois Kutík. Ačkoliv důvěra k ústavu na Hoříčkách v jich okolí ještě stále trvá, jest praxe chirurgická od roku k roku obmezenější, poněvadž si této i jiní lékaři více všímají.

Ranhojičský ústav Pichův jest vyobrazen a krátce popsán v menším Národním kalendáři na rok 1879. Jak jsme se o zařízení sami přesvědčili, jest to úhledné sedlské stavení jednopatrové s hospodářstvím, v přízemí a to v dosti prostranných pokojích jsou nemocní, v prvním poschodí jest byt lékařův.

František Skuherský, narozený v Opočně dne 12. března 1794, konal studia lékařská, zápasiv s dosti častým nedostatkem, v Praze a dosáhnuv hodnosti mistra porodnictví, prohlášen jest dne 4. srpna 1821 za doktora lékařství a ranhojičství a stal se později mistrem očního lékařství. Pobyv dvě léta jako sekundární lékař v c. k. všeobecné nemocnici v Praze, stal se roku 1823 lékařem svého šlechtného dobrodince knížete Rudolfa z Colloredo-Mannsfeldu v rodišti svém, odmítnuv nabízené mu místo městského lékaře v Teplicích. Když započal lékařskou praxi v Opočně, bylo první jeho snahou a vřelým přáním zaříditi nemocnici. První částku k založení ústavu v obnosu 250 zl. věnoval na den jmenin Rudolfa knížete z Colloredo-Mannsfeldu dne 17. dubna 1834. Bylo to ponejvíce cestovné, které mu za konané služby v době cholery r. 1832. mimo panství Opočenské uděleno bylo. Dne 5. června 1834 žádal u zemského gubernia za povolení sbírek k účelu jmenovanému, čemuž gubern. výnosem ze dne 21. srpna 1834. č. 38350 bylo vyhověno. Dne 20. listopadu 1834 vydal zvláštní provolání za příspěvky k založení špitálu, v němž mezi jiným píše: „Nížeapsaný nahlíží veliké obtížnosti tohoto předsevzetí, on cítí břemena a obtíže lidu vesného i městského, rolníka i řemeslníka; avšak předce myslí, že jistě svou svatou povinnost koná, když se všemožně vynasnaží, osud nešťastných vůbec a zvláště pak chudých opuštěných ulehčiti. Každá dobrá věc má své obtížnosti, když se však přemohou, tím větší zásluha, tím odměny hodnější jest polehčení nešťastnému raněnému v obtížných okolnostech zaopatřené a připravené.“ Značným příspěvkem 1000 zl. Jeho Jasnosti knížete Rudolfa z Colloredo-Mannsfeldu, jehož jméno nemocnice nese, a pozvolnými sbírkami, jež Skuherský chodě od obce k obci a od chatrče k chatrči vyprosil, učiněn r. 1838 značný krok v před, neboť mohl v najatých místnostech 5 ne-

mocným útulek a ošetřování poskytnouti. Tento počátek jej tím více pobádal k tomu, aby kapitál zvětšil, což všemožnými prostředky docíliti se snažil. Šlo to pomalu, ale roku 1861 dospěla záležitost tak daleko, že mohl býti předložen plán c. k. krajskému úřadu na vystavění nové nemocnice. Však i tu se před tím vyskytla zvláštní nehoda. Vyhlídl si sobě pro nemocnici výhodné místo proti klášteru kapucínskému se zahradou, vedle domu jisté vdovy po plukovníkovi, i požádal bývalého purkmistra J. K. hledaje v něm nejlepšího přítele, by místo toto pro špitál zakoupil. Avšak purkmistr, chtě se vdově zalichotiti, vyzradil úmysl a tato místo pro sebe zakoupila, by se sousedství špitálu zbavila. Dr. Sk. nemaje místa lepšího, obětoval svůj vlastní domek se zahradou, který dominoval nad domem pana purkmistra K., jehož protest proti stavbě byl marným — i položen základ nemocnice na místě tom dne 12. září roku 1861 a stavba ukončena r. 1864. Netěšil se však Dr. Skuherský z ústavu tohoto, 70 postelí majícího, příliš dlouho, neboť dne 12. srpna 1864. ohlašoval smutný zvonku hlas z věžičky nemocnice smrt zakladatele.

Najaté místnosti prozatímni nemocnice bylo nutno rozšiřovati, zvláště v době pozdější, když nemocní více a více pomoci vyhledávali.

Od počátku nemocnice, t. j. r. 1838 až do dne 17. dubna 1861 léčeno bylo 3421 nemocných. Roku 1859 prohlášena byla nemocnice za nemocnici veřejnou.

Nemocnice Opočenská, ačkoliv počátkem ne veliká a v skrovných poměrech založená, jsouc však v rukou pravého lidumila, lékaře a chirurga, nabyla brzy dobré a rozsáhlé pověsti.

Vykonány jsou v ní četné a závažné operace chirurgické i oční, a i v dalším okolí předsevzal Sk. operace četné a závažné.

Některé zajímavé případy byly uveřejněny, z nichž nejzajímavější jest ve „Weitenwebers Beiträge zur gesammten Heilkunde u. Naturwissenschaft“, Prag 1835: Příklad monstrosní hypertrofie prsu ženského, o němž se však v knihách odborných nikde zmínka nečiní, ačkoliv toho zasluhuje.

Jméno Dr. Skuherského doposud zachováno v živé paměti v okolí Opočna, a vděčné obyvatelstvo zasadilo s nevšední slavností pamětní desku a poprsí pravého lékaře, lidumila a horlivého vlastence na nemocnici dne 21. září 1884.

František Kukula narodil se r. 1796 v Květni na Moravě ze stavu rolnického. Odbyv studia gymnasiální a filosofická, stal se r. 1815 chirurgickým učněm v nemocnici Brněnské, odtud se odebral na studium chirurgie do Vídně. Dokonav studia chirurgická, stal se mistrem chirurgie a porodnictví a téhož roku přijat jest do ústavu operačního na klinice prof. Kerna; vzdělav se v praktické chirurgii, opustil ústav v únoru

1825 a byl dne 30. března jmenován chirurgem kraje Bydžovského sídlem v Jičíně. Roku 1848 žádal za dovolení vykonati rigorosa pro doktorát lékařství; doplniv předepsané studium a odbyv rigorosa, byl dne 30. července 1854 za doktora lékařství na universitě Pražské veřejně prohlášen.

Když přišel K. do Jičína, nebyla tam ani v bližším okolí žádná nemocnice, i nahlížeje, že k zdárnému léčení mnohých nemocí, jmenovitě chirurgických, rozhodně zapotřebí jest ústavu, založil r. 1826 soukromou nemocnici s osmi postelemi v Jičíně umístěnými ve dvou pokojích v stavění rozsáhlou zahradou obklopeném. Místnosti tyto však v krátké době nedostačovaly, i byly doby, že v nich leželo i 20 nemocných, buďto na zemi aneb společně v postelích. Když v roce 1835 epidemie tyfu zuřila, byli kladeni nemocní i na půdu. V takých poměrech úmrtnost v ústavě velice stoupala, pročež roku 1836 rozšířen ústav o dvě světnice, nabyv takto místa pro 24 postelí. V roce 1855 nabyla nemocnice práva veřejnosti, toto však roku 1873 opět ztratila, neboť vystavěna jest v Jičíně velká nemocnice městská. Dr. Kukula zemřel dne 12. června 1871.

Jako chirurg a operatér těšil se K. pověsti nejchvalnější i ve vzdáleném okolí Jičína. Od roku 1826 až do roku 1871 léčeno bylo v jeho nemocnici asi 14.000 nemocných, nejvíce případy chirurgické; operací vykonáno asi šest tisíc, mezi nimiž i závažné, herniotomie, lithotomie (7), odejmutí končetin, prsu ženského, trepanace, vyříznutí různých nádorů a j. v.; napraven velký počet vyhnutí a zlomenin kostí.

Úmrtnost byla 5—8%, číslo na způsob léčení ran v té době dosti příznivé. Roku 1873 převzal ústav jeho syn Dr. Gustav Kukula, jenž v roce 1883 ústav přestavěl a počet postelí na 38 rozmnožil.

Josef Tamele, rodilý v Poličce dne 29. ledna 1815, odbyl gymnasiální studium v Litomyšli, v Praze studium lékařské a chirurgické, v době rigoros navštěvoval po deset měsíců nemocnici Milosrdných bratří v Praze, stal se dne 1. února 1843 doktorem chirurgie, dne 29. června 1843 magistrem porodnictví a dne 25. května 1844 doktorem lékařství. Od 1. ledna 1844 až do 1. února 1848 sloužil postupně až k I. kategorii sekundárního lékaře na všech odděleních c. k. všeobecné nemocnice v Praze, působiv s prospěchem výborným. Již za pobytu svého v nemocnici Pražské osvědčil Dr. T. zvláštní zručnost jako operatér a lásku k chirurgii, sestrojil několik vhodných modelů chirurgických přístrojů a vypracoval z vosku řadu očních nemocí, začož se mu dostalo zvláštní pochvaly od ředitelství studií medic.-chirurgických.

Na odporučení jmenovaného ředitelství stal se domácím lékařem hraběte Antonína z Valdšteina v Litomyšli, po jehož smrti zastupoval městského fysika v Poličce, kteréžto místo dne 6. května 1848 trvale

obdržel. Zvláštní zásluhu má o zřízení a upravení veřejné nemocnice v Poličce.

Jsa praktickým a svědomitým chirurgem, provedl Dr. Tamele v mnohaleté praxi svojí a co primární lékař nemocnice, kteráž co ústav operační daleko široko známa byla, jakož i obcích okolních a vzdálených tisíce chirurgických, očních a porodnických operací a uveřejnil mnohé zkušenosti své v rozličných časopisech lékařských. Zemřel dne 4. února 1878.

Vojtěch Buchar, narozen r. 1821 v Nechanicích, obdržel diplom ranhojiče a mistra porodnictví na universitě Pražské dne 9. března 1846. Býváje často u svého strýce chirurga Kukuly v Jičně a pomáhaje při operacích, přilnul k chirurgii operativní, a když ve Freiheitě v Krkonoších praktikovati započal, zařídil tam malou soukromou nemocnici, ve které několik velkých operací s prospěchem podniknul. Když však se mu tam celkem valně nedařilo, odstěhoval se do Heřmanova Městce a zařídil sobě r. 1848 soukromý ústav s 20 postelemi, do něhož výhradně chirurgické nemoci byly přijímány. Počet nemocných obnášel ročně 200—300 a operací vykonáno 30—40. Ústav býval často krátké dosti přeplněn a asi třikráte zuřila v něm dosti zhoubně snět nemocniční, pročež krajský úřad nařídil, by přijímání nemocných bylo obmezeno.

Operátorem byl někdy až příliš odvážlivým, pouštěje se do operací případů, které jiní zkušení chirurgové za Noli me tangere prohlásili, s výsledkem obyčejně nepříznivým.

V ústavě svém provedl poměrně málo nástroji a s nedostatečnou assistencí laparotomie při těhotenství mimoděložním, jehož preparát zaslán do pathol. anatom. ústavu v Praze, řezy na kámen měchýře močového, rhinoplastiky, herniotomie (na jednom muži třikráte), amputace, resekce kostí. Zvláštní zálibu měl též v narovnávání ztuhlých kloubů.

Zemřel r. 1873 a ústav jeho převzal syn Vojtěch Buchar, diplomovaný lékař v Olomúci.

Antonín Linhart dosáhl hodnosti mistra chirurgie a porodnictví v roce 1836. Přilnul se zvláštní zálibou k výkonnému ranhojičství, založil v roce 1849 v Hradci (Hradce) u Stoda, kraje Plzeňského, soukromý ústav s 18 postelemi, výhradně pro nemoci chirurgické, přijímaje z pravidla poranění těžká, onemocnění kloubů a kostí, zrůdnosti, nádory. V průměru ošetřováno 130—140 nemocných ročně a vykonáno 40—50 těžších operací, z nichž některý rok žádný, některý rok 3—4 zemřeli, nečítaje v to nemocné ambulatorně léčené. Ústav byl a jest v tamější krajině v dobré pověsti. Roku 1877 převzal ústav ten jeho synu Med. univ. Dr. Antonín Linhart.

Jména uvedených chirurgův zůstala zajisté více v paměti, protože nemocní v jejich ústavech zdárně léčení jich pověst rozšiřovali. Provazovali však s prospěchem a láskou praktickou chirurgii i lékaři jiní v Čechách, ale jsou nám známa pouze některá jména, a nebylo možno bližších zpráv se dozvědět, i bylo by v zájmu věci velice žádoucí, by páni kolegové, kterým něco o starších ranlékařích povědomo jest, toto zaznamenali a buďto nám aneb „Časopisu lékařů českých“ laškově zaslali, by nejen jména, ale i činnost zasloužilých zachovány byly budoucím.

Sledujme práce současníkův, ale nezapomínejme při tom na práce a snahy předkův.

OBSAH.

	Str.		Str.
Akologický kabinet	90, 94, 114, 143	Chirurgie patronus	74
Ambulatorium	113, 123, 152	Chirurgie praktická	89, 100
Arnold Karel rytíř	80	Chirurgie theoretická	89, 100
Asistenti chirurgické kliniky	147	Jesenský Jan	8
Biener Josef	20	Kati	32
Birelli Petr	27	Klinika chirurgická	80, 100
Blažina Josef	128	Klinika chirurgická druhá	115
Bradýři	36	Klinkosch Jos.	23
Buchar Vojtěch	163	Knihovna chirurg. kliniky	112 145
Cassini de Bugella	19	Knihy lékařské	157
Dobrženský de Nigro Ponte.	14	Krombholz Vincenz	93
Dryáčníci	30	Krusius z Krausenburgu	19
Diplom chirurga	62	Křišťan z Prachatic.	5
Diplom učedníka chirurgie	59	Kukula František	161
Doktoři chirurgie	73, 155	Lazebníci	36
Doktoři lékařství	154	Linhart Antonín	163
Doktoři veškerého lékařství	157	Löw z Erlsfeldu	15
Domažlický Balthazar st.	5	Lumbe Karel	116
Du Toy Frant.	23	Mastičkáři	30
Engel Josef	99	Matějovský Filip	126
Feninger Jakub	103	Mayer Matyáš, chirurg	67
Fiedler Frant.	89, 103	Mayer z Mayersbachu	19
Feikelscherer z Löwenecku	98	Meissuer z Löwenbergu	19
Frischmann z Ehrenkronu	19	Mikuláš z Gevička	5
Fritz Ignaz	104	Milosrdní bratři	83
Gastayer Laur. chirurg	69	Mistr popravčí	32
Geelhausen Jakob	20	Moravek Adolf	126
Gremium chirurgův	64	Museum pathologické	144
Güntner Václav	126	Nemocní léčení na chir. klinice	148
Heine Karel	132, 133	Nemocní léčení na chirurgickém od- dělení	150
Hermann August	127	Oddělení chirurg. 100, 114, 132, 139	
Humboldt Antonín	103	Oddělení urologické.	133
Hyrtl Jos.	117	Oechy Josef	89
Chirurgie doktor	73	Operace na klinice vykonané	152
Chirurgie magister či mistr	74		

	Str.
Operatéri kamene, kýly	34, 154
Pavillon chirurgický	138—141
Pich Jakub Antonín	158
Pítha František	118
Posluchači lékařství	154—157
Primární chirurgové	146
Privileje bradýřův (chirurgův) od krále Ferdinanda I.	40
Privileje bradýřův od Karla VI.	53
Privileje chirurgův od krále Leo- polda	52
Privileje chirurgův od Marie Tere- zie	55
Privileje bradýřův od krále Matyáše	45
Privileje bradýřův od krále Vladi- slava	38
Přísaha chirurgův	58
Ranlékař civilní	74

	Str.
Rings Ant.	20
Roger Vilém z Congenis	6
Řád studijní císaře Josefa II.	70
Řád zdravotní Marie Terezie	69
Saliceto Vilém	6
Schmied Augustin	103
Schreiber Jan	115
Scrinci Jan	20
Skuherský František	160
Špott Jan	124
Tamele Josef	162
Ústav operační	113, 145
Voigt Kašpar	19
Weiss Vilém	133, 134
Wrabec Václav	85
Zeidlern de Sebastian	14
Židé ranlékaři	77

